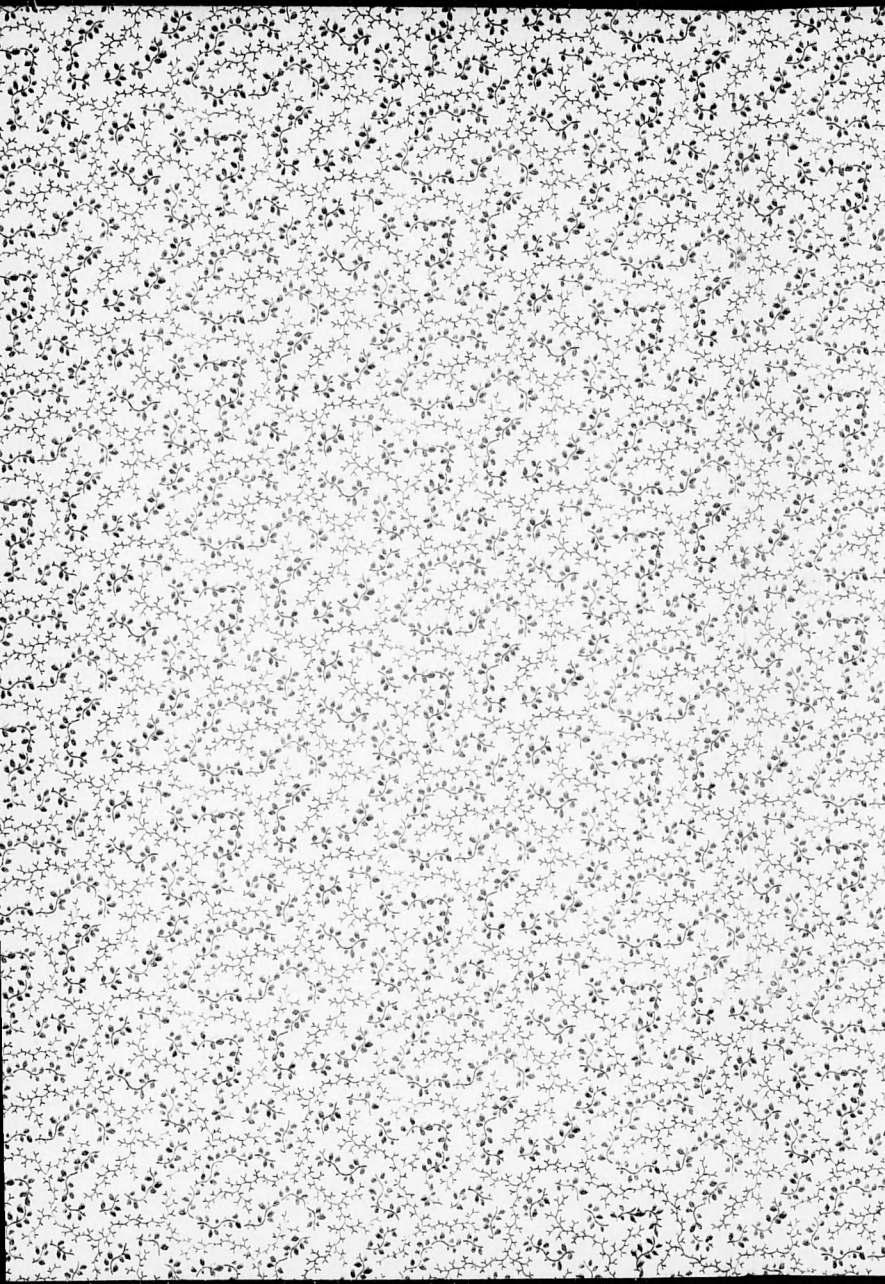
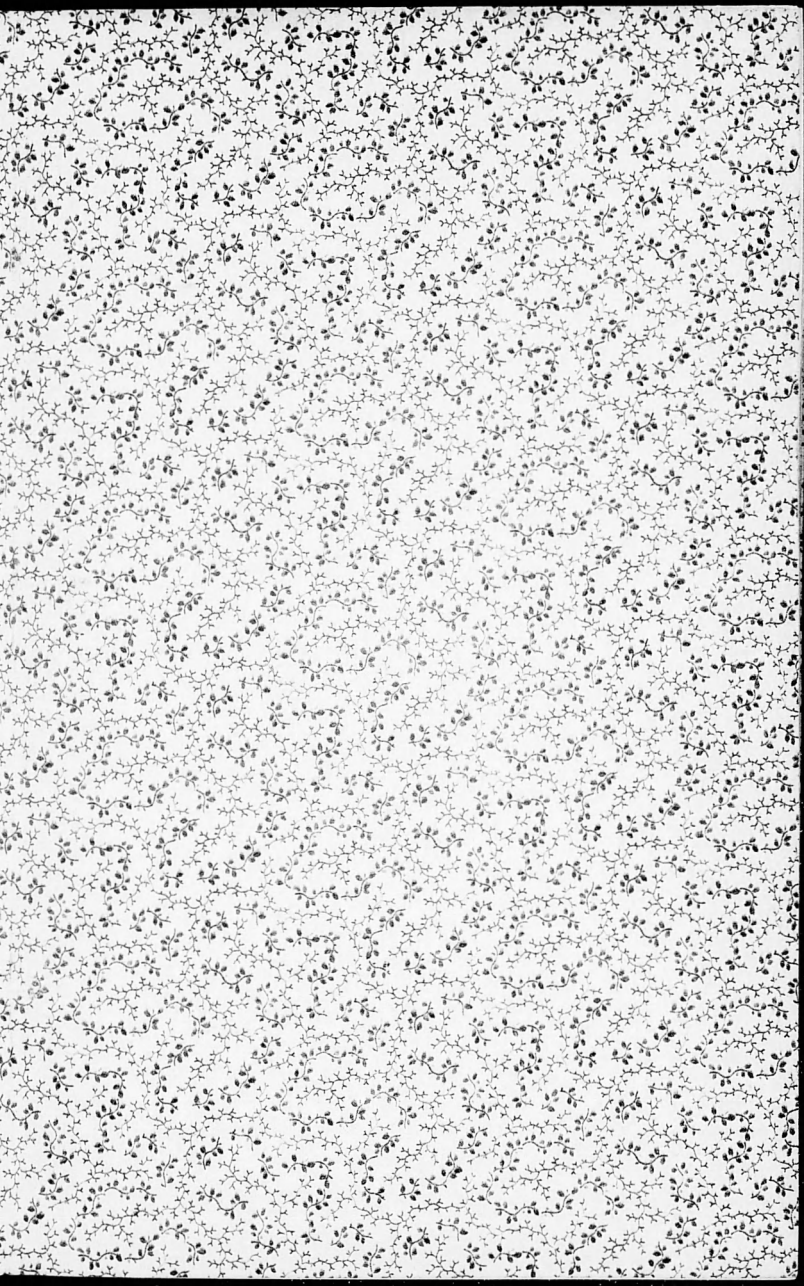

163

Vak 81

Bibliotheek
Minderbroeders
Weert

R

Kos

BIJ

HANDBOEKJE

DER

Romeinsche Liturgie

TEN DIENSTE VAN

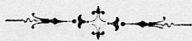
Kosters, Lagere assistenten en Koorzangers

BIJ DE GEWONE EN BUITENGEWONE KERKELIJKE
DIENSTEN EN PLECHTIGHEDEN,

DOOR DEN EERW. PATER

JOS. BROUWER,

C. SS. R.

GULPEN, 1882.

SNELPERSDRUK VAN M. ALBERTS. — UITGEVER.

'SHERTOGENBOSCH,

BIJ W. VAN GULICK.

Bibliotheek
HINDERBROEDERS
WEERT.

GOEDKEURINGEN.

IMPRIMATUR.

P. J. H. RUSSEL, CAN. PÆN. ET PROF.

Ruræmundæ 12 Martii 1882.

Librum, cui titulus: »Handboekje der Romeinsche Liturgie, ten dienste van Kusters, Lagere assistenten en Koorzangers, bewerkt door den eerw. Pater Jos. BROUWER C. SS. R.» a duobus Congregationis nostræ theologis, quibus ejusdem examen commisimus, recognitum et approbatum, potestate nobis a Reverendissimo Patre N. MAURON, ejusdem Congregationis Rectore majore et Superiore Generali, facta, in publicam lucem edi permittimus.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, et sigillo officii nostri munitas dedimus.

Amstelodami hac 11 Febr. 1882.

P. OOMEN, C. SS. R.

SUP. PROV. HOLL.

EEN WOORD AAN DEN LEZER.

Bij de voortdurende streving om de Liturgie der H. Kerk hoe langer zoo meer in al hare onderdeelen, zoowel in kerkgebouwen en altaren, als in ceremoniën en kerkzang, te doen bloeien, meenden wij dat een Hollandsch handboekje der Romeinsche Liturgie voor kosteren, lagere assistenten en koorzangers, niet onwelkom zou wezen. Immers zij moeten bij zoovele diensten tegenwoordig zijn, zoovele verplichtingen vervullen, waarin de H. Kerk hare wijze regelen en wetten gegeven heeft, die door niemand willekeurig verzuimd of veranderd, maar door allen, zoo stipt als dit mogelijk is, behooren onderhouden te worden.

Maar die voorschriften zijn allen in het Latijn geschreven. Er bestond dus altijd voor hen, die onbekend zijn met deze taal, een groote hinderpaal ze geheel en grondig aan te leeren. Daarenboven het is zoo moeielijk te blijven onthouden wat men eens geleerd heeft, tenzij men een wegwijzer bezit, dien men altijd kan raadplegen. Welnu in dit alles hopen wij, bijgestaan door Gods hulp, te voorzien door deze handleiding uit te geven.

Het is waar, men zal soms eenige teleurstelling ondervinden, als men sommige regels of voorschriften leest, welke misschien nog geheel onbekend zijn, die ons zullen verplichten sommige gewoonten te veranderen, welke bij ons als het ware *burgerrecht* hadden verkregen. Maar bedenk dan, bid ik u, dat in de H. Kerk aan God de eer en verheerlijking moet gegeven worden, en dat deze het schoonst uitkomen en Hem het aangenaamste zijn, als zij Hem overal, in de geheele katholieke wereld, op dezelfde wijze,

geschonken worden, volgens de voorschriften van zijne ééne, heilige, apostolische en algemeene Kerk; bedenk, dat de Liturgie der Kerk volgens ons Provinciaal Concilie van Utrecht vooral ook de *éénheid* der Kerk moet doen uitkomen. Hoe zou dat kunnen, als alle bestaande gewoonten kracht van wet kregen? Neen, met een wijze voorzichtigheid heeft daarom de Kerk immer gewoonten, die tegen de regels der strenge Liturgische boeken streden, gekeerd. Die regels moeten wij dus, als gehoorzame kinderen, volgen, en, wij haasten ons het er bij te voegen, deze hebben wij ook in dit Handboekje altijd vastgehouden. Moesten wij tegen gebruiken of gewoonten opkomen, wij hebben het dan slechts gedaan, als het wettig gezag ons dit gebod. Vandaar dat zij, die in de studie der Liturgie meer ingewijd zijn, aan den voet van elke bladzijde de aangifte van dit gezag kunnen terugvinden.

Wat de indeeling van dit werkje betreft, zij ligt in den titel opgesloten. In het eerste deeltje vindt men de bediening der kosteren in alle gewone en buitengewone plechtigheden; in het tweede de ceremoniën, die de lagere assistenten of koorknapen te volgen hebben; in het derde eindelijk de Liturgische voorschriften voor de koorzangers.

De goede God geve, dat dit Handboekje met vreugde worde ontvangen. Het zal dan, zoo vertrouwen wij, strekken tot zijne meerdere eer en verheerlijking, tot verheffing van den godsdienst, tot onderrichting van hen, die den Priester van zoon nabij in het heilig werk ten dienste staan, en tot grooter stichting der geloovigen.

Roermond, kapel in 't Zand

1 Maart 1862.

I^{ste} AFDEELING.

OVER DE BEDIENING DER KOSTERS.

» Tot bewaring der kerkzaken en van het H. Gebouw moet een koster worden aangesteld. Daar nu het huis Gods heilig is, veel kostbaars bevat, en alles met den zuiversten glans in de woning Gods moet blinken; worde geen ander tot bewaarder der gewijde gebouwen en hun toebehooren gekozen, tenzij een godvreezend man, van eerbare naam en familie, die bijzonder ijverig is voor de goede orde en reinheid.

Tot het ambt van koster behoort: te voorzien in de zindelijkheid en zuiverheid der kerk, der altaren, der sacristie, der kasten en van het kerkgerief, godvruchtig en met ernst zijne plichten in het huis Gods te verrichten, der geestelijkheid onderdanig van dienst te zijn, den Pastoor in alles te gehoorzamen. En daar het geenszins past, dat tot deze bediening vrouwen worden aangesteld, verbieden wij geheel en al, dat tot de vervulling van dit ambt vrouwen worden toegelaten, tenzij bij Religieuzen in hare kapellen."

Prov. Conc. van Utrecht T. X. C. III.

I^{ste} HOOFDSTUK.

ALGEMEENE REGELS VOOR DEN KOSTER.

1. De waardigheid van koster was vroeger en is nog immer, daar zij zoo nauw met den godsdienst vereenigd is, een ambt van groot gewicht en hoog aanzien. Vandaar dat in plaatsen, waar de inkomsten het toelaten, daartoe, vooral in kathedrale kerken, slechts een *Priester* wordt uitgekozen. ¹⁾ Is dit echter om de omstandigheden hier te lande niet mogelijk, het neemt niet weg, dat hij, die tot dit ambt wordt aangesteld, een godvreezend man moet zijn, van onbesproken faam en gedrag, die bij een zedig en godvruchtig leven, met een bijzonder ijver bezield is voor de goede orde en de zindelijkheid in het huis van God. Uit dezen eersten regel spruit ook als van zelf voort, dat het vergeven van dit ambt uitsluitend tot de geestelijke overheid behoort, en hij in alles aan het geestelijk gezag onderworpen is.

1) Cær. Episc. L. I. C. VI.

2. »De koster mag,» volgens het voorschrift der Dioceaan Synoden, »met zijn ambt tevens eenige andere eerzame betrekking of een eerzaam ambacht uitoefenen, nimmer echter dat van *herbergier*; noch wone hij, zonder uitdrukkelijk verlot van den Bisschop, in eene herberg. Ook beoefene hij geen ambacht of kunst, waardoor hij belet wordt het ambt van koster goed te vervullen. Zonder verlot van den Pastoor buiten de parochie te overnachten, is hem niet geoorloofd. Deze zal dan ook over hem waken en van den koster vorderen, dat hij in alles getrouw zijne functies uitoefene, den luister van Gods huis en de glorie zijner woonplaats beminne; en vooral ook, dat hij immer in de kerk, ook al is hij daar *alleen*, den gepasten eerbied aan het allerheiligste en goddelijk Sacrament des Altaars schenke.” ¹⁾

3. Daar het huis Gods heilig is, zij ook dáár zijne manier van handelen heilig, dat wil zeggen: bezielde met een levend geloof aan God, die er in het tabernakel woont. Telkens als hij voorbij het H. Sacrament, verborgen in het tabernakel, of voorbij het kruis ²⁾ van het hoogaltaar gaat, ook al rust aldaar het H. Sacrament niet, kniele hij, vol geloof op ééne knie, en

1) Syn. Dioec. Ultraj. p. 112. Rur. 126. Harl. 118 etc.

2) Caer. Episc. L. I. C. XVIII. 3.

zorge daarbij geen slechte gewoonte aan te nemen, van ter loops of ten halve te knielen.

Is het H. Sacrament ter aanbidding uitgesteld, of op het altaar, bijv. onder de H. Mis of het uitreiken der H. Communie, aanwezig; dan geschiede deze kniebuiging op *twee* knieën, telkenmale hij uit de sacristie aan het altaar komt of zich daarvan verwijdert. Bij deze kniebuiging vergete hij nimmer eerbiedig het hoofd te buigen.

4. In de kerk zij zijne houding waardig, gelijk al wederom het huis Gods past. Hij wachte zich wel daar rond te zien, te lachen of zonder noodzakelijkheid te spreken. Is hij verplicht eenige woorden te wisselen, hij spreke dan niet meer dan noodig is, maar vermijde ook alle norschheid en onbeleefdheid, zoodat hij niemand stoote.

5. Ook de sacristie is een deel der kerk. Vandaar moet hij er een godvruchtig stilzwingen in acht nemen, en dat ook diegenen, welke onder hem staan, inprenten. Hij voorkome alle ongepaste en onnoodige gesprekken, alle handelingen, welke in de nabijheid van den Koning der koningen niet behooren te geschieden. Aldus zijn de voorschriften der H. Kerk en van hare bestuurders, de bisschoppen. ') Beleefd en

1) Cær. Episc. L. I. C. VI. 4. — Synⁱ Diœc^æ — Reg^æ et Const^s pag. 164.

wellevend moet hij echter jegens alle priesters zijn, hij moet hun gaarne van dienst wezen, en vooral stipt gehoorzaam aan hen, die over hem gesteld zijn. Bieden zich priesters aan om de H. Mis te lezen en zijn zij voor hem vreemdelingen of onbekenden, dan verzoeke hij met alle vriendelijkheid te wachten, totdat hij van den Pastoor het verlof erlangd heeft; dit haaste hij zich onmiddellijk te gaan vragen. Zonder zijn verlof toch kan hij hun niet toelaten de H. Mis te lezen.

Ziedaar eenige algemeene regels over zijne manier van handelen: gaan wij thans tot zijne bediening over.

I. IN DE KERK.

6. Tot zijn ambt behoort, allereerst te zorgen voor de zindelijkheid en netheid der *kerk*. Wel kan het niet in elke kerk kostbaar en rijk zijn, maar met de hoogste armoede kan de zindelijkheid samengaan. En zoo deze overal in beoefening moet worden gebracht, zij het vooral in de kerk. Vandaar zegt dan ons Provinciaal Concilie: »Zuiver moeten de altaren en hunne dwalen zijn.... Kandelaars, schilderijen en Heiligenbeelden zijn altijd blinkend.... Allerzuiverst en goed bewaard zij ook de doopvont.... Zindelijk de biechtstoelen.... rein en zuiver de preekstoel. Zoo dikwijls mogelijk

worde de vloer, en op bepaalde tijden, de geheele omvang der kerk van alle stof en onreinheid gezuiverd..... Indien ook al de kostbaarheid en pracht in goud en kostbare vaten niet kan verkregen worden, zooals men zou verlangen, dan zij toch zoover mogelijk afwezig, wat ongepastheid en onreinheid verraadt." ¹⁾

7. Vandaar dat ook de verschillende bisschoppen in hunne onderscheidene Synoden hebben bepaald, dat de kerk ten minste ééns in de week worde geveegd, en de vloer en altaren, als zij van steen zijn, worden gewaschen. Muren en vensters moeten ten minste eens in het jaar van alle vuil en stof gezuiverd worden. ²⁾ De koster nu, die vooral op de zindelijkheid moet uit zijn, zorge het bij dit »ten minste" niet te laten, maar steeds, hetzij zelf, hetzij door anderen, des maandags en des zaterdags, of zelfs nog meermalen, als dit noodig is, vooral op de vigiliatedagen van groote feesten, den vloer der kerk te vegen, en als deze gezuiverd is, ook de altaren, de biechtstoelen, en al wat in de kerk is, van alle stof te reinigen. ³⁾

1) Conc. Prov. T. V. c. VII.

2) Synⁱ Dioec^{ae} C. XXIII.

3) S. Car. Bor. Regul. et Instr. de nitore etc. Act. Eccl. Med. 701. — Reg. et Const. P. V. C. 7. 1.

Tweemaal in het jaar daarenboven, zal het goed zijn, de kerk door werklieden, daarin ervaren, van onder tot boven van alle onreinheid te doen zuiveren. De koster drage zorg dat dit geschiedt, en kiese daartoe een vasten tijd, bijv. vóór Paschen en vóór het feest der Onbevleete ontvangenis, ¹⁾ of, wat misschien nog meer te verkiezen is, vóór Pinksteren en Kerstmis. ²⁾

Wat gebeeldhouwd, gesneden of gehouwen is, vooral als het geschilderd of verguld is, worde van te voren bedekt, en behandelde men dan met omzichtigheid en worde, zoo noodig, nog dikwijler gezuiverd; men gebruike daartoe borstels, welke aan deze zaken niet kunnen schaden.

8. Zuiver moeten vooral ook de wijwatersvaten zijn, die zich in de kerk bevinden. Volgens de voorschriften der Kerk moet het water elken Zondag gewijd, en de vaten van dit wijwater voorzien worden. ³⁾ Zou het misschien om een of andere reden niet geschieden, dan zorge de koster, dat het water ten minste alle 14 dagen worde veranderd, en de vaten, die het moeten bevatten, vooral gereinigd worden. ⁴⁾

1) Reg. et Const. l. c. 2. — 2) S. Car. l. c. — 3) Cær. Episc. L. I. C. VI 2. Confer. Missale de bened. aquæ. et S. R. C. 27 Nov. 1831. ad 11. — 4) Reg. et Const. l. c. 3.

Over dit water toch is een krachtige zegen uitgesproken, het is gewijd, geheiligd. Daarenboven, zou men, door de onreinheid der wijwatersvaten den geloovigen een tegenzin willen inboezemen om er gebruik van te maken?

9. Alles zij verder ordelijk en op zijne plaats, en niets wat met den eerbied, aan het huis van God verschuldigd, strijdt, zij daar ooit aanwezig. Ladders, emmers, borstels en andere dergelijke zaken, als zij niet noodig zijn, behooren daar dus niet te huis. Men zorg daarvoor eene bepaalde plaats te hebben buiten de kerk. In een zaal, waar een koning zijn intrek moet nemen, zou men zorgen, dat alles in orde en niets aanwezig ware, dat tegen den eerbied, aan dien vorst verschuldigd, streed; hoeveel te meer moet dit dan van de kerk gezegd worden, waar de Koning der koningen dagelijks nederdaalt, ja waar Hij voortdurend woont?

10. De koster moet ook bezorgd zijn immer op behoorlijken tijd, op de vastgestelde uren, de kerk te openen en te sluiten; voor de H. Missen en plechtigheden, welke moeten geschieden, op de vastgestelde uren, en op die wijze als voorgeschreven is, te luiden; en vooral op den bepaalden tijd 's morgens, 's middags en 's avonds het *Engel des Heeren* te kleppen.

11. Moet hij ook de collecte doen in de

kerk, dan ga hij immer op het voorgeschreven oogenblik uit, en wel bij de Offerande. Zou er dan te weinig tijd zijn, dan na het »*Incarnatus est*'' van het Credo, of moet het noodzakelijk na het Evangelie reeds geschieden, hij gedenke dan onder het »*Incarnatus est*'' en bij de Consecratie met collecteeren op te houden en op de plaats, waar hij zich bevindt, neder te knielen.

12. De koster onthoude ook immer den regel der H. Kerk, die zegt, dat het niet geoorloofd is aan leeken het priesterkoor binnen te gaan of daar te vertoeven, als er het H. Misoffer wordt opgedragen of het kerkelijk Officie gehouden wordt. ¹⁾ Daarop wijze hij vooral die leeken, welke aldaar de zitplaatsen zouden willen innemen; en wat hem zelf betreft, zorg hij, zooveel als dit mogelijk is, onder de diensten in het priesterkoor niet heen en weder te loopen, om noch den Priester aan het altaar, noch de geloovigen in de kerk te storen.

II. AAN HET ALTAAR.

13. Vooral in het priesterkoor en de kapellen der kerk worde de zindelijkheid bijzonder

1) Corp. jur. Can. Eug. III. C. 23. — Conc. Prov. pag. 225. — Caer. Episc. L. I. C, XIII. 13. Zie ook de Herdt Prax. Pont. T. I. 115. (6).

in acht genomen, en zij ook alles zooals dit volgens de voorschriften der kerk gevraagd wordt.

14. Elk altaar of elke altaarsteen behoort eerst bedekt te zijn door het »*Chrismale*» of *wasdoek*, ¹⁾ daarover moeten drie altaardwalen ²⁾ worden uitgespreid, *van linnen* of *pellen* vervaardigd ³⁾ en tot dit gebruik bepaald *gezegd*. ⁴⁾ Van deze drie kunnen de twee eerste wel uit een enkele bestaan, die dan dubbel gevouwen op den altaarsteen wordt uitgestrekt; doch deze moet dan de geheele altaartafel van boven bedekken. ⁵⁾ De bovenste en derde altaardwaal moet echter van zulk eene lengte zijn, dat zij aan beide zijden van het altaar tot aan den grond reikt, en dus ook de zij-kanten van het altaar geheel en al bedekt. ⁵⁾

15. Het spreekt van zelf, dat de hoogste zindelijkheid in deze altaardwalen moet uit-schijnen, en dat zij daarom, zoo dikwijls dit

1) Pont. Rom. de Alt. Consecr. »*Chrismale, sive pannus lineus ceratus ad mensuram altaris factus.*» Dit is vooral, zeggen de schrijvers daarom prijzenswaardig, omdat dan de leeken-kosters, bij het veranderen der dwalen de ge-consacreerde steen niet behoeven aan te raken. — 2) Missale. Rubr. Gen. XX. — 3) Missale. Rit. Cel. I. 1. — Decr. Gen. S. R. C. 15 Maji 1819. — 4) Missale. l. c. et de defect. T. X. 1. — S. Alph. Theol. Mor. L. VI. 375. Dub. 2. — 5) Missale. Rub. Gen. XX. — Gav. de mensuris »*Mappa.*» 5) Missale. l. c. »*Superiori saltem oblonga, quæ usque ad terram pertingat.*» — Caer. Episc. L. I. C. 12. 11. »*quæ totam planitiem et latera contegunt.*»

noodig is, en zeker aan altaren, waaraan elken dag de H. Mis gelezen wordt, éénmaal in de maand, vernieuwd moeten worden. In dit lijnwaad toch, — en dit geldt eveneens van corporalen, pallen, vingerdoekjes en het overige linnengoed en gewaad der kerk, — moet men, wat de zindelijkheid betreft, eer overtollig dan te zuinig zijn. ¹⁾ »Kostbaarheid en rijkdom,» zoo schreef Paus Benedictus XIV met de woorden van Kardinaal Bellarminus, »begeeren wij niet; deze kan men niet op alle plaatsen bezitten, maar reinheid en zindelijkheid kan ook met armoede samengaan. Deze verlangen wij.» ²⁾ En de H. Alphonsus Maria durft hen niet van dagelijksche zonde vrijpleiten, die buiten het geval van noodzakelijkheid linnengoed of gewaad zouden gebruiken, dat *niet bijzonder erg* besmeurd of gescheurd zou zijn. ³⁾ De koster, die daarover gesteld is, zorg dus vooral daarop te letten. Hij denke er aan dat dit lijnwaad de doeken zijn, waarin Christus, de Zoon Gods, elken morgen op nieuw als geboren wordt, waarop Hij zich als een ware spijs aan onze ziel aanbiedt, en dat dus aan zulk lijnwaad nog veel meer de glanzende zindelijkheid past dan aan dat van een koning in zijn paleis.

1) Reg. et Const. Pag. 412. 5. — 2) Bulla »*Annus qui hunc*» 19 Febr. 1749. — 3) Theol. Mor. L. VI. 376. III. 386. V.

16. Elk altaar wordt vervolgens van voren behangen met een *antependium* of *voorhangsel*, ¹⁾ zoo het altaar ten minste niet geheel van marmer of aan de voorzijde rijk versierd is. In zulk geval schijnt volgens het gevoelen der schrijvers ²⁾ dit voorhangsel niet te verplichten. Is echter dit antependium in gebruik, dan zorge de koster, dat het steeds, zooveel dit mogelijk is, met de kleur van het officie van den dag of, gedurende de H. Mis, met die kleur, welke vereischt wordt, overeenkome.

17. Verder bedekke hij, behalve onder de H. Mis, de bovenzijde van het altaar met een passend en schoon gekleurd ³⁾ kleed, dat tevens een versiersel van het altaar moet uitmaken. ⁴⁾ Een verkeerd gebruik moet het voorzeker genoemd worden, de altaren des avonds te voren reeds van deze bedekking te ontdoen, of ook geruimen tijd na de H. Mis het altaar ontdekt te laten. Uitgezonderd gedurende de H. Mis en uitstelling van het H. Sacrament, moet het altaar zoowel des daags als des nachts gedekt zijn. Vandaar ook dat de meeste schrijvers dit ontdekken vóór, en het bedekken na

1) Missale. l. c. — Caer. Episc. L. I. C. XII. 11. 16. —

2) S. Alph. Theol. Mor. L. VI. n. 395. — Gav. in Rub. Gen. T. XX. litt. t. et alii. — 3) De schrijvers geven gewoonlijk de *groene* kleur op, doch dit is geen verplichting. — 4) Caer. Episc. L. II. C. I. 13.

de H. Mis van het altaar, als eene ceremonie aan den misdienaar voorschrijven. Daar er echter hierover geen bepaald voorschrift bestaat, zien wij niet in, waarom dit ook door den koster niet mag geschieden, doch zooveel mogelijk onmiddellijk vóór en ná de H. Mis of die plechtigheden welke dit vereischen. Veel zal voorzeker deze maatregel tot de zindelijkheid der altaardwalen medewerken.

Eveneens moet het een misbruik genoemd worden, het altaar tijdens de H. Mis of gedurende de uitstelling van het H. Sacrament, niet *geheel en al*, maar slechts ten halve, door het kleed bijv. naar achter te rollen of om te slaan, te ontdekken. Dit geschiedt alleen gedurende de plechtige Vespers, bij het bewie-rooken van het altaar, door de acolieten. ¹⁾ Voor de H. Mis of de uitstelling van het H. Sacrament moet het *geheel* worden *weggenomen*.

Kanonborden, Missaal en lessenaar behooren alleen gedurende de H. Mis op het altaar te wezen. ²⁾ Op andere tijden moeten zij daarvan verwijderd of wat de kanonborden betreft, ten minste onder het dekkleed weggeborgen worden. ³⁾

1) Caer. Episc. l. c. — 2) S. R. C. 20 Dec. 1864. — 3) Auctores. — Een misbruik, nog al vrij algemeen, is, de canonborden onder de Vespers of het Lof op het altaar te zetten; gelijk wij later zullen zien is dit verboden.

18. Een kruis met Christusbeeld, dat door den Priester en de geloovigen goed kan onderscheiden worden, ¹⁾ bevinde zich vervolgens ten allen tijde midden op het altaar. ²⁾ Alleen bij uitstelling van het H. Sacrament kan het, zoo dit gewoonte is, weggenomen worden. ³⁾ Het behoort tusschen de kandelaars geplaatst te zijn zóó, dat de hooge voet van het kruis ongeveer een rechte lijn vormt met het bovenste gedeelte der twee kandelaars, welke er het dichtst bij staan. ⁴⁾

19. »Wat het getal kandelaars betreft,» zoo zegt ons Provinciaal Concilie verder, »worden

1) S. R. C. 16 Jan. 1663. 17 Sept. 1822. ad 8. De H. Alphonsus schreef, als bisschop van St. Agatha der Gothen, in zijne Ordonnances: »Nous sommes avertis, que, sur quelques autels des églises de cet endroit, il y a de petits crucifix, contre ce qui etc... Nous voulons en conséquence, que, dans l'espace d'un mois, les *petits* crucifix soient retirés de ces autels et remplacées par de plus grands, élevés à une telle hauteur, qu'ils surpassent les chandeliers, afin que le peuple puisse les voir, pendant que le Prêtre célèbre la Messe, comme le prescrit, la dite Bulle; et *cela sous les peines réservées à notre jugement*. Oeuvres Ascét. Dujardin T. XVIII. pag. 277. Cfr. T. XII. Pag. 307. T. X. pag. 108 et T. XIV. pag. 212. — 2) Missale Rub. Gen. T. XX. — Caer. Epsic. L. I. C. 23. 4. — Bened. XIV. Const. »*Accepimus*» 16 Julii 1746. Conc. Prov. Ultj. Pag. 196. — 3) S. R. C. 12 Sept. 1741 et Const. laud. — 4) Caer. Epsic. L. I. C. 12. 11. »In quorum (candelabrorum) medio locabitur crux ex eodem metallo, et opere praealta, ita ut pes crucis aequet altitudinem vicinorum candelabrorum, et crux ipsa tota candelabris superemineat cum imagine Sanctissimi crucifixi, versa ad interiorem Altaris faciem.»

nauwkeurig de Rubriecken onderhouden." ¹⁾ Dit getal is, als het in de bijzondere regels niet anders wordt opgegeven, voor het hoogaltaar *zes* ²⁾, en voor de zijaltaren *ten minste twee*. ³⁾ Uit dit »*ten minste*» is het duidelijk, dat men er daar ook *vier* mag plaatsen. Wat de zes van het hoogaltaar betreffen, het Ceremoniëel der bisschoppen wil, dat zij van zilver, of ten minste van verguld of geel koper, gelijk het kruis, vervaardigd, niet van dezelfde grootte zijn, maar als trapsgewijze aan beide zijden van het kruis afdalen, zoodat de twee hoogste zich onmiddellijk aan weerszijden van het kruis bevinden. ⁴⁾ Als echter volgens bestaande gewoonte in een diocees de kandelaars even groot zijn, verplicht deze regel niet. ⁵⁾ Men kan haar evenwel zeer goed onderhouden, door het gebruik bijv. van kaarsen, die ongelijk in lengte zijn. ⁶⁾ Intusschen hoe ook deze kandelaars zijn, de koster houde in het oog, dat zij, na het kruis, het eerste sieraad van het altaar uitmaken, dat zij er iets beteekenen, en dus niet achter bloemen of andere versiering moeten verborgen worden, maar *op* het altaar aanwezig, voor allen zichtbaar, met

1) Pag. 196. — 2) Caer. Episc. L. I. C. XII. 11. — S. R. C. 16 Sept. 1865. ad 4. — 3) Ibidem. 16. — 4) Ibidem 11. — 5) S. R. C. 21 Julii 1855 ad 9. — 6) Revue des Sc. Eccl. T. XII. pag. 254.

elkaar een *rechte lijn* moeten vormen. ¹⁾ Tusschen deze kandelaars in kunnen echter Reliquieën van Heiligen, of vaasjes met fijne natuurlijke of kunstbloemen of met geurig loof, tenzij de tijd dit niet toelaat, geplaatst worden.

20. Op de kandelaars plaatse hij de kaarsen. »Deze kaarsen,» zegt ons Provinciaal Concilie ²⁾ met het algemeene decreet, door de H. Congr. der Riten in 1821 gegeven, moeten van zuiver was en niet van een andere stof, welke ook, gemaakt zijn.» Nooit worde er gedurende de H. Mis op het altaar of daar boven, zoodat het de altaartafel op eenigerlei wijze beheerscht, ander licht gebruikt dan dat van *zuiver was*. Of dit geel of wit was moet zijn is niet bepaald. Bij sommige plechtigheden echter, welke wij in de bijzondere regels zullen aangeven, is *wit* was het meest passend of het meest gebruikelijk, bij andere *geel* bepaald voorgeschreven of verlangd.

21. Vóór het altaar, waar het H. Sacrament

1) Caer. Episc. 1 c. XI. 12. — Zie Revue des Sc. Eccl. T. XI. p. 85. — 2) Pag. 196. Dit decreet, door Paus Pius VII goedgekeurd, luidt aldus: Q. 7. An permitti possit, ut ante Imagines, in medio altari positas, apponantur lumina ex oleo, quæ immineant mensae, et ardeant etiam tempore Sacrosancti Missae Sacrificis? Resp. Negative in omnibus, nec lumina, nisi cerea, vel supra mensam Altaris, vel eidem quomodocumque imminentia adhibeantur. Vide etiam S. R. C. 7 Sept. 1850 et S. Alph. Theol. Mor. L. VI. n. 394.

rust, moet voortdurend, dag en nacht, ook al branden er op het altaar kaarsen, ¹⁾ ten minste ééne lamp ontstoken zijn. ²⁾ Deze lamp mag zich niet aan een der zijden van het altaar of priesterkoor bevinden, maar moet in het midden vóór het tabernakel hangen, ³⁾ opdat eenieder terstond, als hij de kerk binnentreedt, zou kunnen zien waar het Allerheiligste rust. Het is den koster opgedragen voor het voortdurend branden van deze lamp te zorgen. ⁴⁾ Hij moet haar daarom bijtijds vullen met *olijf-olie* of, waar dit door den bisschop is toegestaan, met *plant- of andere olie*, zoo dikwijls als dit noodig is, ⁵⁾ en haar van goed brandende pitten voorzien. Hij beschouwe dit werk als eene gewetenszaak, en gedenke dat die lamp daar brandt, ten teeken dat er de glans van het eeuwig Licht, het Licht van het Licht, Jezus Christus, tegenwoordig is, ten teeken dat Hij met een brandende liefde moet vereerd worden.

22. Is het tabernakel met het zoogenaamde *conopaeum* ⁶⁾ bedekt en wordt ook daarin de kleur van het Officie onderhouden, welke echter

1) S. R. S. 27 Jan. 1868. — 2) Rit. Rom. de SS. Euch. Sacr. — 3) S. R. C. 22 Aug. 1699. vide Craisson Man. Jur. Can. 3589. — 4) Caer. Episc. L. I. C. VI. 2. — 5) S. R. C. 9 Julii 1864. — Conc. Prov. pag. 143. — 6) Een conopaeum is: het sierlijke gordijnen bekleedsel, van welke stof ook vervaardigd, dat het Tabernakel van voren en aan beide zijden geheel bedekt. Het is door

niet verplichtend is, ¹⁾ dan verandere hij dit, als hij het voorhangsel veranderen moet. Alleen zij aangemerkt, dat het bij het Officie of de H. Mis der overledenen nimmer van zwarte, maar van *paarse* kleur moet wezen. ²⁾ Een tabernakel, waar het Allerheiligste rust, mog nooit met *zwart* behangen worden.

23. Daar het hem, als hij leek is, niet geoorloofd is de sleutels van het tabernakel te bewaren, ³⁾ zorge hij deze nimmer in de sarcistie, veel minder op het altaar, te laten liggen, maar ze steeds, als de geestelijke ze zelf niet mede neemt, aanstonds na gebruik aan den Pastoor of den Rector te brengen. Deze toch behoort ze te bewaren en niemand anders. ⁴⁾ Daar deze regel streng verplicht, behoort ook deze sleutel des morgens, zoolang de H. Missen duren en de H. Communie kan worden uitgereikt, niet voortdurend op het altaar te liggen, tenzij de H. Missen elkander onmiddellijk of ten naaste bij onmiddellijk opvolgen. ⁵⁾

24. De koster lette er vervolgens op, bij de

het *Rit. Rom.* en verschillende *Decreten der H. Congr. der Kerkgebruiken* voorgeschreven, doch schijnt volgens het *Rit.* dat onlangs voor ons land is goedgekeurd, voor deze streken niet streng verplichtend. Men zie het *Appendix* aldaar. — 1) S. R. C. 21 Julii 1855. ad 3. — 2) *Ibidem.* — 3) S. R. C. 22 Febr. 1593. et 12 Jan. 1604. S. Alph. Theol. Mor. L. VI. 424. — 4) *Conc. Prov.* p. 143. vide Luc. Fer. in voce „*Tabernaculum*” n° 2. — 5) *Revue des Sc. Eccl.* T. XIII. p. 575.

passende versiering aan dit altaar aangebracht, nimmer *op* het Tabernakel of *vóór* de deur van hetzelfde, bloemen, kaarsen, beelden of Reliquieën van Heiligen, zelfs niet van het H. Kruis of der lijdenswerktuigen te plaatsen. Dit toch is herhaaldelijk verboden. ¹⁾ Het past echter wel, dat dit altaar meer dan de overige met bloemen ²⁾ ja zooveel mogelijk met *levende* bloemen ³⁾ versierd is.

25. Wat de tapijten betreft, welke over de trappen des altaars of in geheel het priesterkoor zijn uitgespreid, ⁴⁾ hij zorge, dat deze dikwijls worden afgestoft en zoo zuiver mogelijk blijven.

26. Ook lette hij er op, alleen dan de communiebank met het wit *linnen* ⁵⁾ communiekleed te behangen, als de communie moet worden uitgereikt. Op andere tijden toch behoort deze ontdekt te zijn. ⁶⁾

27. Het vaasje met water, dat bij het communie uitreiken gebruikt wordt, zorge hij vooral zuiver te houden en dikwijls van frisch en versch water te voorzien. Het gebruikte water moet in het Sacrarium worden uitgestort. ⁶⁾

1) S. R. C. 22 Jan. 1701. — 6 Sept. 1845. — 3 Apr. 1821 ad 6. — 12 Mart. 1836. — 2) Caer. Episc. L. I. C. XII. 16. — 3) Reg. et Const. Pag. 292. 16. — 4) Caer. Episc. L. I. C. XII. 16. — 5) Missale de defect. T. X. 15. — 6) Rit. Cel T. X. 6. — 7) Rit. Rom. Ord. min. S. Euch.

III. IN DE SACRISTIE.

28. »Daar de sacristie een deel der kerk uitmaakt,» zegt ons Provinciaal Concilie van Utrecht, ¹⁾ »hebbe men een bijzondere zorg, dat deze immer zindelijk en rein gehouden worde.» Daarom worde zij wekelijks ten minste eenmaal geveegd, en van alle stof en spinraggen ontdaan. ²⁾ De vloer dikwijls te waschen wordt afgeraden, daar dit de vochtigheid, zoo nadeelig voor de zich daar bevindende voorwerpen, in de hand werkt. De vensters dikwijls open te zetten en de sacristie te luchten, is noodzakelijk, daardoor toch keert men de vochtigheid het best, en kunnen de gewaden aan de lucht worden blootgesteld.

29. De vaas of fontein met waschbekken, die de priester en zijne dienaren gebruiken, als zij een of andere plechtigheid gaan verrichten, behoort zindelijk te wezen. ³⁾ Van daar zorgde de koster ze wekelijks te reinigen, ze te schuren, zoo zij van koper is, en van zuiver water te voorzien. Insgelijks behooren ook de handdoeken, welke zich daarbij bevinden, wekelijks veranderd te worden. ⁴⁾ De gewoonte, in ons land algemeen, om er *twee*

1) Pag. 224. — 2) Synⁱ Dioc^{ae}. C. XXIII. — 3) Conc. Prov. Pag. 224. — 4) Reg. et Const. pag. 412. 4.

te gebruiken, één om vóór, de andere om ná de H. Mis de handen af te drogen, worde zooveel mogelijk onderhouden. ¹⁾ Het is vooral goed ze los aan een *draaibare* rol te hangen, zóódat ze op alle plaatsen kunnen gebruikt worden. ²⁾ Deze handdoeken behooren verder uitsluitend daartoe gebruikt te worden en niet tot het afdrogen van ampullen, schenkblad enz. Daartoe houde de koster een andere. ³⁾

30. Als tevens onder deze fontein het *Sacrarium* of het zoogenaamde heilige putje is, dan zij hij vooral bezorgd, dat dit rein gehouden en er niets in geworpen worde, hetzij uit onwetendheid hetzij uit lichtzinnigheid, dat met de daar gebrachte voorwerpen in strijd is. ⁴⁾ Daarom zorge hij het zorgvuldig te sluiten, en den sleutel bij zich te dragen of weg te hangen. Deze zelfde regels gelden insgelijks als het *Sacrarium* in de kerk is.

31. In dit putje moet hij geheiligde of gewijde zaken, die niet meer gebruikt kunnen worden, werpen, zooals bijv. de overgeschoten asch van Aschwoensdag, het te oud geworden wijwater, het water uit het vaasje waarin de priester na de H. Communie of met Kerst-

1) Conc. Prov. pag. 224. — 2) S. Car. Bor. Inst. Fabr. Eccl. pag. 652. — 3) Reg. et Const. l. c. — 4) S. Car. Bor. o. c. 644.

mis zijne vingers wascht ¹⁾ enz. *Gewijd* gewaad of gewijd linnengoed, dat versleten of beschadigd is, en in het geheel niet meer *in de kerk* benuttigd kan worden, mag niet tot gebruik er buiten dienen, maar moet verbrand worden. ²⁾ De asch daarvan zooals ook van gewijde palmen en watten, die gebruikt zijn bij het H. Doopsel en H. Oliesel ³⁾ en meer dergelijke zaken, die gewijd of in onmiddellijke aanraking zijn geweest met heilige voorwerpen, moet ook in het Sacramentum geworpen worden. Zoo ook het water waarin *corporalen*, *pallen*, *kelkdoekjes* of ander linnengoed, dat afzonderlijk door den priester of door gewijde personen gewasschen moet worden, gewasschen is. ⁴⁾

32. De koster moet verder groote zorg hebben voor het goud- en zilverwerk der kerk. Hij wete daarom, dat er in de kerk vaatwerk gebruikt wordt, dat geconsacreerd of gewijd, dat gezegend en dat niet gezegend is.

33. Het *geconsacreerde* vaatwerk bestaat uit den kelk en de pateen. Zij verliezen hunne wijding, en moeten dus op nieuw geconsacreerd worden, als ze op merkelijke wijze gebroken

1) Rit. Rom. Ord. min. S. Comm. — S. R. C. 11 Mart-1858. — 2) S. Alph. Theol. Mor. L. 6. n. 371. Het is echter wel geoorloofd van versleten gewijd gewaad ander kerkgewaad te maken bijv. van een stoel een manipel enz. — 3) Rit. Rom. de Bapt. et de Extr. Unct. — 4) Vide S. Alph. Theol. Mor. VI. n. 387. not. II.

worden of wel zoodanig zijn, dat men er onmogelijk het H. Sacrificie mede kan opdragen; ¹⁾ insgelijks als zij op nieuw verguld worden. ²⁾ Het is een dwaling, dat een kelk, als hij ongeschikt is geworden voor zijne bestemming en aan een leek ter herstelling of vergulding moet worden toevertrouwd, eerst ontwijd moet worden, bijv. door breking of iets dergelijks. Dit moet veroordeeld worden. ³⁾

Als de koster de macht niet ontvangen heeft deze geconsacreerde vaten aan te raken, mag hij ze ook niet met bloote hand aanvatten. ⁴⁾ Hij moet dan een handschoen of doek gebruiken.

Het past verder, dat kelk en pateen, nadat zij gebruikt zijn, met een zachte zeemleeren lap worden opgewreven. Nochtans zorgte hij dit niet te ruw te doen, daar dan het verguldsel spoedig beschadigd wordt. Insgelijks is het zeer nadeelig voor het verguldsel, het kleine lepeltje in den kelk te werpen en daarin voortdurend te bewaren.

34. De *gezegende* vaten zijn de *Pixis* of *Ciborie*, het *Custodia* of ziekenbusje, de *Lunula* of

1) Ibidem n. 370. Dub. 4. — Luc. Fer. ad verbum Calix 7. 8. 21. — 2) S. R. C. 9 Maji 1857. — 3) S. R. C. 20 Aprilis 1820. 4) Theol Mor. L. VI. 382. Q. II. Het spreekt van zelf: het geval van noodzakelijkheid of ont-eering uitgezonderd, mag hij ze *nooit*, ook niet mid-dellijk, aanraken als zij het H. Lichaam en Bloed zouden bevatten of nog niet gepurificeerd zijn.

het maantje van de Monstrans, ¹⁾ en de zilveren *vaas* of *doos* waarin de groote H. Hostie bewaard wordt, benoodigd voor de uitstelling, tenzij deze doos nooit *onmiddellijk* het H. Sacrament zou raken. ²⁾

Deze gezegende vaten mogen door den koster nooit aangeraakt worden als zij het H. Sacrament bevatten, en, als hij de macht tot aanraken niet ontvangen heeft, insgelijks niet, tenzij middellijk met een handschoen of doek, als zij reeds, al is 't slechts een enkele maal, in aanraking geweest zijn met het H. Sacrament. ³⁾ Als dit echter nog niet gebeurd is, al zijn zij dan ook gezegend, mogen zij onmiddellijk worden aangeraakt. De monstrans zonder lunula mag hij immer met de bloote hand aannemen.

35. Dezelfde regel, omtrent dit gezegende vaatwerk gegeven, geldt voor het *corporale*, *kelkdoekje* en *palla*. ⁴⁾

36. Als echter een koster het verlof ontvangen heeft, mag hij al deze geconsacreerde en gezegende vaten, alsook dit. gezegend linnen-goed, met bloote hand aanraken, behalve,

1) Missale Rit. Cel. T. II. 3. — S. R. C. 16 Nov. 1649. — S. Alph. Theol. Mor. L. VI. n. 385. — 2) Het blijft echter immer *aangeraden*, dat zij, als ook de *Monstrans*, met denzelfden zegen als de Ciborie gezegend wordt. Zie Revue des Sc. Eccl. T. XIV. p. 472 et 473. — 3) S. Alph. l. c. 482. Q. III. — 4) Can. *Sacratas* Dist. 23.

zooals wij reeds aanmerkten, als zij het H. Lichaam en Bloed des Heeren bevatten, dan nooit, tenzij in geval van noodzakelijkheid of van onteering. ¹⁾ Intusschen gedenke steeds de koster, die het verlof ontvangen heeft, dat het geheiligde vaten en gewijd linnengoed is, en dus dat hij deze zaken steeds als zoodanig, met eerbied moet behandelen.

37. Wat de ampullen of de vaasjes aangaat, die de H. Oliën, zoo voor de zieken, als voor de doopelingen, en het H. Chrisma bevatten, deze mogen door den leekenkoster, wie ook, niet worden aangeraakt. ²⁾ Alleen in geval van noodzakelijkheid, of om hoogst gewichtige redenen zou het hem, maar dan nog steeds in het geheim en met grooten eerbied, geoorloofd zijn de H. Oliën over te brengen. ³⁾ Hij verrichte het dus nimmer, tenzij zijn Pastoor of Rector het hem bevele.

38. Onder het ongewijde vaatwerk komen allereerst de ampullen voor de H. Mis. Deze behooren van glas of doorschijnend kristal ⁴⁾ en, van een deksel voorzien, ⁵⁾ door een dui-

1) S. Alph. l. c. 382. Q. II. — 2) Rit. Rom. de Sacr. Bapt. etc. — 3) Gard. Not. in decr. S. R. C. 16 Dec. 1826 ad V. 2. Zie ook de Herdt in Rit. Rom. C. 2 § 4. et C. 5 § 4. — 4) Missale. Rub. Gen. XX. Pont. Rom. Subd. uni Confer. Gouden of zilveren (doch niet van tin of lood) ampullen worden slechts *geduld.* S. R. C. 28 Apr. 1866. — 5) Pont. Rom. de Ordin. Subd. — Reg. et Const. Pag. 412. 8. — Vide etiam Bened. XIV. de Missae Sacr. L. I. C. IV. n. 8.

delijk teeken, een lint of letter, van elkander onderscheiden te zijn, opdat iedere vergissing met het water en den wijn worde voorkomen. De koster moet bij deze ampullen de zindelijkheid en reinheid bijzonder in acht nemen. De H. Carolus Borromeus, bisschop van Milaan, schreef daarom in alle plaatsen van zijn bisdom voor, ze dagelijks uit te wasschen en daarenboven éénmaal in de maand met fijn gestooten eierschaal te reinigen. Ja die groote ijveraar voor den luister van Gods huis ging zoover, dat hij de koster er opmerkzaam op maakte, de deksels der ampullen toch goed af te droogen, als zij nat geworden waren, alsook de schenkblaadjes dezer ampullen. Zoo deze van tin zijn, zoo schrijft hij, behooren zij wekelijks geschuurd, daarna in water afgewasschen, in de zon gedroogd, en met een reinen linnen doek afgewreven te worden. ¹⁾

39. Zoo den koster ook de zorg voor den wijn is opgedragen, zorge hij dat deze immer goed, niet troebel en geheel zuiver zij. Mochten deeltjes van de kurk of van iets anders met het inschenken in de ampullen komen, hij neme ze er met een lepeltje uit. De flesschen moeten goed gekurkt blijven, opdat de wijn niet verschale of zuur worde. Het spreekt van zelf, dat men

1) Acta Eccl. Med. 703. 1. — Gav. App. ad Rub. Miss. P. V.

hierbij als het ware met eene schier overdreven nauwkeurigheid moet te werk gaan. ¹⁾)

Helder, klaar en frisch zij ook het water, en daarom wordt het dagelijks vernieuwd en in eene zuivere karaf of flesch bewaard.

40. De hostiën moeten uit zuiver tarwe meel gebakken, versch, niet gebroken noch geschonden zijn en den voorgeschreven vorm hebben. ²⁾) Wat de verschheid betreft, de koster onderhoude, waar hij er voor zorgen moet, daarin vooral het voorschrift der Rubrieken ³⁾) en daar deze zoo uitdrukkelijk willen dat het H. Sacrament dikwijls, ⁴⁾) d. i. om de *acht* dagen ⁵⁾) vernieuwd worde, zorge hij ook, als hij 't gemakkelijk kan bereiken, telkens om de *acht* dagen verse Hostiën te hebben. Nooit voorzeker behooren zij ouder te zijn dan 20 dagen, niet alleen in den winter, maar ook in den zomer, waarin het brood veel eerder bederft. Een te nauwgezette vervulling van de regels

1) Vide Conc. Prov. 199. et Reg. et Const. 412. 8. —
2) Conc. Prov. 198. 199. — 3) Synⁱ Dioec^{ae}. C. XX. —
4) Rit. Rom. de S. Euch. Sacr. — 5) Caer. Episc. L. I. C. VII. 2. »Saltem semel in hebdomade mutetur et renovetur." S. R. C. 3 Sept. 1672. »In renovatione, quae quolibet octavo die fieri debet de Augustissimo Eucharistiae Sacramento, etc." Conc. Prov. pag. 143 dicit: Earumdem renovatio alternis *saltem* fiat hebdomadibus, nullibi ultra mensem differatur. Vide etiam S. Alph. Liber de Caer. Missae. (Edit. Pustet 1882). Cap. XI. pag. 112. 6. et not. 10. et Gard. annot. in n. 4623.

der H. Kerk ten opzichte van dit punt, zal voorzeker, bij de gedachte dat men voor het Allerheiligste Sacrament des Altaars nooit genoeg kan doen, niet behoeven aangeraden te worden. Eindelijk behoort ook de koster, als hij kleine hostiën in de ciborie doet, ze eerst met een zeef of op eene andere wijze te zuiveren.

41. Het overige vaatwerk, zooals wierookvat, scheepje, wijwatersemmer enz. behooren, vooral als zij van koper zijn, dikwijls geschuurd en gezuiverd te worden. Heeft men toch reeds een groote zorg om datgene, wat in huis gebruikt wordt, rein te houden, hoeveel te meer moet deze niet aangewend worden ten opzichte van hetgeen in het Huis van God tot zulk een verheven doel gebruikt wordt?

42. In elke sacristie behooren ook twee bijzondere waschvaten te zijn, om het gewijde linnen, dat alleen door priester, diaken of subdiaken ¹⁾ gewasschen mag worden, te reinigen. Deze waschvaten behooren uitsluitend

1) S. R. C. 12 Sept. 1857 ad 30. — S. Alph. Theol. Mor. L. VI. n. 387. n. II. Volgens een bijzondere vergunning van Paus Calixtus II en Sixtus II (Luc. Fer. »*Vas. Sacr.*» 11—14. — Elench. facult. Pag. 137. n. 12) is het aan sommige kloosterlingen, die niet gewijd zijn, vergund de eerste wassing dier voorwerpen te doen, nimmer echter de tweede. Zoo dus de koster als kloosterling de macht heeft, wete hij, dat hij slechts dan mag wasschen, als de bevoegde persoon de eerste verricht heeft. (Zie ook *Revue des Sc. Eccl.* T. XVI. pag. 259).

tot dit doel en niet tot iets anders gebruikt te worden. Aldus toch schreef reeds de H. Paus Clemens, die in het jaar 103 stierf, aan de gansche Kerk voor. ¹⁾

43. Wat het linnengoed der kerk aangaat, de koster wete, dat de Kerk voor *corporalen*, *palla's*, *kelkdoekjes*, *altaardwalen*, *amicten*, *alben* en *communiedwalen* als stof *linnen* of *pellen* (canabe) voorschrijft, ²⁾ en dat het zeer prijzenswaardig is, indien het overige lijnwaad, zooals vingerdoekjes, superplies en rochetten, insgelijks van die stof vervaardigd wordt; ³⁾ nochtans dit is geen strenge verplichting gelijk bij het eerstgenoemde.

44. Van dit linnengoed moeten *corporalen*, *palla's*, *altaardwalen* (ook de onderste), *amicten* en *alben* gezegend worden. ⁴⁾ Volgens algemeen gebruik is dit ook het geval met het koord of den cingel. ⁵⁾ Kelkdoekjes ⁶⁾ echter, noch het overige, behoeven gezegend te worden. Zoo hij dus nieuw te zegenen lijnwaad ontvangt, dat nog niet gezegend is, zorgte hij het niet te gebruiken voordat dit geschied is.

1) Gavant. P. II. T. I. Litt. q. — C. 40 *de Consecr.* Dist. 1. — 2) S. R. C. Decc. Gen. 15 Maji 1819. — 17 Dec. 1875. Zie ook Conc. Prov. pag. 197. — 3) Gardel. annot in decc. cit. n° 4413. — 4) Miss. Rub. Gen. XX. — Rit. Cel. I. 1. 2. de Defect. X. n° 1. — 5) Bened. XIV. Instit. 21. n° XII. Luc. Fer. »*Benedictio*» art. 5. n° 49. 6) S. R. C. 7 Sept. 1816. — S. Alph. Theol. Mor. L. IV. n. 389. VI.

Deze zegen gaat echter door het gewasschen worden niet verloren. Dit gebeurt alleen dan als dit linnengoed door eenig toeval zóó veranderd is, dat het zijn eigen vorm niet meer heeft, ¹⁾ bijv. als van een altaardwaal een corporaal of amict gemaakt wordt.

45. Wat de zindelijkheid van dit linnengoed aangaat, brengen wij in herinnering wat wij reeds in n° 16 gezegd hebben.

46. Zoo iets gescheurd is, zorg de koster het aanstonds te doen verstellen en nimmer iets dergelijks aan het altaar te gebruiken. De godgeleerden, en vooral de H. Alphonsus zijn daarop, gelijk op het onzindelijke, streng. ²⁾

47. Als een gezegend stuk lijnwaad moet verستeld worden, houde hij dezen regel in het oog: *het grootere gedeelte trekt het kleinere tot zich* ³⁾, dat is: wordt er een kleiner gedeelte toegevoegd aan het grooter gezegende, dan behoeft het lijnwaad niet opnieuw gezegend te worden; doch dit is wel het geval als het bijgevoegde grooter is dan het gezegende gedeelte, dat nog bruikbaar was. Als gezegend linnengoed geheel versleten is, moet het verbrand en de asch daarvan in het sacrarium geworpen worden. ⁴⁾

1) Bened. XIV. Inst. 21. n° XII. — 2) S. Alph. de Cær. Missae (Edit. Pustet 1882) pag. 140. 5. — 3) Luc. Fer. »Paramenta' n° 21. 22. — S. Alph. Theol. Mor. T. VI. n° 371. 5. — 4) S. Alph. l. c. et omnes.

48. Wil hij verder dit linnengoed lang zuiver houden, dan behoort hij de alben, superplies en rochetten aanstonds na gebruik op te plooien, te binden en weg te leggen. De cingels moeten niet gebruikt worden tot zij versleten zijn, maar gewasschen en zuiver gehouden. *Corporalen* en *palla's* (en bij deze laatste wordt dit, helaas, zoo dikwijls vergeten), moeten met schier overdreven zorg rein gehouden, en daarom dikwijls gewasschen worden. ¹⁾ De minste vlek zij genoeg om ze niet meer te gebruiken, tot dat zij gewasschen zijn.

49. Van het priestergewaad moet *kazuifel*, *stool* en *manipel*, alsook *dalmatiek* en *tuniek*, zooals uit de gebeden blijkt, gezegend worden; ²⁾ volgens het gebruik te Rome, insgelijks de koor-
kap ³⁾; *kelkvelum*, *beurs* en *schoudervelum* echter niet. Dezelfde regels, welke wij omtrent het verloren gaan der zegening van het linnengoed gegeven hebben in nos 44—48, gelden ook hier omtrent het gezegende priestergewaad.

50. Daar het herstellen van priestergewaad dikwijls aan kosteren wordt overgelaten, meenen wij hier nog de volgende regels te moeten bijvoegen :

1) S. Alph. de Caer. Missae. (Edit. Pustet 1882) pag. 7. 5. — 2) Missale. Rit. Cel. T. I. 2. 3. de Defect. T. X. 1. — Pont. Rom. et Rit. Rom. Bened. Sacerd. indum. — 3) Revue des Sc. Eccl. T. XVIII. pag. 371. — Luc. Fer. »*Benedictio*» 5. n. 49.

1. Het gewaad moet zijn van *zijde*, *half zijde*, ¹⁾ *goud-* of *silverlaken*. ²⁾ Gewaad te gebruiken, dat van *wol*, *katoen* of *linnen* vervaardigd ³⁾ of dat met een soort van fijn glas is overtrokken ⁴⁾, is niet geoorloofd.

NB. Deze bepaling slaat op het *geheele* gewaad ⁵⁾ en derhalve zijn van *wol* geborduurde stooien, alsmede dito kruis en balken in kazuifels of dalmatieken niet goed te keuren.

2. Schoudervelum en kelkvelum behooren van *zijde* te wezen. ⁶⁾ Nochtans kunnen zij ook van dezelfde stof als het gewaad vervaardigd worden, als zij alsdan slechts met *zijde* worden gevoerd. ⁷⁾

3. Het moet die kleur hebben, welke het officie of de Mis van den dag vordert, nl. wit, rood, groen, violet of zwart. ⁸⁾ Gewaden van *blauwe*, ⁹⁾ *geele* ¹⁰⁾ of *gouden* ¹¹⁾ kleur, al zou ook de stof van zijde zijn, ¹²⁾ of van eene stof welke vermengd is met bloemen van verschillende kleur, zoodat de hoofdkleur niet meer

1) S. R. C. 23 Maji 1835. — 2) S. R. C. 5 Dec. 1868 ad V. — 28 Julii 1881. — 3) S. R. C. 23 Sept. 1837. — 18 Dec. 1877. — 28 Julii 1881. — 4) S. R. C. 11 Sept. 1847. — 5) Auctores. Zie ook S. R. C. 19 Dec. 1829. — 6) Missale Rit. Cel. T. I. 1. — Caer. Episc. L. I. C. X. 5. — 7) Auctores. — 8) Missale. Rub. Gen. XVIII. — S. R. C. 12 Nov. 1831. — S. Alph. Theol. Mor. L. VI. 378. dub. 5. — 9) S. R. C. 16 Martii 1833. — 10) S. R. C. 26 Martii 1859. — 11) S. R. C. 29 Martii 1851. — 12) S. R. C. 5 Dec. 1868 ad V.

te erkennen is, ¹⁾ zijn streng verboden. *Gould-laken* is echter, zooals wij reeds zeiden, in plaats van witte, roode en groene kleur geoorloofd. ²⁾

De gewoonte echter dat de liturgische kleur van zijde tevens samengeweven wordt met goud kan geduld worden; doch in dit geval mag dit gewaad slechts gebruikt worden voor die kleur, waarmede de gouden samengeweven is. ³⁾

NB. Deze bepaling, wat de *kleur* betreft, slaat ook op het *geheele* gewaad. Derhalve moeten ook de kruisen en balken in het gewaad de liturgische en voorgeschreven kleur hebben. Het is echter toegelaten daarop eenig teeken of borduurwerk in goud en kleuren aan te brengen, mits de grondstof de voorgeschreven kleur blijft. ⁴⁾ Men vindt dikwijls kazuifels met kruisen van een andere kleur, bijv. witte kazuifels met roode kruisen en omgekeerd, en men meent dat men deze kan gebruiken, zoo wel wanneer wit, als wanneer rood de verplichtende kleur is. Is dit geoorloofd? De H. Congr. der kerkgebruiken heeft bepaald, dat dit dan alleen mag geschieden als men

1) S. R. C. 23 Sept. 1837. — 2) S. R. C. 5 Dec. 1868 ad V. Men houde in het oog dat dit verlot slechts op *waar gouldlaken* slaat, en niet op hetgeen daarop gelijk. — 3) S. R. C. 28 Apr. 1866. Zie de Herdt S. Lit. Prax. T. I. n. 147. — 4) Auctores.

1° wegens armoede geen onderscheiden gewaden kan hebben, en 2° als de Bisschop daartoe uitdrukkelijk verlof gegeven heeft. ¹⁾

Zoo dus het herstellen van het gewaad aan den koster is overgelaten, zorgte hij op deze gegeven regels te letten. Wat verder het bestaande gewaad betreft, hij gebruike dit, zou er misschien daarin ook iets verkeerd zijn, zooals zijn Pastoor dit goedvindt. Er kunnen redenen bestaan, die zulks toelaten.

51. De kleur, welke door het officie of de Mis vereischt wordt, vindt hij aangegeven in het »*Directorium*» der feesten, dat op elke sacristie aanwezig moet zijn. De kapitale letters, op den rand van dat boekje geplaatst, wijzen het aan. Het zijn de voorletters der kleuren : W wit, R rood, V violet of paars, G groen, Z zwart. Zoo dit directorium in het latijn geschreven is, beteekenen A wit, R rood, N zwart, V violet, VIR. groen. Voor deze twee laatste vindt men ook soms V groen, U violet. De koster raadplege de verklaringen, welke gewoonlijk voor in dat boekje te vinden zijn.

52. Zooals de kleur van het priestergewaad is, zoo moet ook de kleur van het altaargewaad ²⁾ wezen; uitgezonderd als het H. Sacra-

1) S. R. C. 7 Apr. 1832 ad I. — 23 Maji 1846. —
2) Zie N°s 16 en 22.

ment onder de H. Mis zou uitgesteld worden of dit ter aanbidding uitgesteld is. Dan moeten immer antependium, conopaeum en lessenaars-bekleedsels *wit* zijn. ¹⁾

53. Een bijzondere zorg behoort de koster aan te wenden in het bewaren der gewaden. Hij zorge ze daarom immer behoorlijk weg te bergen in de kasten. Zoo ze in hangkasten moeten geborgen worden, moet hij het eene gewaad niet op het andere hangen: dit is zeer nadeelig; insgelijks veel gewaad op elkander te leggen in trekladen.

54. Om het verder voor verstikking te behoeden, zorge hij, vooral hetgeen weinig gebruikt wordt, dikwijls gedurende het jaar aan de lucht bloot te stellen. ²⁾ Het is goed daaromtrent een vasten regel aan te nemen, bijv. ééns in de twee maanden, of, waar de sacristie vochtig is, alle maanden. Zeker past het, maandelijks alle kasten na te zien, of er niets door de muizen beschadigd of de mot verteerd is. ³⁾

55. De koster lette verder bij het lijnwaad en gewaad nog op de volgende regels:

1. In het *midden* van het *amiet* moet een zichtbaar kruisje zijn; ⁴⁾ insgelijks is dit ge-

1) S. R. C. 19 Dec. 1829. — 2) Reg. et Const. pag. 392. 11. — 3) Ibidem. 391. 9. — 4) Missale. Rit. Cel. T. I. n. 3. — Caer. Episc. L. I. C. IX. 1.

bruikelijk bij het *kelkdoekje*. ¹⁾ Bij het *corporaal* is zulk een kruisje toegestaan aan den uitersten rand van voren, doch niet in het midden. ²⁾

2. Op de *stool* en den *manipel* behooren drie kruisjes te zijn vastgehecht, een in het midden en twee aan de uiteinden. ³⁾ Het kruisje in het midden is streng verplichtend, daar de priester dit bij het aandoen moet kussen. ⁴⁾ De koster houde dit ook in het oog, als hij op de *stool* een kraagje hecht; hij zorge dan, dat dit kruisje zichtbaar blijft.

1) S. Car. *Instr. fabr. Eccl.* L. II. § 2. — Gav. *de mensuris* etc. — 2) S. Alph. de Caer. *Missae* (Edit. Pustet 1882) pag. 8. n. 6. — 3) Gav. l. c. et omnes. — 4) *Missale Rit. Cel.* T. I. n. 3.

II^{de} HOOFDSTUK.

BIJZONDERE REGELS VOOR DEN KOSTER.

§ 1. *Bij de gewone plechtigheden der H. Kerk.*

I. STILLE H. MIS.

56. Voor de stille H. Mis moet de koster op de kleedtafel der Sacristie het gewaad des Priesters gereed leggen, n. l. kazuifel; daarop stool, met de uiterste einden aan de voorzijde van de tafel, doch met het middelgedeelte er dwars overheen; vervolgens den manipel, den cingel en de albe met de eene zijde van het onderste gedeelte half opengeslagen; daarop eindelijk het amict. In de nabijheid daarvan plaatst hij den kelk met toebehooren, een doos met groote hostiën en kelkdoekje. Den kelk bereiden behoort, zoo mogelijk, door den priester zelven te geschieden. ¹⁾

57. Dan schenkt hij de ampullen in en brengt ze, tegelijk met het handdoekje, naar de credens of de plaats daartoe aan de epistelzijde des altaars bestemd, ²⁾ nooit echter op het altaar zelf. Bij de ampullen plaatst

1) Missale. Rit. Cel. I. 1. — S. Alph. de Caer. Missae. (Edit. Pustet 1882) pag. 4. n. 4. not. 6. — 2) Missale. Rub. Gen. XX.

hij ook de kleine schel, ¹⁾ en datgene wat verder onder de H. Mis zou kunnen noodig zijn, als: sleutel van het tabernakel, boeken voor aankondigingen te doen of het Evangeliete lezen, enz. ²⁾ Nimmer toch mogen zulke zaken op het altaar gelegd worden, dewijl aldaar slechts datgene mag zijn, wat onmiddellijk tot het Misoffer, of tot versiering van 't altaar dient. ³⁾

58. Op het altaar ontsteekt hij, zoo dit niet door den misdienaar geschiedt, *twee* waskaarsen, ⁴⁾ ontdekt het altaar, en plaatst er de canonborden en den lessenaar met misboek op. Dit laatste moet gesloten en met de snede naar het midden des altaars gekeerd zijn.

Merken wij hier op, dat de kandelaars, met kaarsen van zuiver was, *op* het altaar moeten aanwezig zijn, ⁵⁾ en dat het niet geoorloofd is ze naast het altaar, bijv. op armkandelaars te ontsteken. ⁶⁾ Deze aanmerking geldt ook

1) Ibidem. Ook (waar het nog gewoonte is deze bij de Consecratie te ontsteken, S. Alph. Theol. Mor. L. VI, 394), een kaars, zegt het Missaal. Deze kan ook op een armkandelaar in den muur of in een kolom aan de epistelzijde geplaatst zijn. — 2) Syn¹ Dioec^{ae} ex. gr. Harl. pag. 68. — 3) Missale Rub. Gen. XX. — 4) Missale. Rub. Gen. XX. S. R. C. 19 Julii 1659. Slechts om de *plechtigheid van een feest* en niet om onderscheiding van een persoon, uitgezonderd den bisschop, is het geoorloofd meer kaarsen te ontsteken. S. R. C. 12 Sept. 1857. — 6 Febr. 1858. — 5) Missale. Rub. Gen. XX et Rit. Cel. IV. 4. Het Caer. Episc. (L. 1. c. XII, 11,) zegt zelfs: „in planitie altaris.” — 6) S. R. C. 16 Sept 1865.

voor het *voorgeschreven* getal kaarsen in de overige plechtigheden.

59. Na de H. Mis; (of als er eene reeks van Missen aan datzelfde altaar gelezen wordt, na de laatste) neme hij lezenaar en misboek van het altaar, alsook de canonborden, zoo zij niet op het altaar gelegd worden, spreidt er het dekkleed overheen, en dooft daarna de kaarsen uit. Vervolgens brengt hij hetgeen in de H. Mis gebruikt is naar de sacristie, waar hij de ampullen reinigt en wegzet, en het gewaad enz. op orde in de kasten legt.

II. GEZONGEN H. MIS.

60. In de sacristie moet hetzelfde bereid worden, dat anders in de stille H. Mis gebruikt wordt; daarenboven ook een genoegzaam getal superplies voor de koorknapen of assistenten.

61. Op het altaar worden in plaats van twee, *vier*¹⁾ kaarsen ontstoken; om de plechtigheid van een feest mag dit getal ook vermeerderd worden. Het misboek kan *open* gelegd worden.

Mocht de priester bij het »Gloria enz.» gaan zitten, dan plaatst de koster ook de zitbank of de tabouret aan den epistelkant van het priesterkoor tegenover de zijtrappen des altaars.

62. Gaat de zegening van het wijwater,

1) S. R. C. 12 Aug. 1854 ad 7.

zooals des Zondags, deze H. Mis vooraf, dan plaatse de koster den emmer met water en kwast in de sacristie, daarbij een vaasje met zout en een boek, waarin die zegening en de verdere gebeden zich bevinden. Gebruikt de priester daarbij de koorkap, dan moet deze van de kleur van den dag zijn. In het priesterkoor legge hij het kazuifel met manipel voor de H. Mis op de zitbank, of als deze niet aanwezig is, op de credens. De toebeide kelk worde van te voren naar het altaar gebracht.

63, Is er onder deze H. Mis uitstelling met het Allerheiligste, dan handele hij gelijk in n° 69 gezegd wordt. Dan en anders nimmer,¹⁾ bereide hij ook wierookvat, wierook en vuur, daar dit, maar alleen bij de uitstelling en den zegen met het Allerheiligste, en niet onder de H. Mis zelve, gebruikt wordt.

III. GEZONGEN H. MIS VOOR OVERLEDENEN.

64. In zulk eene H. Mis is het passend dat

1) S. R. C. 18 Martii 1874. In Missa quae cum cantu, sed sine ministris celebratur, incensationes omnes omittendae sunt, si vero dum haec Missa cantatur SS^{mum} Sacramentum super Altare est expositum, incensationes in Missa pariter omittendae sunt et SS^{mum} Sacramentum incensatur tantum postquam in trono fuit collocatum et antequam deponatur.

de kaarsen, die gebruikt worden, van gele was zijn. ¹⁾ Vier worden er ten minste vereischt.

65. Gewaad van priester en altaar zijn zwart en mogen nimmer met afbeeldingen des doods of met witte kruisen behangen worden; ²⁾ zoo het Allerheiligste in het Tabernakel rust, mag daarover geen zwart bekleedsel hangen maar een paars. ³⁾ Reliquieën, beelden van heiligen, bloemen enz. wat tot versiering dient, worden van het altaar weggenomen. ⁴⁾

Wat uitvaart en absolutie der dooden betreft rond de lijkbaar, daarover zal later gehandeld worden.

IV. PLECHTIGE H. MIS.

66. In de *sacristie* bereide de koster naast het gewaad van den priester:

1. De gewaden van diaken en subdiaken met twee alben, cingels, amicten enz.

2. Een genoegzaam aantal superplies voor de assistenten.

3. Wierookvat en scheepje.

4. Twee kandelaars met ontstoken kaarsen van witte was.

5. Twee, vier of zes wastoortsen, naarmate er gebruikt worden bij de opheffing. ⁵⁾

1) Caer. Episc. L. II. C. XI. I. 7. — 2) Caer. Episc. l. c. S. R. C. 27 Junii 1868. — 3) S. R. C. 21 Julii 1855. — 4) Caer. Episc. l. c. — 5) Missale Rit. Cel. VIII. 8.

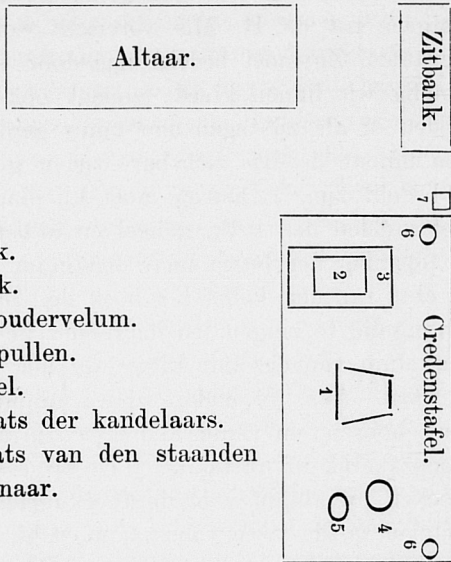
67. In het *priesterkoor* plaatse hij aan de epistelzijde:

1. De credenstafel. ¹⁾ Dit is een langwerpig vierkante tafel, welke zoo groot is, dat zij al hetgeen tot de H. Mis vereischt wordt, kan bevatten. Zij moet bedekt zijn door een eenvoudig wit linnen kleed, zoodat ook de vier zijden of als zij tegen den muur geplaatst is, ten minste de drie zichtbare zijden geheel en al bedekt zijn. ²⁾ Daarop moet hij plaatsnemen: in het midden den kelk, geheel en al bereid, met de opening der bursa naar den muur gekeerd. Rechts van den kelk: het boek om Epistel en Evangelie te zingen, en daaronder het schoudervelum van dezelfde kleur als het priester-gewaad. Aan de andere zijde: ampullen met toebehooren; en verder al hetgeen in de H. Mis noodzakelijk of nuttig is. ³⁾ De twee achterste hoeken (of als dit voor de koorknapen gemakkelijker is, de twee voorste) moet hij vrijlaten voor de kandelaars der acolieten. De teekening op bl. 48 maakt het duidelijk.

NB. Kruisbeeld, heiligenbeelden, schilderijen of andere zaken van godsvrucht, alsmede bloe-

1) Missale Rit. Cel. II 5 — Caer Episc L. I. C. XII. 19. 22. S. R. C. 4 Julii 1615 — 2) Missale l. c. — Caer Episc l. c. — 3) Missale et Caer Episc. l. c. Confer. Revue des Sc. Eccl. T. XII. pag. 349. 4. T. XXIV. pag. 413. XII.

men en andere versierselen, mogen *nimmer* op deze credenstafel geplaatst worden. ¹⁾

1. Kelk.
2. Boek.
3. Schoudervelum.
4. Ampullen.
5. Schel.
6. Plaats der kandelaars.
7. Plaats van den staanden lezenaar.

2. De lezenaar tot het zingen van Epistel en Evangelie, als hij gebruikt wordt, naast de credenstafel. ²⁾

3. Zoo de priester met zijne assistenten onder de H. Mis gaan zitten, insgelijks aan de epis-

1) Caer. Episc. L. I. C. XII. 20. Confer. Revue des Sc. Eccl. T. XIV. pag. 75. — 2) Auctores omnes.

telzijde, op den vlakken grond, en als het kan ter zijde van 't altaar, d. i. tegenover de zijtrappen des altaars, de zitbank. ¹⁾ Zij is met of zonder lage leuning, ²⁾ en wordt bedekt met een kleed van passende kleur ³⁾. Voor den priester kan er een kussen aanwezig zijn; maar noch dit kussen, noch het kleed, dat over deze bank wordt uitgespreid, mag van zijde zijn. ⁴⁾

N.B. Alle deze voorschriften ten opzichte der zitbank, zijn verplichtend ⁵⁾.

68. Op het *altaar* zijn aanwezig, benevens gewone versiering en bekleeding :

1. De canonborden.
2. Lezenaar met Misboek, doch geopend. ⁶⁾
3. Zes ontstoken waskaarsen. ⁷⁾

69. Is er uitstelling van het H. Sacrament onder deze H. Mis, dan gedenke de koster :

1. Dat voorhangsel van 't altaar, conopæum en lezenaars-bekleedsels immer *wit* moeten zijn. ⁸⁾
2. Dat de Reliquieën, zoo deze tusschen de kandelaars zijn uitgesteld, moeten verwijderd worden. ⁹⁾

1) Missale Rub. Gen.T. XVII. 6. »a cornu epistolae juxta altare.» — S. R. C. 7 Dec. 1844. — 2) S. R. C. 27 Mart 1824. — 3) Gard. Annot. in 4590. Q. 5. — 4) S. R. C. 17 Sept. 1822 ad 6. Gard. l. c. Q. 6. — 5) Zie daarover v. d. Burgt de Eccl^{is}. P. I. pag. 136. 137. — 6) Missale Rit. Cel. II. 5. — 7) Ibidem T. IV. 4. — Caer. Episc. L. I. C. XII. 11. 12. Confer. Revue des Sc. Eccl. T. XI. pag. 86 et de Herdt Prax. Pont. T. I. n. 92. a. — 8) S. R. C. 9. Juli 1678. ad VII. 19. Dec. 1829. — 9) S. R. C. 2 Sept. 1741 ad 4.

3. Dat er meer kaarsen kunnen ontstoken worden, en dat het dan vooral passend, ja overal gewoonte is, *witte* was te gebruiken. ¹⁾

4. Dat, als de kleur van het Officie een andere dan de witte is, er ook onder het schoudervelum voor de H. Mis een ander, van witte kleur moet gelegd worden voor den zegen met het Allerheiligste.

5. Dat het kruis van het altaar genomen kan worden, of zoo het door het gebruik gewettigd is, ook daar mag blijven. In het eerste geval brenge de koster het naar de sacristie en niet op de credenstafel. ²⁾

6. Dat het altaar meer dan anders met eenige bloemen dient versierd te zijn. Dit geldt ook al zou de tijd van het jaar bloemen verbieden, doch dan slechts voor deze H. Mis. ³⁾

V. PLECHTIGE MIS DER OVERLEDENEN.

70. Alles is volgens hetgeen in nos 66, 67, 68 is opgegeven, behoudens de volgende uitzonderingen:

1. Alle gewaad van hoogere assistenten en altaar is *zwart* ⁴⁾, behalve het conopaeum of

1) Zoo men eenige verlichting met bougies wil aanbrengen, is dit niet ongeoorloofd, doch slechts *naast* en *achter* het altaar; echter nimmer daarop gelijk in n° 20 gezegd is. — 2) Zie n° 67 n. b. — 3) Auctores. — 4) S. R. C. 27 Junii 1868.

behangsel van het tabernakel, dat van *paarse* kleur moet wezen. ¹⁾ Dit gewaad mag echter nooit met afbeeldingen of symbolen des doods, zooals doodshoofden, sikkels, spades, zandlooper enz. enz., noch met *witte* kruisen behangen zijn. ²⁾

2. De kaarsen van het altaar, slechts *zes* in getal ³⁾, die der acolieten en de wastoortsen behooren allen van *geele* was te zijn, ³⁾ hetzij de Mis voor een ongehuwden of gehuwden persoon wordt opgedragen. ⁴⁾

3. De credenstafel worde slechts van boven bedekt en niet ter zijde. ⁵⁾ Alle voorwerpen, tot de H. Mis noodzakelijk, zijn er aanwezig, uitgezonderd een schoudervelum, daar dit nimmer in zulk eene H. Mis gebruikt wordt. ⁶⁾

4. De zitbank, zoo zij gebruikt wordt, kan van alle kleed ontdaan of met een zwart kleed behangen worden. ⁷⁾

5. De trappen des altaars behooren geheel zonder tapijt te wezen, behalve het *suppedaneum* (het bovenste gedeelte der trappen); dit worde met een zwart of paars kleed bedekt. ⁸⁾

1) S. R. C. 21 Julii 1855 ad 12. — 2) Caer. Episc. L. II. C. XI. 1. — 3) Caer. Episc. L. II. C. XI. 1. C. XII. 1. Het is echter der familie van den overledene toegelaten eene grootere hoeveelheid was te bepalen. S. C. Episc. 5 Maji 1617. — 4) Auctores. — 5) Revue des Sc. Eccl. T. XIV. p. 74. — 6) Missale Rit. Cel. VII. 9. et XIII. 2 — 7) de Herdt Prax. Pont. T. II. n° 223. 1. (d). — 8) Caer. Episc. L. II. C. XII. 1.

6. Reliquieën, bloemen en alle andere versierselen mogen niet aanwezig zijn. Het past ook, dat de kandelaars van eenvoudiger stof zijn dan anders. ¹⁾

71. Zoo na de plechtige H. Mis de absolute moet geschieden, plaatse de koster *in het midden* der kerk ²⁾ de zoogenaamde katafalk. Deze moet bedekt zijn met een *zwart* kleed, ³⁾ waarop naar de gewoonte der plaats een geel of wit kruis bevestigd is. Niet ongeoorloofd schijnt het ook dit kleed met afbeeldingen des doods of witte kruisen te behangen ⁴⁾, en er teekenen eener kerkelijke waardigheid op te plaatsen, zooals voor een bisschop, mijter, staf, kruis en wapen, voor priester en diaken, een bonnet met paarse of zwarte stoel, voor een subdiaken, een bonnet en paarse of zwarte manipel en voor een geestelijke, die de mindere orden ontvangen heeft, een superplie met bonnet ⁵⁾

1) Auctores. — 2) Suppl. ad Rit. Rom. Prov. Eccl. Hollandiæ (Edit. v. Rossum 1879) pag. 27 Confer. Caer. Episc. L. II. C. XI. 10. Zoo dit echter onmogelijk is, kan zij ook op het eind de H. Mis aan den ingang van of binnen het priesterkoor gebracht worden. of zooals vele schrijvers verklaren, bij genoegzame plaatsruimte, vóór de H. Mis aldaar geplaatst worden. — 3) S. R. C. 21 Julii 1855. Waar echter de gewoonte bestaat, en *deze niet zonder groote moeilijkheid kan afgeschapt worden*, om voor ongehuwde personen een wit kleed te gebruiken, mag deze gewoonte blijven bestaan, mits echter dit kleed aan alle zijden van zwarte franjes of rand voorzien is. S. R. C. 31 Aug. 1872. Confer. Nouv. Revue Theol. Tom. XII. p. 151 etc. — 4) de Herdt Prax. Pont. T. II. n° 200 b. — 5) S. R. C. 31 Mart. 1817. Confer. Nouv. Revue Théol. T. II. pag. 206.

Aan weerszijden van deze katafalk behooren *waskaarsen* ontstoken te worden. ¹⁾ Het getal is niet bepaald; het verschilt gewoonlijk naar de waardigheid, welke de overledene in de kerk bekleed heeft.

72. Ook moet hij naast de credens het processiekruis plaatsen, en de koorkap gereed leggen, hetzij op de zitbank hetzij op de credens-tafel. Daar ook plaatse hij het boek, dat bij de absolutie door den priester gebruikt wordt, en zoo die niet uit de sacristie wordt medegebracht, de emmer met wjwater en kwast.

73. »Als de katafalk niet opgericht wordt,» zegt ons supplementum van het Ritueel, ²⁾ »geschiede deze absolutie bij het lijkkleed, dat »na de H. Mis in 't midden van het priester-»koor (voor de trappen des altaars) ³⁾ wordt »uitgespreid.» De koster brenge dus, op het eind der H. Mis, als de communie afgeloopen is, dit kleed, dat geheel zwart en zonder eenig versiersel of wit kruis is, ⁴⁾ in het priesterkoor en spreide het daar met behulp van een der acolieten uit. In dit geval behoeft hij ook het processiekruis ⁵⁾ noch ook het boek, waarover in n° 72 gesproken is, in het priesterkoor te

1) Rit. Rom. de Exeq. — 2) Pag. 28. — 3) Caer. Episc. L. I. C. XI. 10. L. II. C. XXXVII. 2. — 4) Ibidem. — 5) Suppl. Rit. l. c.

plaatsen, wel echter de koorkap en het wij-watersvat met kwast. ¹⁾

VI. UITVAART EN BEGRAFENIS VOOR VOLWASSENEN. *)

74. Zoodra iemand overleden is, worde aanstonds, waar het gewoonte is, door den koster de klok geluid. ²⁾ Dit zelfde behoort ook volgens het Romeinsch Ritueel te geschieden, als iemand in doodstrijd is ³⁾, en later als de geloovigen te zamen moeten geroepen worden ter uitvaart en begrafenis. Op vele plaatsen luidt men ook, zoolang een lijk boven aarde staat, driemaal daags de klok, ten einde de geloovigen tot gebed voor den afgestorvene op te wekken. De koster volge bij dit luiden geheel en al de gewoonte der plaats.

75. Moet de koster ook zorgen voor hetgeen te huis voor een lijk noodig is, dan zorgte hij, dat het aldaar op een eenigszins voegzame plaats worde uitgesteld, er een zwart baarkleed aanwezig zij, en er ook voortdurend eenig

1) Caer. Episc. l. c. — *) Bij deze twee paragrafen veronderstellen wij plaatsen, waar nog immer de kerkelijke begrafenis kan plaats hebben, zooals de Kerk dit verlangt en het in haar Ritueel voorschrijft. Men kan hierbij lezen: Suppl. Rit. Rom. Prov. Eccl. Holl. pag. 22—30 et de Herdt: Prax. Lit. Rit. Rom. Cap. 7 de Exeq. vooral § 9 de Consuet. in Exeq. — 2) Rit. Rom. de Exeq. — 3) In expir.

licht brande. Ook moet daar een vaasje met wijwater zijn, opdat het lichaam nu en dan, met gewijd water worde besproeid. ¹⁾

76. »Zoo de overledene een priester is of »een geestelijke van welken rang ook, moet »deze met zijne gewone dagelijksche kleeding »tot den toog ingesloten, en daarenboven met »het gewijde priesterlijk of geestelijk gewaad, »zooals zijn rang eischt, bekleed worden: en »wel een priester over den toog met amict, »albe, cingel, manipel, stool en paars kazuifel; »een diaken met amict, albe, cingel, manipel »en de stool over den linkerschouder, welke »onder den rechterarm wordt vastgemaakt, en »met eene paarse dalmatiek; een subdiaken »met amict, albe, cingel, manipel en tuniek. »De andere geestelijken der lagere orden moeten bekleed worden met een superplie over »den toog: daarenboven alle bovengenoemden »met de kruin en hunne bonnetten.” ²⁾ De koster zorge dus bij zulke gevallen voor paars gewaad; nochtans is, bij gebrek aan dergelijk gewaad, zwart niet uitgesloten. ³⁾

N.B. Zoo de gewoonte bestaat om de lijken van priesters enz. slechts op dusdanige wijze

1) Rit. Rom. de Exeq. — 2) Rit. Rom. de Exeq. — Reg. et Const. p. 356. 2. 393. 19. 389. 29. etc. — 3) Baruffaldus T. 34. 121.

in de kerk uit te stellen, maar daarin niet te begraven, mag deze blijven bestaan. ¹⁾

77. Als de dag der begrafenis gekomen is, legge hij in de *Sacristie* gereed:

1. Superplie, zwarte stoel, en zoo de priester haar gebruikt, de zwarte koorkap.

2. Superplies voor de acolieten en voor hen, die het lijk afhalen.

3. Geele wastoortsen, zoo zij daarbij in gebruik zijn. ²⁾

4. Het processiekruis.

5. Wijwatersvat met kwast.

78. In de kerk zette hij, waar men het lijk gewoonlijk plaatst, eenige kandelaars met kaarsen van geele was, zooveel als de gewoonte medebrengt, of als bepaald is.

De plaats, waar men het lijk moet nederzetten gedurende de uitvaart enz. behoort, voor wien ook, zelfs voor een bisschop, in het midden der kerk ³⁾ te wezen. Bij onmogelijkheid of bij een geheel daaraan tegenstrijdige gewoonte, kan het ook in eene zijkapel geplaatst worden. ⁴⁾

1) S. R. C. 12 Nov. 1831 ad 25. — 2) Rit. Rom. de Exeq. Wat de was betreft bij de uitvaart, geldt dezelfde aanmerking als bij de Mis der overledenen n. 70. 2. — 3) Rit. Rom. de Exeq. — Cær. Episc. L. II. C. XXXVIII. 25. — 4) Auctores, Vide de Herdt. Prax. Rit. Rom. C. 7 § 12. Wat verder omtrent het baarkleed en de versiering der katafalk in n° 65 gezegd is, geldt ook hier.

79. Het *priesterkoor* en *altaar* zijn voor een *gewone* uitvaart geheel gelijk in nos 64 en 65, of voor eene *plechtige*, zooals in n° 70 gezegd is.

80. Als het lijk wordt afgehaald en naar de kerk gedragen wordt, zorg de koster, dat de klok geluid worde, waar dit gewoonte is. Zoodra het lijk in de kerk komt, ontsteke hij de kaarsen, welke rond de baar moeten branden en zorg hij, dat het geplaatst worde gelijk het behoort; het lijk n. l. van een leek of van een geestelijke, die geen priester is, met de voeten naar het altaar, dat echter van een priester met de voeten naar het volk en het hoofd naar het altaar gekeerd.

81. Zoo na de H. Mis de begrafenis geschiedt, zorg hij dat daartoe aanwezig zijn:

1. processiekruis;
2. wierookvat met scheepje;
3. wijwatersvat met kwast;
4. zwarte koorkap, zoo de priester ze gebruikt.

VII. UITVAART EN BEGRAFENIS VOOR KLEINE KINDEREN.

82. Volgens oude en prijzenswaardige gewoonte worden de lijkjes van kinderen, die *gedoopt*, maar nog niet tot de jaren van verstand gekomen zijn, op die kerkhoven, waar dit kan geschieden, op een afzonderlijke plaats,

alsook met bijzondere ceremoniën begraven. De koster wete daaromtrent, hetgeen het Romeinsch Ritueel ¹⁾ voorschrijft.

1. Zoo hij zorgen moet voor hetgeen te huis voor zulk een lijkje noodig is, brenge hij aldaar een kroon van bloemen of welriekende kruiden, (bij gebrek daaraan is het voorzeker ook niet ongeoorloofd daartoe kunstbloemen te gebruiken), om deze op het hoofd van het gestorven kind te plaatsen. Daarenboven ook een *wit* baarkleed.

2. De klok wordt bij het begraven niet geluid, of, zoo dit geschiedt, dan op feestelijke wijze, niet op droevigen toon.

3. Voor het begraven zorge hij, dat er in de *sacristie* aanwezig zijn :

1. wijwatersvat en kwast;
2. wierookvat en toebehooren;
3. superplie en *witte* stoel voor den priester.
4. een kruis dat vooruitgedragen moet worden, doch zonder stok.
5. superplie's voor hen, die den priester daarbij ter zijde staan.

83. Ongedoopte kinderen worden zonder eenige plechtigheid op ongewijde aarde begraven.

1) De Exeq. parvulorum, vide etiam Suppl. pag. 29. 30.

VIII. GEWONE VESPERS.

84. Voor de gewone vespers moet de koster gereed leggen in de *sacristie*:

1. Superplie voor den priester.

2. Koorkap, ¹⁾ en wel van die kleur, welke het Officie der vespers vraagt. Zoo de vespers van het kapittel af van den volgenden dag zijn, moet de kleur genomen worden van het feest, dat volgt.

Stool wordt niet gebruikt ²⁾, tenzij het Allerheiligste uitgesteld zou worden gedurende de Vespers.

3. Drie superplies voor de assistenten.

4. Twee kandelaars met ontstoken kaarsen.

5. Wierookvat met scheepje. ³⁾

85. In het *priesterkoor* plaatse hij de zitbank of tabouret, en wel immer op dezelfde plaats, waar de priester gedurende de H. Mis gezeten is, n. l. aan den epistelkant tegenover de zijtrappen des altaars, ⁴⁾ nooit in het midden.

86. Op het *altaar* ontsteke hij voor de gewone vespers slechts *twee*, voor minder plechtige vespers *vier*, voor plechtige en voor vespers waarbij 't H. Sacrament zou uitgesteld worden,

1) Caer. Episc. L. I. C. III. 1. — 2) Dec. Gen. 7 Sept. 1816. — S. R. C. 9 Maji 1857. — 3) S. R. C. 16 April. 1853 ad 25. — 22 Martii 1862 ad 6. — 4) Caer. Episc. L. I. C. III. 4. Zie de Herdt Prax. Pont. T. II. 38. (6).

ten minste zes kaarsen. ¹⁾ In dit laatste geval moet hij ook het altaar ontdekken, anders nimmer. ²⁾

IX. PLECHTIGE VESPERS.

87. Alle voorbereidselen zijn dezelfde als in de vorige § is opgegeven. Alleen behoort de koorkap van betere stof te zijn, en legge de koster nog twee andere van dezelfde kleur voor de twee assistenten gereed. ³⁾ In plaats daarvan kunnen echter ook *dalmatiek* en *tuniek* gebruikt worden. ⁴⁾ Dan echter moet hij zoowel voor deze twee assistenten als voor den priester albe, cingel en amict bereiden, doch geen manipels. Wat de stoel betreft zie hij n° 84. 2.

X. GEWOON LOF

met uitstelling en zegen van het H. Sacrament. ⁵⁾

88. In de *Sacristie* worden gereed gelegd:

1. Superlie voor den priester.
2. *Wit* ⁶⁾ gewaad n. l. stoel en koorkap. ⁷⁾
3. Drie of vier superplies voor de assistenten.

1) Zie Piller. *Man. Rituum* P. IV. Art. 1. — 2) Men vergelijkte N° 17. — 3) *Caer. Episc. L. II. C. III. 1.* — 4) *S. R. C. 31 Aug. 1793.* — 5) *Synⁱ Dioec^{ae} C. XXI.* — 6) *S. R. C. 20 Sept. 1806 ad 1.* — Wij veronderstellen dat dit lof geheel gescheiden van elk ander Officie geschiedt. Zoo het toch bov. onmiddellijk na de Vespers gehouden wordt, zonder dat de priester het altaar verlaat, dan behoudt deze de kleur van het Officie. — 7) *S. R. C. 23 Jan. 1700 ad 1. — 29 Nov. 1856 ad 4. — 7 Febr. 1874.*

4. Twee kandelaars met ontstoken kaarsen, ¹⁾ of twee wastoortsen.

5. Wierookvat en scheepje.

6. Zoo de priester nog door een anderen geassisteerd wordt, nog een superplie en witte stoel.

7. Zoo er gepreekt wordt onder dit lof, een superplie met stoel, welke echter de kleur van 't feest moet hebben, waarop gepredikt wordt. ²⁾

89. Op de *credenstafel* of op de plaats der ampullen moet de koster het *witte* schoudervelum leggen, dat bij den zegen met het Allerheiligste ³⁾ of bij het overbrengen van het H. Sacrament, zoo het lof soms op een ander altaar plaats heeft, ⁴⁾ gebruikt wordt.

90. Op het *altaar* moeten ten minste *zes* kaarsen ⁵⁾ branden. Het moet ontdekt worden en ook zonder canonborden zijn. ⁶⁾ Ook mogen daar geen reliquieën van Heiligen uitgesteld zijn ⁷⁾; doch het past, dat het altaar meer dan gewoonlijk met bloemen versierd worde. Zelfs kunnen er alsdan bloemen en kandelaars met bougies op de altaartafel geplaatst worden, mits deze niet in het midden voor de deur van het tabernakel staan. ⁸⁾ Ook legge hij daar den sleutel van het tabernakel, en zoo

1) S. R. C. 12 Aug. 1854 ad 47. — 2) S. R. C. 12 Nov. 1831. — 3) 31 Aug. 1867 ad VII. — 4) 9 Julii 1678 ad 6. — 5) 26 Martii 1859 ad 5. — 6) 15 Martii 1698. Synⁱ Dioec^{ae} C. XXI. — 7) 20 Dec. 1864 ad III. — 8) 19 Maji 1838. — 9) 22 Jan. 1701.

de priester ze niet medebrengt, ook de beurs ¹⁾ met het corporale. Het antipendium van het altaar moet *wit* zijn. ²⁾

XI. PLECHTIG LOF

met uitstelling en zegen van het Allerheiligste.

91. In de *sacristie* worden gereed gelegd:

1. Drie alben, cingels en amicten voor priester, diaken en subdiaken.

2. *Wit* gewaad n.l. koorkap, dalmatiek en tuniek, priester- en diakenstool.

3. Zoovele superplies en wastoortsen als er assistenten aan deel nemen, wierookvat, scheepje, superplie en stool voor den predikant, zooals in n° 88, 7. gezegd is.

92. Verder zij alles gelijk in n° 89 en 90. Alleen zij aangemerkt, dat er thans een grooter getal kaarsen behoort te branden en het altaar meer dan in een gewoon lof dient versierd te wezen.

XII. UITSTELLING EN VEREERING VAN RELIQUIEEN. ³⁾

93. Zoo de reliquieën van Heiligen of van het H. Kruis enz. niet onmiddellijk na de H. Mis of na het Lof, door den priester of

1) Corporale nunquam defertur extra bursam dicit S. Alph. cum S. R. C. 13 Sept. 1704. Decet ut a sacerdote deferatur. S. R. C. 24 Sept. 1842. — 2) S. R. C. 19 Dec. 1829. — 3) Zie Conc. Prov. T. V. C. 5. pag. 214—217 et Synⁱ Dioec^{ie} C. XXII.

diaken worden uitgesteld en ter vereering aangeboden, ¹⁾ dan moet de koster in de sacristie een superplie gereed leggen en een witte of roode stoel, naarmate de verschillende reliquieën dit eischen. ²⁾ Voor die van 't H. Kruis en voor de werktuigen des Lijdens is deze kleur rood; ³⁾ op goeden Vrijdag echter kan men hierin de gewoonte der plaats volgen. ⁴⁾

94. Op de plaats waar zij uitgesteld worden, zette hij ten minste twee waskaarsen ⁵⁾, die bij de uitstelling moeten ontstoken worden. Hij wete echter: 1° dat deze nooit mag geschieden op een altaar waar het H. Sacrament is of wordt uitgesteld; ⁶⁾ nimmer ook 2° in het midden van het altaar op de plaats waar anders het kruisbeeld staat; noch ook 3° op of vóór het tabernakel, ⁷⁾ als er nl. het H. Sacrament rust; en veel minder nog 4° onder den troonhemel waar anders het H. Sacrament ter aanbidding wordt uitgesteld. ⁸⁾

De plaats, welke daarvoor is aangewezen door de rubriecken, is tusschen de kandelaars

1) S. R. C. 16 Mart. 1833. ad 5. — 2) Cfr. Rit. Rom. de Processione in Transl. SS. Reliq. etc. — 3) S. R. C. 2 Sept. 1871. — 4) S. R. C. 22 Sept. 1837 q. 14 ad 2. — 5) Synⁱ Dioec^{ae}. — 6) S. R. C. 19 Maji 1838. — 7) Dec. Gen. 3 Aprilis 1821. — 12 Mart. 1836 ad 1. — 9 Sept. 1845. — 8) Hieruit laat het zich verklaren, dat het ook een geheel verkeerde gewoonte genoemd moet worden, steeds, als er geen uitstelling met het Allerheiligste is, het kruis van het altaar onder dien troonhemel te plaatsen.

van het hoogaltaar, ¹⁾ als daar n. l. geen uitstelling van het H. Sacrament is. Echter mag de uitstelling van reliquieën steeds geschieden op een ander altaar, hetzij een der zijaltaren, hetzij een daartoe uitsluitend opgericht. ²⁾

95. Als de zegen met de reliquie gegeven wordt, behoort er ook een schoudervelum gebruikt te worden, en wel van die kleur, welke de verschillende reliquieën vragen. ³⁾

XIII. ZEGENINGEN.

96. Voor de zegeningen die zeer dikwijls hetzij in de kerk, hetzij er buiten, moeten geschieden, legge de koster in de sacristie gereed:

1. Zoo de zegening op het altaar geschiedt, zooals op het feest van Maria's zuivering enz. albe, stool, amict, en, zoo men ze heeft, koorkap. ⁴⁾

2. Voor de overige zegeningen, welke buiten de H. Mis geschieden, ten minste een superplie en stool. ⁵⁾

3. Het boek der zegeningen dat de priester gebruikt, wijwatersvat en kwast en een superplie voor den dienaar, welke hem bij de zegening assisteert. ⁶⁾

1) Missale Rit. Cel. T. IV. 5. — Caer. Episc. L. I. C. XII. 12. — 2) Rev. des Sc. Eccl. T. XXXVI. pag. 440. — 3) Vide Decreta cit. *de colore*. — 4) Missale Rub. Gen. XIX. 3 et 4. — 5) Rit. Rom. de Bened. Reg. gen. — 6) Rit. Rom. l. c.

4. De *kleur* van koorkap en stoel is immer *dezelfde als die van het Officie van den dag*, tenzij het uitdrukkelijk anders is voorgeschreven. ¹⁾

Zoo bepaalt het Ritueel de kleur:

WIT bij de zegening van *a.* een kraamvrouw. ²⁾

b. van huizen op Paaschzaterdag. ³⁾

c. van den eersten steen eener nieuwe kerk. ⁴⁾

d. van een nieuwe kerk, openbare bidplaats en kerkhof. ⁵⁾

e. van een nieuwe school. ⁶⁾

f. van het viervoudig Scapulier, of bij de zegening van ieder afzonderlijk. ⁷⁾

g. van een rozenkrans der zeven smarten. ⁸⁾

h. van den gordel der allerheiligste Maagd Maria en het koord van den H. Franciscus van Assisie. ⁹⁾

ROOD bij de zegening van 't Scapulier des lijdens en der HH. Harten van Jezus en Maria. ¹⁰⁾

PAARS *a.* bij de zegening der kaarsen op O. L. Vrouw Lichtmis. ¹¹⁾

b. bij de zegening van water, als dit n.l. buitentijds of 's Zondags door een ander priester dan die, welke de H. Mis doet, gewijd wordt. ¹²⁾

1) Rit. Rom. l. c. — 2) Rit. Rom. de Bened. mul. p. partum. — 3) Bened. dom. in Sab. S. — 4) Rit. bened. etc. prim. lapidem. — 5) Rit. bened. nov. Eccl. — nov. Caemet. — 6) Rit. Rom. [Edit. v. Rossum 1879]. pag. LV. — 7) Ibid. pag. CXXXVI. CLVI. CLXIII. CLXVII. — 8) Ibid. pag. CLXXXI. — 9) Ibid. pag. CLXXXVIII. CLXXXVI. — 10) Ibid. pag. CL. — 11) Missale 2 Febr. — 12) Rit. Rom. Ordo ad fac. aquam benedictam.

c. bij de zegening en oprichting van een nieuwen kruisweg. ¹⁾)

97. Hetgeen verder voor meer plechtige zegeningen moet bereid worden, zal bij de behandeling der bijzondere plechtigheden door het jaar gezegd worden.

XIV. COMMUNIE BUITEN DE H. MIS.

98. De koster moet gereed leggen:

1. superplie met stoel van die kleur, welke overeenkomt met het officie van den dag; ²⁾)

2. beurs met corporaal. Deze beurs behoort insgelijks dezelfde kleur te hebben als de stoel;

3. superplie voor den dienaar en linnen communiedwaal, zoo deze niet aanwezig is aan de communiebank.

99. Op het altaar moeten twee kaaren ontstoken worden, en een vaasje met water, vingerdoekje alsmede de sleutel van het tabernakel aanwezig zijn.

100. Wat de koster moet antwoorden, als hij zelf daarbij dient, zal bij het behandelen der Sacramenten gegeven worden.

XV. KRUISWEG. ³⁾)

101. De koster houde daartoe gereed: een genoegzaam aantal superplies voor allen, die

1) Ibidem pag. CXL. — 2) S. R. C. 12 Mart. 1836. —

3) Zie Revue des Sc. Eccl. T. XIV. pag. 373 et seq.

aan den kruisweg deelnemen, en, zoo het gebruik is, wastoortsen of kaarsen, die van gewone of gele was dienen te zijn, vooral op goeden Vrijdag en op Allerzielen. Hij, die den kruisweg verricht, gebruikt geen stoel. ¹⁾

102. In het priesterkoor plaatse hij het kruis dat daarbij gebruikt wordt, en zoo na de oefening de zegen met de reliquie van het H. Kruis gegeven wordt, op de credenstafel of de plaats der ampullen een *roode* stoel en schoudervelum.²⁾ In dit geval zorge hij ook tegen het einde der oefening wierookvat met vuur en scheepje gereed te hebben.

103. Bij het uitstellen der reliquie van het H. Kruis op het altaar moeten er ten minste twee waskaarsen ontstoken worden. ³⁾

1) Dec. Gen. 7 Sept. 1816, et plura alia, vide de Herdt. S. Liturg. prax. T. I. pag. 157. — 2) Zie n° 103. — 3) Zie n° 89. De bemerkingen omtrent deze uitstelling, daar gemaakt, geldt ook voor de reliquie van het H. Kruis. S. R. C. 12 Mart. 1836. ad 1.

§ 2. BIJZONDERE REGELS BIJ DE BUITENGEWONE
PLECHTIGHEDEN DER H. KERK.

1. *De Adventtijd.*

104. De advent is de tijd, welke door de Kerk bestemd is om de geloovigen tot het geboortefeest van Jezus Christus door boeten en gebed voor te bereiden. Vandaar moeten er eenige bijzondere gebruiken onderhouden worden, welke daartoe stemmen.

105. Daarom is de kleur, waarmede hare bedienaren zich bekleeden gedurende dezen tijd, tenzij het feest van een Heilige gevierd wordt, *paars*. ¹⁾ Op het hoogaltaar zijn, ook zelfs voor de plechtige H. Mis, *vier* kaarsen voldoende. ²⁾ Bloemen en reliquieën van Heiligen worden, als de kleur van *altaar-* en *priester-*gewaad *paars* is en de diaken en subdiaken geen dalmatiek en tuniek mogen dragen, verwijderd. ³⁾

106. Op den 1sten, 2^{den} en 4^{den} Zondag, alsmede op de werkdagen zoo er eene plechtige H. Mis in het *paars* moet worden opgedragen, gebruiken diaken en subdiaken geen dalmatiek en tuniek, maar in die kerken waar dit

1) Missale Rub. Gen. XVIII. 5. — 2) Caer. Episc. L. I. C. XII. 24. — 3) Zie Revue des Sc. Eccl. T. XIII. p. 489. T. XIV. 383 et seq.

geschieden moet, *geplooid kazuifels*; ¹⁾ in de overige kerken zijn zij slechts in alben gekleed. ²⁾ Intusschen moet toch immer gedurende zulk eene plechtige H. Mis een paars schoudervelum voor den subdiaken worden gereed gelegd op de credenstafel. ³⁾

Ook bij uitstelling van het H. Sacrament, als de kleur der H. Mis paars is, worden geen dalmatiek en tuniek gebruikt. ⁴⁾ Daar echter alsdan, volgens de gewone regels het *altaar-gewaad* niet paars maar *wit* is, mag het altaar ook met bloemen opgesierd zijn.

107. Op den 3^{den} Zondag echter, »*Gaudete*» genaamd, gebruiken de diaken en subdiaken bij de plechtige H. Mis dalmatiek en tuniek. ⁵⁾ Daarenboven kan men in de Hoogmis, in plaats van paars, voor altaar en priester gewaden de *rosékleur* ⁶⁾ gebruiken, welke het midden houdt tusschen paars en rood. Bij afwezigheid echter van zulk gewaad gebruikt men de *paarse*. ⁷⁾ Het is dan ook geoorloofd het altaar met reliquieën en bloemen op te sieren. ⁸⁾

1) Rub. Gen. XIX. 6. Dit gebruik is voorgeschreven in kathedrale en hoofdkerken. Onder deze hoofdkerken worden gerekend alle *collegiale*, *abbatiale* of *grootere kloosterkerken* alsmede *grootere parochiekerken*. (S. R. C. 8 Mart. 1631. — 23 Aprilis 1875 ad III.) — 2) Rub. Gen. XIX. 7. — 3) Rit. Cel. VII. 9. — 4) S. R. C. 31 Aug. 1867 ad 2. — 5) Rub. Gen. XIX. 6, 7. — 6) Caer. Episc. L. II. C. XIII. 11. — 7) Caer. Episc. l. c. — 8) Ordo Cleri Rom. — Zie Revue des Sc. Eccl. l. c.

108. Dezelfde regel mag gevolgd worden gedurende deze week, alsmede op den vigiliedag van Kerstmis, als er een plechtige H. Mis volgens het Officie van den dag moet worden opgedragen. ¹⁾ Nochtans moet dan de *paarse* kleur gebruikt worden. ²⁾

109. Het orgel, dat anders gedurende den advent bij de H. Mis en de Vespers van dezen tijd moet zwijgen, ³⁾ mag bespeeld worden, als het den diaken en subdiaken geoorloofd is dalmatiek en tuniek te gebruiken. ⁴⁾

2. *Het Kerstfeest.*

110. Op dit hoogfeest versiere de koster de kerk en de altaren zoo schoon mogelijk, gelijk hij dat op de hooge feesten door het jaar gewoon is te doen. Daarenboven zorge hij, dat er op elk altaar, waar het H. Misoffer wordt opgedragen, een vaasje met water ⁵⁾ en een doos met twee groote hostiën aanwezig is. Waar het 't gebruik is, dat zij door den misdienaar bij de offerande worden aangebracht, plaatse hij deze op de credenstafel of de plaats der ampullen.

1) Rub. Gen. XIX. 6. — 2) Caer. Episc. L. I. C. XIV. 1. — 3) Caer. Episc. L. I. C. XXVIII. 2. S. R. C. 11 Sept. 1847. — 22 Jul. 1848. — 26 Sept. 1868. — 4) Caer. Episc. l. c. — S. R. C. 2 Apr. 1718. — 2 Sept. 1741. ad 9. — 5) Missale de def. IX. 4. Rub. in Nat. Domini Confer. S. R. C. 11 Mart. 1858.

111. Als men ook gewoon is een kribje met het beeld van 't goddelijk Kindje op te richten, mag dit dan alleen geschieden op het hoogaltaar, als daar geen uitstelling van het Allerheiligste plaats heeft. ¹⁾ Daar dit echter in ons land overal op dien dag gedurende de Hoogmissen gewoonlijk geschiedt ²⁾, behoort het kribje op een der zijaltaren of op een andere plaats der kerk geplaatst te worden. Intusschen moet dit kribje immer zonder ijdele en ongepaste versiering zijn en waarlijk de godsvrucht opwekken. ³⁾

3. *De Zondagen Septuagesima, Sexagesima en Quinquagesima.*

112. Op den zondag Septuagesima begint de Kerk haren rouw over het lijden en den dood van Jezus, welke langzamerhand grooter wordt, totdat zij in de goede week haar hoogste toppunt bereikt. Vandaar zijn op deze drie Zondagen altaar- en priestergewaden paars. ⁴⁾ Het orgel wordt echter gespeeld, ⁵⁾ diaken en subdiaken gebruiken dalmatiek en tuniek ⁶⁾ en het schijnt daarom ook niet ongeoorloofd re-

1) S. R. C. 15 Febr. 1873. — Martinucci. L. II. C. IV. 7. — 2) Synⁱ Dioec^{ae} C. XXI. — 3) Reg. et Const. pag. 68. III. — 4) Rub. Gen. XVIII. 5. — 5) Caer. Episc. L. I. C. XXVIII. 1. 2. — S. R. C. 2 Sept. 1741. — 6) Rub. Gen. XIX. 5. 6.

liqueieën of bloemen tusschen de kandelaars op het altaar te plaatsen. ¹⁾)

4. *Feest van Maria's zuivering.* *)

113. Daar op dezen dag de kaarsen moeten gezegend worden, bereide de koster in de *sacristie* :

1. amict, albe, cingel, *paarse* stoel en koor-kap, zoo men ze heeft, ²⁾) voor den priester. Waar de wijding plechtig geschiedt, ³⁾) amicten, alben, cingels voor subdiaken en diaken met *paarse* diaken-stoel voor dezen laatste, en, in die kerken waar zij gebruikt worden, *paarse* geplooid kazuifels;

2. een genoegzaam aantal superplies ⁴⁾) voor assistenten en voor hen, die aan de plechtigheid deel nemen;

3. wierookvat en scheepje;

4. twee kandelaars met kaarsen voor de acolyeten, in die kerken waar de zegening plechtig geschiedt.

114. Op de *credenstafel* plaatse hij:

1) Zie n° 105. — ²⁾) Bij de behandeling dezer feesten hebben wij naast het Missale en Ceremoniale der Bisschoppen vooral gevolgd het *Memoriale Rituum* van Paus Bened. XIII, daar dit door de H. Congr. der Kerkgebruiken den 28 Juli 1821 zoo uitdrukkelijk is goedgekeurd en aanbevolen. — 2) Missale 2 Febr. — 3) Door deze uitdrukking bedoelen wij steeds: »met diaken en subdiaken.» — 4) Men zie hierbij *Suppl. ad Rit. Rom.* p. 7. 2. en p. 36. 55.

1. kelk en toebehooren met *wit* kelkkleedje en beurs, tenzij dit feest op een der drie zondagen, in de vorige paragraaf vermeld, valt; dan toch is de kleur in de H. Mis insgelijks *paars*.

2. de ampullen met handdoekje en schenkblad;

3. in kerken, waar een plechtige H. Mis wordt opgedragen, tevens alles wat daartoe is voorgeschreven;

4. naast de credenstafel het processiekruis.

115. Op *den vloer van het priesterkoor* nabij de Epistelzijde des altaars zette hij een tafeltje, bedekt met een witten doek, en daarop de kaarsen welke gewijd moeten worden. De kaars, welke voor den priester bestemd is, kan wel van zwaarder gewicht zijn, doch niet met bloemen versierd. Dit is alleen den bisschop voorbehouden. ¹⁾ Het past, dat de kaarsen vóór de zegening met een reinen doek bedekt zijn. ²⁾

Nabij dit tafeltje ³⁾ of op de credens ⁴⁾ zette hij het wijwatersvat met kwast.

116. Op de zitbank, of zoo deze niet aanwezig is, op de credens, worde het witte of paarse gewaad, naarmate in de H. Mis benooid wordt, gelegd. ⁵⁾

1) Confer. Caer. Episc. L. II. C. XVI. 8. cum C. XVII. 2 et auctores. — 2) Mem. Rit. T. I. C. I. — 3) Caer. Episc. L. II. C. XVII. 1. — 4) Caer. Episc. C. XVI. 2. — 5) Caer. Episc. L. II. C. XVII. 6. — Mem Rit. l. c.

117. Het antependium van het altaar zij voor de zegening *paars* en voor de Mis, zoo deze van het *feest* is, *wit*. In dit laatste geval worde daarom het *paarse* zóó over het witte heen gehangen, dat het onder de processie gemakkelijk kan verwijderd worden. ¹⁾ Verder zij er aanwezig, wat voor de H. Mis noodig is.

Zoo de zegening *plechtig* geschiedt, zijn *zes*, zoo zij minder *plechtig* gebeurt, n. l. door één priester gezongen, *vier*, zoo er niet gezongen wordt, *twee* ontstoken kaarsen voldoende. ²⁾

Onder de processie kan hij eenige versiering van bloemen aanbrengen.

5. *Aschwoensdag*.

118. In de *sacristie* worde hetzelfde gereed gelegd als in n° 113 gezegd is.

119. Op de *credenstafel* plaatse hij:

1. kelk en toebehooren met *paars* kelkkleedje en beurs;

2. wijwatersvat en kwast, en

3. hetgeen voor de H. Mis noodzakelijk is.

120. Op de *zitbank* of, zoo deze niet aanwezig is, op de credens legge hij *paars* kazuifel met manipel en, zoo de wijding *plechtig* geschiedt, twee *paarse* manipels voor diaken en subdiaken.

1) Caer. Episc. L. II. C. XVI. 4. XVII. 5. — 2) Piller. Man. Rituum a S. Congr. Rit. approbatum P. IV. Art. II. 1.

121. Op het *altaar* zij naast hetgeen voor de H. Mis noodig is, aan de epistelzijde een blaadje aanwezig van zilver ¹⁾ of eenige andere schoone stof met zuivere en droge ²⁾ asch, van palm- of olijftakken, welke het vorige jaar op Palmzondag gezegend zijn ³⁾. Het past dat het vóór de zegening met een deksel of met een paarse doek bedekt is. ⁴⁾

Wat het getal kaarsen aangaat, welke bij de zegening moeten ontstoken worden, zie men n° 117. Het schijnt zelfs dat heden voor de plechtige zegening *vier* ontstoken kaarsen voldoende zijn, ⁵⁾

Tusschen de kandelaars mogen geen reliquieën of bloemen geplaatst worden.

122. De gewijde asch, welke na de uitdeeling overblijft, werpe de koster in het sacrarium.

6. *Tijd der Vasten.* ⁶⁾

123. Gedurende de vasten onderhoude men op de Zon- en overige dagen der week, waarop geen feest van een Heilige gevierd wordt, dezelfde gebruiken als in den adventtijd. De koster leze dus n°s 105, 106 en 109.

1) Caer. Episc. L. II. C. XVIII. 1. — 2) S. R. C. 23 Maji 1603. Vide de Herdt S. Lit. Prax. T. III. 20. — 3) Missale Fer. IV. Cin. et Caer. Episc. l. c. — 4) Mem. Rit. T. II. C. I. — 5) Caer. Episc. L. I. C. XII. n° 24. Zie de Herdt: Prax. Pont. T. II. 283 (d). — 6) Caer. Episc. L. II. C. XX.

124. Hetgeen in n° 107 gezegd is omtrent den 3^{den} Zondag van den advent, worde ook onderhouden op den 4^{den} Zondag, genaamd »*Lætare*.»

125. Zaterdag daarop, dus den zaterdag voor Passie-zondag, vóór 12 uren des middags bedekke de koster in de kerk alle *Kruis- en Heiligenbeelden*. ¹⁾ De beelden der Heiligen die op de altaren geplaatst zijn, worden zoo mogelijk, weggenomen ²⁾ of zoo dit niet kan geschieden, gelijk de overige in de kerk, bedekt. Tot dit bedekken gebruike hij geen doorschijnende, maar een stof, die waarlijk de beelden verbergt ³⁾. De voorschriften der H. Kerk zijn daaromtrent streng, zóó zelfs, dat, welk feest er op dezen zaterdag of in den loop der veertien volgende dagen ook gevierd wordt, zelfs van St Jozef ⁴⁾ of den titel- of patroonheilige ⁵⁾, het beeld van dien Heilige op den bepaalden tijd des zaterdags bedekt moet worden, of, gedurende de overige dagen, bedekt blijven moet.

7. Palmzondag.

126. Behalve hetgeen aangegeven is in n° 109 legge de koster in de *sacristie* nog gereed:

- 1) Missale Sabb. post IV. Dom. Quad. — Caer. Episc. l. c. 3. S. R. C. 4 Aug. 1663. — 2) Caer. Episc. l. c. — 3) S. R. C. 7 Sept. 1850 ad 10 et 11. — Martinucci. L. II. C. XXI. 8 et omnes. — De *paarse* kleur is daartoe de meest gebruikelijke en passende; er moeten daarop ook geen kruisen of andere afbeeldingen van het lijden staan. — 4) S. R. C. 3 Aprilis 1876. — 5) 16 Nov. 1649 ad 2. 3.

1. twee paarse manipels voor diaken en subdiaken ;

2. zoo de passie ook plechtig gezongen wordt, drie alben, cingels, amicten, *paarse* manipels, gewone diakenstolen van dezelfde kleur en één of drie boeken, welke tot het zingen der passie gebruikt worden.

127. Op de *credens* zij alles aanwezig, gelijk in n° 114 gezegd is. Beurs en kelkdoekje moeten echter *paars* en het processiekruis insgelijks met zulk een doek bedekt zijn, waarbij zich dan een paarse band kan bevinden, om de gewijde palmen er later aan vast te maken.

128. Op dezelfde plaats in het priesterkoor, als bij de kaarsenwijding op 2 Februari (zie n° 115), moet een tafeltje geplaatst worden, dat met een wit kleed bedekt is en waarop de koster de palm- of olijftakken legt welke gewijd moeten worden. Het past insgelijks dat zij voor de zegening bedekt blijven, gelijk de kaarsen op 2 Februari.

‘In de nabijheid daarvan’ of op de *credens* zette hij wijwatersvat met kwast.

129. Op de zitbank, of zoo deze er niet is, op de credenstafel, legge hij *paars* kazuifel met manipel voor den priester gedurende de H. Mis.

130. Aan de evangeliezijde van het priesterkoor kunnen ook, zoo de passie plechtig ge-

zongen wordt, één of drie lezenaars, naarmate er één of drie boeken gebruikt worden, geplaatst worden.

8. Witte Donderdag.

I. DE DONKERE METTEN.

131. Voor de donkere metten legge de koster in de *sacristie* een genoegzaam aantal superplies gereed. Stool wordt niet gebruikt. ¹⁾

132. In *het priesterkoor* plaatse hij:

1. zoo er geen vaste banken zijn, aan weêrszijden; zóódat het midden open blijft, een genoegzaam aantal zitplaatsen voor hen, die in superplie aan deze metten deelnemen;

2. aan de epistelzijde, daar waar de subdiaken in een plechtige H. Mis den Epistel zingt, een driehoekigen kandelaar, welke vijftien gele waskaarsen van gelijke grootte bevat; ²⁾

3. in de nabijheid daarvan een kaarsendomper, en, zoo noodig, een bankje om bij het einde der metten de middelste kaars van den kandelaar te kunnen nemen;

4. in het midden van het priesterkoor een lezenaar zonder eenig bekleedsel, met het boek der lamentatiën en lessen.

133. Het altaar zij op woensdag behangen

1) Zie n° 84 en 101. — 2) Caer Episc. L. II. C. XXII. 4.

met een *paars* voorhangsel, en over de trappen er van zij een *paars* tapijt uitgespreid. ¹⁾ Op donderdag en vrijdag echter zijn altaar en trappen van alle kleed ontdaan, ook zijn er alsdan geen dwalen en dekkleed op het altaar aanwezig. ²⁾

Op woensdag en donderdag moet het kruis met een *paars* of *zwart* kleed bedekt zijn, op goeden vrijdag, bij de metten n. l. van Paaschzaterdag, is het ontdaan daarvan.

Naast het kruis worden niet meer dan zes zeer eenvoudige kandelaars geplaatst met zes kaarsen van *gele* was, ³⁾ die gelijk de vijftien overigen vóór de metten ontstoken worden.

134. Zoo de koster gedurende de metten de kaarsen moet uitdooven, wete hij, dat er telkens, aan het einde van een psalm, één wordt uitgedaan. Hij moet dus daarmede beginnen bij het einde van den eersten psalm, en wel met die kaars, welke, op den driehoekigen kandelaar, het laagst en naar de Evangeliezijde gekeerd, geplaatst is. De tweede is de uiterste aan de andere zijde. ⁴⁾ Zoo handele hij immer om de andere bij het einde van elken psalm, totdat alleen de middelste brandend overblijft.

Als men aan het einde der *Lauden* bij het

1) Ibidem. — 2) Ibidem. — 3) Ibidem. — 4) Ibidem.

zingen van het »*Benedictus*'' gekomen is aan het vers, dat met het woord »*Jusjurandum*'' begint, gaat hij met den domper de trappen des altaars op, en dooft bij elk vers, dat vervolgens gezongen wordt, (het eerste begint »*Ut sine timore*'') een kaars van het altaar uit. Hij begint daarbij aan de evangeliezijde, en wel met die, welke het verst van het kruis verwijderd is, daarna de meest verwijderde aan den epistelkant en zoo vervolgens tot alle zes uitgedoofd zijn. ¹⁾

Bij het herhalen der antiphoon van het »*Benedictus*'' neemt hij de nog brandende kaars van den driehoekigen kandelaar en gaat daarmede naar de epistelzijde des altaars. Daar houdt hij haar geknield in de hoogte, totdat de antiphoon uitgezongen is ²⁾: en als het »*Christus factus*'' etc. begonnen wordt, verbergt hij ze, terwijl zij echter blijft branden, achter het altaar, of houdt ze aan de epistelzijde zóó, dat zij niet gezien wordt. ³⁾ Zoo blijft zij verborgen, totdat er met de boeken eenig geraas gemaakt wordt, wanneer hij ze wederom te voorschijn brengt ⁴⁾, en zoodra allen het priesterkoor verlaten hebben, uitdooft.

1) Ibidem. — 2) Ibidem 12. Zie de Herdt Prax. Pont. T. III. 5. — 3) Ibidem. Brev. in Coen. Dom. — 4) Caer. Episc. l. c. 15.

NB. De koster zorge op dezen avond ook alle wijwatersvaten der kerk van wijwater te ontdoen, daar dit gedurende de drie laatste dagen der goede week aldaar niet aanwezig behoort te zijn. ¹⁾

II. DE H. MIS EN DE PROCESSIE.

135. In de *sacristie* worden gereed gelegd:

1. amict, albe, cingel en wit feestgewaad voor den priester, en zoo 't plechtig geschiedt, insgelijks voor diaken en subdiaken;

2. een genoegzaam aantal superplies voor de assistenten alsmede voor hen die aan de plechtigheid deelnemen;

3. witte stolen voor de priesters, die communiceeren ²⁾;

4. twee wierookvaten en scheepje;

5. een beste witte koorkap en, zoo 't plechtig geschiedt, amict, albe, cingel en tuniek voor den subdiaken, die 't processiekruis moet dragen;

6. eenige *witte* wastoortsen of kaarsen voor de processie ³⁾;

7. een paarse stoel voor den priester en een voor den diaken, zoo hij aanwezig is, om na de processie te gebruiken bij de ontblooting der altaren.

1) S. R. C. 12 Nov. 1831. ad 60. — 2) Rit. Rom. de S. Euch. Caer. Episc. L. II. C. XXIII. 6. Zoo er zitbanken zijn in het priesterkoor, kan men deze voorzeker ook op de plaatsen der priesters leggen. — 3) Caer. Episc. L. II. C. XXIII. 3.

136. Op de *credenstafel* plaatse de koster, behalve al hetgeen voor de gezongen of plechtige H. Mis noodig is:

1. op de pateen van den kelk een tweede groote hostie;

2. de beste kelk met palla, pateen en een wit zijden of goudlaken velum;

3. een pyxis of ciborie met zooveel kleine hostiën, als er communie's worden uitgereikt;

4. een communiedwaal, en

5. naast de credenstafel het processiekruis bedekt met *paars* ¹⁾ doek zonder palm.

137. Nabij den uitgang van het priesterkoor plaatse hij den draaghemel voor de processie. ²⁾

138. Het *hoogaltaar* zij, doch alleen voor de H. Mis, feestelijk versierd; daarom:

1. Antependium, conopaeum enz. zijn *wit* en zoo schoon mogelijk;

2. het kruis is bedekt met *wit* doek ³⁾;

3. zes feestkandelaars met witte waskaarsen worden er op geplaatst en ontstoken;

4. bloemen kunnen er tusschen deze kandelaars geplaatst worden;

5. een schoon tapijt zij over de trappen van het altaar uitgespreid.

NB. De altaardwalen behooren zóó op het altaar gelegd te zijn, dat zij, bij het ontblooten der altaren,

1) S. R. C. 20 Dec. 1783. — 2) Missale in Coen. Domini Caer. Episc. l. c. — 3) S. R. C. 20 Dec. 1781.

gemakkelijk weg 'te nemen zijn; dit geldt ook voor de zijaltaren.

139. Binnen de kerk ¹⁾ moet de koster daarenboven van te voren hetzij in een afzonderlijke kapel ²⁾, of op een der zijaltaren ³⁾ een geschikte en passende plaats bereiden, waarheen na de H. Mis het H. Sacrament in processie wordt overgebracht en tot den volgende dag geborgen wordt. Deze plaats zij:

1. zoo schoon en prachtig mogelijk met tapijten, bloemen en lichten versierd ⁴⁾;

2. er moeten daar ten minste zes kandelaars met zes witte waskaarsen op het altaar in rechte lijn geplaatst en bij het einde der Mis ontstoken zijn ⁵⁾;

3. te midden daarvan op een verhevenheid zette de koster de *capsula* of *urna*, waarin het H. Sacrament geborgen wordt. In deze *capsula* legge hij een corporale, en daarbij, of op het slot, den sleutel waarmede zij gesloten moet worden ⁶⁾;

4. op het altaar spreide hij een corporaal uit;

5. het altaar zelf zij behangen met een wit voorhangsel, en de trappen er van bedekt door een schoon tapijt.

1) Missale in Cœn. Dom. Caer. Episc. l. c. — 2) Missale l. c. et Caer. Episc. l. c. — 3) Mem. Rit. T. IV. C. I. — 4) Missale l. c. Caer. Episc. l. c. 2. — 5) Caer. Episc. l. c. — 6) Deze gesloten *capsula* is verplichtend. S. R. C. 21 Jan. 1662. — 14 Febr. 1705.

NB. Beelden of reliquieën van Heiligen, van 't heilig Kruis of van werktuigen van het Lijden, een kruisbeeld of voorwerpen welke eenigen rouw of droefheid over het Lijden te kennen geven, mogen daar niet aanwezig zijn ¹⁾).

140. Ook make de koster in een geschikte plaats, afgezonderd van de kerk, of in de sacristie ²⁾), een tabernakel gereed, waar het H. Sacrament voor de zieken gedurende deze dagen bewaard wordt. Hij denke er aan daar ook olie te branden, zoodra het H. Sacrament na de H. Mis er is overgebracht.

141. Bij het aanheffen van het »*Gloria in excelsis*» moet de klok geluid worden, welke men verder blijft luiden totdat dit gezang door het koor geheel is uitgezongen. Daarna mag zij tot het »*Gloria*» op Paaschzaterdag niet meer gehoord worden ³⁾ Voor »*de Engel des Heeren*» kan men een ratel gebruiken ⁴⁾).

142. Het orgel wordt heden gespeeld tot het »*Gloria in excelsis*» etc. ingesloten. Zoodra de zangers dit uitgezongen hebben, moet het, evenals de klok, tot Paaschzaterdag, zwijgen. ⁵⁾

143. Als de communie der geloovigen is afgelopen, zorge de koster:

1. door een der acolieten, die in de sacristie komen om de wasfakkels terug te brengen, de

1) S. R. C. 8 Aug. 1835. — 26 Sept. 1868. Zie ook Mem. Rit. 1. c. — 2) S. R. C. 15 Maji 1745. — 4 Maji 1877. — 3) Missale in Cœn. Domini. — 4) Mem. Rit. 1. c. — 5) Caer. Episc. L. I. C. XXVIII. 2.

witte koorkap op de zitbank of de credens te doen leggen;

2. hun de ontstoken wasfakkels of kaarsen te geven voor hen, die aan de processie deelnemen.

3. langs een anderen weg, als het kan, dan het priesterkoor, naar de kapel of het altaar te gaan, waar het H. Sacrament in processie moet gebracht worden, en er de kaarsen te ontsteken.

144. Zoodra de processie geëindigd is, worden de vespers gezongen en intusschen de ciborie overgebracht. Daartoe brenge hij het witte schoudervelum en twee wastoortsen voor de acolieten, aan het altaar ¹⁾. Aanstonds na het overbrengen worde de godslamp uitgedoofd.

III. DE ONTBLOOTING DER ALTAREN.

145. Bij de ontblooting der altaren neme hij, zooveel mogelijk in de *sacristie*, alles aan wat de acolieten aanbrengen. Na afloop daarvan brenge hij alles in de sacristie wat nog in het priesterkoor mocht gebleven zijn, zooals tapijt; processiekruis, staande lezenaar enz.; verandere het bekleedsel van het kruis des altaars in een paars en zette daar naast zes eenvoudige kandelaars met zes kaarsen van gele was, zoo-

1) Mem. Rit. T. IV. C. II. § 3.

als den vorigen dag bij de Metten gebruikt zijn. Verder moet daar niets aanwezig zijn. Ook de credenstafel kan hij wegnemen of, zoo zij blijft staan tot den volgenden dag, ontdoe hij ze van het groote witte kleed, en legge er een klein overheen, dat slechts het bovenste gedeelte bedekt en aan geen zijde afhangt. ¹⁾

IV. DE VOETWASSCHING. ²⁾

146. In de kapel of plaats waar deze plechtigheid moet geschieden bereide hij het altaar, zoo het aanwezig is, met een paars voorhangsel en een witte altaardwaal. Daarop zette hij een kruis met paars doek bekleed ³⁾, ten minste twee kandelaars met ontstoken kaarsen van witte was en een lezenaar met misboek.

147. Aan de epistelzijde van het altaar zette hij een kleine credenstafel, bekleed gelijk in de plechtige H. Mis, en daarop het Evangelieboek, het linnen voorschoot dat de priester gebruikt, waschbekken met kan waarin eenigszins lauw water, handdoeken om de voeten af te drogen en een schenkblad met waterampul en handdoek, voor den priester na de voetwassching.

1) Caer. Episc. L. II. C. XXV. 2. — 2) Vide Aertnys. Caer. Sol. funct. P. II. T. VI. § 5. — Caer. Episc. L. II. C. 24. et Missale in Cœn. Domini. — 3) S. R. C. 16 Nov. 1649.

148. Aan de evangeliezijde van het altaar, zoo het aanwezig is, zette hij de staande lezenaar, bedekt met een wit bekleedsel. Verder behooren er banken aanwezig te zijn voor hen, wier voeten gewasschen worden.

149. In de *sacristie*, of de plaats, welke daartoe gebruikt wordt, legge hij verder gereed:

1. amict, albe, cingel, *paarse* stoel en koor-kap voor den priester en, zoo het plechtig geschiedt, amicten, alben, cingels met *witte* tuniek en manipel, voor den subdiaken en *witte* dalmatiek, diakenstoel en manipel voor den diaken;

2. drie superplies voor de assistenten;

3. wierookvat en scheepje;

4. twee kandelaars met brandende kaarsen van *witte* was.

9. Goede Vrijdag.

I. DE DONKERE METTEN.

150. Tegen den avond op Witten Donderdag, als de donkere metten van Goeden Vrijdag gezongen worden, zorgde de koster dat daartoe in het priesterkoor alles gereed zij, gelijk den vorigen dag. Hij zie daarom 131. 132. 133. 134, doch lette vooral op deze uitzonderingen, namelijk, dat heden het altaar zonder antependium,

zonder altaardwalen en dekkleed moet zijn en er ook geen tapijt over de trappen uitgespreid wordt. Overigens is alles hetzelfde.

II. DE PLECHTIGHEDEN.

151. In de *sacristie* legge de koster gereed:

1. amict, albe, cingel en *zwart* gewaad voor den priester, en, zoo het plechtig geschiedt, amicten, alben, cingels met *zwarte* diakenstool en twee manipels;

2. Superplies voor den lezer, de assistenten en voor hen, die aan de processie deelnemen;

3. Zoo de Passie plechtig gezongen wordt, drie amicten, alben en cingels, gewone *zwarte* diakenstolen en manipels, met het boek of de boeken gelijk op Palmzondag;

4. twee wierookvaten met vuur en scheepje;

5. witte wastoortsen of kaarsen voor hen, die aan de processie deelnemen.

152. In het *priesterkoor* plaatse hij:

1. de credenstafel, bedekt met een witten doek welke alleen het bovenste gedeelte en niet de zijkanten van de tafel bedekt. ¹⁾ Daarop:

2. één samengevouwen altaardwaal, slechts zoo groot, dat zij aan de beide zijden van het altaar een weinig kan afhangen ²⁾;

1) Caer. Episc. L. II. C. XXV. 2. — 2) Ibidem C. XXVI. 2.

3. lezenaar met misboek;
4. een zwarte beurs met corporaal, kelkdoekje, lepeltje en een zwart kelkvelum;
5. ampullen met wijn en water, schenkblad en handdoekje;
6. twee kandelaars met gele waskaarsen, doch niet ontstoken;
7. zoo het plechtig geschiedt, het epistel- en evangelieboek;
8. de breede zwarte diakenstool, zoo hij gebruik maakt van het geplooide kazuifel;
9. naast de credenstafel aan de eene zijde het processiekruis, met paars doek bedekt en, aan de andere zijde een langwerpige tapijt, of paars kleed, dat bij de aanbidding van het kruis wordt uitgespreid; een groot paars kussen, zoo mogelijk van zijde met goud afgezet, waarop het kruis neergelegd wordt, en een wit doek met paarse zijde doorweven om over het kussen heen te spreiden ¹⁾;
10. aan de epistelzijde, tegenover de zijtrappen van het altaar, de zitbank, zonder eenige bekleeding. ²⁾

153. Het *hoogaltaar* en de trappen er van zijn geheel en al van voorhangsel en bekeeding ontbloomt. Slechts zes gewone kandelaars met

1) Caer. Episc. L. II. C. XXV. 3. 22. — Mem. Rit. T. V. C. I. — — 2) Ibidem C. XXVI. 1.

gele waskaarsen, welke echter niet ontstoken worden vóór de plechtigheid, moeten daar aanwezig zijn. Te midden daarvan zette de koster een groot houten kruis met Christusbeeld, dat met een zwart of paars kleed zóó bedekt is, dat het gemakkelijk kan ontdekt worden. Op den tweeden trap van het altaar legde hij drie kussens van donkere en gelijke kleur, liefst *paarse*.

154. Indien de Passie plechtig gezongen wordt kunnen er ook gelijk op Palmzondag, aan den evangeliekant van het priesterkoor één of drie staande lezenaars, doch zonder eenige bekleeding, geplaatst worden.

155. In de kapel, waar het Allerheiligste in de capsula rust, zijn aanwezig: de troonhemel en het *witte* schoudervelum ¹⁾. Op het altaar het uitgespreide corporale.

156. Onder de kruisvereering neemt hij den sleutel van de capsula, gaat er mede, zoo mogelijk langs een anderen weg dan het priesterkoor, naar de kapel of het altaar waar het Allerheiligste rust, en legt dezen op het altaar neder. Dan ontsteekt hij daar alle kaarsen en, als zij door de assistenten der processie uit het priesterkoor niet worden medegebracht, de witte wastoortsen of kaarsen ²⁾.

1) S. R. C. 26 Martii 1859 ad 5. — 2) Mem. Rit. T. V. C. 1.

157. Zoodra het kruis door den priester ontdekt is, kan hij alle kruisen in de kerk aanwezig, zoo het mogelijk is, ontdekken; anders geschiede dit na de plechtigheid ¹⁾).

158. Zoodra de processie daar is aangekomen, zorgte hij, dat allen de ontstoken wasfakkels ontvangen, of dat deze ontstoken worden, als de assistenten ze medebrengen.

III. DE ONTBLOOTING DER ALTAREN.

159. Dit geschiedt heden niet door den priester en zijne hoogere assistenten, maar door de lagere ²⁾). De koster sta hun dus ter zijde, en zorgte dat wederom alles in het priesterkoor en aan het altaar zij, gelijk den vorigen dag; het kruis echter blijft ontdekt. Eveneens alle andere kruisen der kerk.

160. Ook schijnt het, waar de gewoonte bestaat, niet ongeoorloofd een kruis met kruisbeeld in het midden der kerk uit te stellen ter vereering van het volk. Men kan dit op dezelfde wijze, als in het priesterkoor bij de vereering, plaatsen, het den ganschen dag daar laten, en er eenige gele waskaarsen, op eenvoudige kandelaars geplaatst, ontsteken ³⁾).

1) Merati. P. IV. t. 9. n° 27. — 2) Missale fer. VI. in Parasc. — Caer. Episc. — 3) de Carpo. Bibl. Liturg. P. III. n° 150. 151. — de Herdt. S. Lit. Prax. T. III. n. 46. 6°.

IV. ZEGENING MET DE RELIQUIE VAN HET
H. KRUIS.

161. Zoo er na den middag een of andere oefening plaats heeft, waarbij de zegening met de reliquie van het H. Kruis gegeven wordt, dan volge de koster daarbij hetgeen daarover in n°s 94 en 95 gezegd is. Daar alsdan het H. Sacrament niet in het tabernakel aanwezig is, mag zij ook in het midden van het altaar uitgesteld worden.

10. *Paaschzaterdag.*

I. DE DONKERE METTEN.

162. Voor de metten volge hij dezelfde regels als den vorigen dag, zie n° 150. Het kruis is ontdekt.

II. DE PLECHTIGHEDEN.

163. In de *sacristie* legge de koster gereed:

1. amict, albe, cingel, *paarse* stoel en koor-
kap, zoo men ze heeft, voor den priester, en
als het plechtig geschiedt amicten, alben, cin-
gels met de diakenstoel voor diaken en sub-
diaken. In de grootere kerken daarenboven
geplooid *paarse* kazuifels voor beiden;

2. *wit* gewaad voor de H. Mis;

3. superplies voor de assistenten;

4. scheepje en wierookvat doch zonder vuur;

5. wijwatersvat met kwast;
6. wastoortsen of kaarsen, om onder de H. Mis te gebruiken;
7. twee kandelaars met kaarsen ¹⁾;
8. eenige vazen met bloemen, zoo deze onder de H. Mis op het altaar geplaatst worden.

164. In het *priesterkoor* plaatse hij:

1. de credenstafel, geheel bedekt zooals gewoonlijk. Daarop zijn aanwezig behalve hetgeen tot de H. Mis noodig is: de kanonborden van het altaar, een wit bekleedsel voor den lezenaar van het altaar en het missale voor het »*Exultet*» en de profetieën, zoo deze gezongen worden;
2. bij de credenstafel één of drie, naarmate noodig is, zoo mogelijk *paarse* kussens;
3. op de plaats, waar de diaken anders het H. Evangelie zingt, doch juist in tegenovergestelde richting, een staande lezenaar met wit bekleedsel ²⁾;
4. een lezenaar zonder bekleedsel in het midden van het priesterkoor ³⁾ zoo ook de profetieën gezongen worden:
5. aan de evangeliezijde op den vlakken

1) Zoo echter de vont moet gewijd worden, worden deze door den koster, doch niet ontstoken, op de credenstafel gezet. — 2) Caer. Episc. L. II. C. XXVII. 1. — Mem. Rit. T. VI. C. I. et C. II. § II. 4. — 3) Ibidem 13.

grond van het priesterkoor ¹⁾ een groote kandelelaar met de paaschkaars.

NB. De paaschkaars moet geheel van wit was en van bijzondere grootte zijn, opdat zij geschikt zij voor de ceremoniën. Elk jaar ook behoort zij vernieuwd of zoo verwerkt te worden dat de zegening van het vorig jaar verloren gaat; gebeurt dit niet, dan worde er ten minste een grooter deel toegevoegd aan het overgeblevene dan dit bevat, daar anders de *plechtige* zegening ten tweede maal over een zaak wordt uitgesproken, wat niet geoorloofd is ²⁾. Er moeten daarenboven vijf openingen in zijn in den vorm van een kruis, om er de wierookgranen in te steken.

6. aan de evangeliezijde, nabij den laagsten zijtrap, een houten of marmeren voet, waarin de rietstok met de driearmige kaars ten bepaalden tijd geplaatst wordt ³⁾);

7. aan den epistelkant op de gewone plaats, de zitbank, en daarop een paars kazuifel met manipel voor den priester;

8. de godslamp moet van olie en van een nieuwe pit, welke aanstonds ontstoken kan worden, voorzien zijn. Het is daarom goed deze pit van boven met een weinig terpentijn of eenige andere licht ontvlambare stof te bestrijken. Ditzelfde geldt van de paaschkaars, den

1) Ibidem 1. — S. R. C. 14 Junii 1845 ad 2. Het Caeremoniale zegt echter: »regulariter in latere Evangelii, vel alibi pro situ loci.” — 2) Ita fere omnes: vide de Herdt. S. Lit. Prax. T. III. 53. — 3) Mem. Rit. T. VI. C. 1.

drietak en de verdere kaarsen, die gedurende de plechtigheid worden gebruikt.

165. Het *altaar* zij feestelijk versierd, n. l. behangen met een wit voorhangsel, waarover men echter een paars zoo moet heen hangen, dat dit gemakkelijk is weg te nemen. Op de trappen spreide men een tapijt uit en op het altaar zelf plaatse de koster zes meer dan gewone kandelaars met zes *witte* waskaarsen, welke echter eerst op het einde der groote Litanie ontstoken worden. De lezenaar zij er aanwezig met *geopend* Misboek.

166. Zoo ook de vont moet gewijd worden, plaatse hij in de *doopkapel* of daar waar dit geschiedt:

1. een kleine tafel bedekt met een witten doek en daarop:
2. twee handdoeken;
3. een bekken met eenige kruimels brood;
4. een schaaftje met wat;
5. een ampul met water, schenkblad en handdoekje;
6. een bekken om water te kunnen scheppen;
7. een of meer paarse stelen;
8. een staande lezenaar met misboek.

NB. Van te voren zorgte hij dat de doopvont gereinigd en van zuiver water voorzien is. Waar zij niet zoo groot is, dat zij het water kan bevatten dat de geloovigen verlangen, kan hij daar ook een groot vat met water

plaatsen, waaruit dan voor de instorting der H. Oliën eenig water in de vont gestort wordt ¹⁾).

167. Buiten den hoofdingang der kerk, recht er voor, of zoo dit niet gevoeglijk kan geschieden, in het midden van het voorportaal plaatse hij:

1. een tafel, bedekt met een witten doek en daarop:

2. in het midden een lezenaar met misboek;

3. ter rechter zijde daarvan een zilveren schaaltje, zoo het kan, met vijf zuivere wierookgranen ²⁾);

4. een ledig wierookvat en scheepje;

5. een kandelaar met kaars en een wasdraad, ten einde deze kaars op haar tijd te kunnen ontsteken;

6. ter linkerzijde van het boek een *witte* dalmatiek, diakenstool en manipel;

7. ter rechterzijde van de tafel zij een komfoor geplaatst, waarin men vuur kan maken en een kleine tang, om de kolen in het wierookvat te kunnen leggen;

8. in de nabijheid der tafel zij eindelijk een rietstok geplaatst met een driearmige kaars.

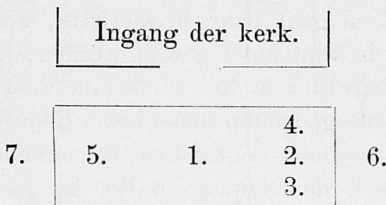
NB. Deze stok behoort van *riet* te wezen, ongeveer 5 of 6 voet lang; zij kan met bloemen of groen loof versierd worden. Op het bovenste gedeelte wordt de

1) S. R. C. 2 April. 1832. 12 Aug. 1854 ad 78. —

2) Caer. Episc. l. c. 2. — Mem. Rit. l. c.

driearmige kaars gestoken. Deze kaars is n. 1. van onder vereenigd, maar loopt vervolgens als in drie takken, op gelijken afstand van elkander, uit. Zij blijft gedurende de geheele Mis branden, maar wordt daarna van het altaar weggenomen ¹⁾ en niet meer als zoodanig ontstoken.

Ziehier hoe de tafel moet geplaatst zijn:

1. Lezenaar met Missaal;
2. wierookgranen;
3. wierookvat en scheepje;
4. kandelaar met kaars;
5. wit gewaad voor den diaken;
6. komfoor met kolen;
7. rietstok met driearmige kaars.

168. Bij de plechtigheden zorge de koster verder het volgende te verrichten:

1. Eenige oogenblikken voordat de plechtigheden beginnen, gaat hij naar den ingang der kerk, slaat daar uit een vuursteen vuur, en zoekt aldus nieuw vuur in het komfoor te ontsteken.

¹⁾ S. R. C. 12 Nov. 1831 ad 29. — 7 Dec. 1844 ad 5.

2. Zoodra de diaken van gewaad verandert, neemt hij het paarse aan en gaat daarmee, tevens ook wijwatersvat en kwast medenemende, de kerk in, waar hij alle lampen, welke er branden, uitdooft ¹⁾. Daarna legt hij het paarse gewaad van den diaken op de zitbank of credenstafel en gaat naar de sacristie, waar hij, zoo ook de vont moet gewijd worden, het nog overige wijwater in het sacrarium uitstort.

3. Als de godslamp onder het »*Exultet*» door een der acolieten ontstoken is, ontsteekt hij in de kerk de lampen, welke hij zoo even heeft uitgedoofd ²⁾, en gaat dan met ledig wijwatersvat en kwast naar de plaats waar de vont gewijd moet worden. Daar wacht hij tot de priester er insgelijks aangekomen is.

4. Bij de vontwijding kan hij, zoo daartoe niemand anders bestemd is, het water vóór de ingieting der H. Oliën, uitscheppen in het wijwatersvat en in de vont, indien dit noodig is.

5. Zoodra onder de H. Mis de Priester het »*Gloria in excelsis*» aanheft, zorgt hij de klok te doen luiden. Daarna ontdekt hij, zooveel hij kan, in de kerk alle beelden der Heiligen ³⁾. Is hem dit onmogelijk, dan doet hij het aanstands na de H. Mis.

1) Missale. Sab. Sancto. 2) Missale. l. c. — 3) S. R. C. 11 Julii 1848 ad 3.

11. *Paschen.*

169. De altaren der kerk worden voor dit feest zoo schoon mogelijk versierd, en voor de H. Missen de beste gewaden gebruikt, daar dit feest een der grootste is. De kleur is *wit*.

170. Zoo den vorigen dag de vont gewijd is, wordt op dezen dag vóór de H. Mis het water niet gezegend, de besproeiing geschiedt dan met gewijd water van den vorigen dag ¹⁾. Onder de Hoogmis wordt ook de paaschkaars ontstoken. Dit geschiedt ook onder de Vespers, alsmede onder de gezongen H. Missen en Vespers op de twee volgende dagen, op den zaterdag daarop en de volgende zondagen tot het feest van Hemelvaart. Op dien dag wordt zij in het begin der Hoogmis nog ontstoken, maar zoodra het Evangelie gezongen is door den diaken uitgedoofd ²⁾, en brandt zij niet meer, tenzij op den zaterdag voor Pinksteren bij de vontwijding ³⁾. De gewoonte echter, ze tot Hemelsvaartsdag toe, in andere H. Missen en plechtigheden te ontsteken, kan blijven bestaan, nooit evenwel geschiede dit in Missen voor *overledenen* of als *paars* gewaad gebruikt wordt ⁴⁾.

1) Missale. Ordo ad fac. aquam bened. — 2) S. R. C. 19 Maji 1607. ad 13. — 3) Missale in Asc. Domini. — 4) Mer. P. IV. T. 10 n° 67.

12. *Feestdag van den H. Marcus (25 April)
en de drie kruisdagen ¹⁾.*

171. Als op deze dagen de processies voor de vruchten der aarde worden gehouden, legge de koster in de sacristie gereed:

1. amict, albe, cingel met paarsen stool, en, zoo men ze heeft, paarse koorkap. Zijn er diaken en subdiaken bij aanwezig, dan ook paars gewaad n. l. dalmatiek en tuniek;

2. een genoegzaam aantal superplies ²⁾ voor assistenten en voor geestelijken, die aan de processie deel nemen;

3. het processiekruis;

4. twee kandelaars met ontstoken kaarsen;

5. het *Rituale Romanum* voor den priester;

6. waar dit gewoonte is wijwatersvat en kwast ³⁾.

172. Zoo na de Processie de Mis voor de

1) Omtrent deze processie zegt ons *Suppl. Rit. Rom.* pag. 37: »Hæc processio fit semper die 25 Aprilis, nisi incideret in Dominicam Pascatis, quo casu in sequentem Feriam quintam foret transferenda

»Cæterum circa Litaniarum Majorum Processionem et circa diem 25 Aprilis, Ritualis Romani præscripta, in quantum fieri potest, in omnibus Provinciæ Ultrajectensis diœcesibus fideliter custodiantur.»

2) *Rit. Rom.* in *Lit. Maj. Proc.* Zoo men deze superplies niet kan hebben, zijn zij ten minste met de toog bekleed. *Suppl.* pag. 36. n. 55. — 3) *S. R. C.* 12 Sept. 1699. ad 1. *Aertnys. Caer. Sol. funct.* pag. 79. 8.

vruchten der aarde gezongen wordt, is gewaad van altaar en priester *paars*.

13. *Feest van 's Heeren Hemelvaart,*

173. De koster zorge op dezen feestdag dat er vóór de Hoogmis een kaarsendomper in het priesterkoor aanwezig is. Na de Hoogmis neme hij den kandelaar met de paaschkaars weg. Deze kaars wordt echter op die plaatsen, waar op Pinksterzaterdag de vont gewijd wordt, niet verbruikt maar bewaard.

14. *Pinksterzaterdag.*

174. Waar de plechtigheden geschieden zooals het Missaal aangeeft ¹⁾, legge de koster in de *sacristie* gereed:

1. bij de alben enz. voor priester, diaken en subdiaken, zoo zij er zijn, paars kazuifel, priester- en diakenstool, manipels, en, waar zij gebruikt worden, geplooid kazuifels;

2. rood gewaad voor de H. Mis;

3. superplies voor de assistenten en voor hen, die de prophetiën zingen. Verder alles wat tot een gezongen of plechtige Mis noodzakelijk is.

175. Midden op het *priesterkoor* zij, behalve hetgeen voor de H. Mis is voorgeschreven, een

1) Sabb. in Vig. Pentecostes.

staande lezenaar zonder bekleedsel, met het boek waarin de prophetieën staan. Naast de credens bevinden zich een of drie kussens, welke de priester en de assistenten gebruiken als de Litanie gezongen wordt. Daarenboven behoort op die plaatsen, *waar de vont gewijd wordt*, een paarse koorkap op de zitbank of credens-tafel aanwezig te zijn; alsmede op deze tafel de twee kandelaars der acolieten, en er naast de paaschkaars en het processiekruis.

176. Het *altaar* zij versierd met een *rood* antependium; doch er worde daarover een *paars* heengehangen, dat vóór de H. Mis gemakkelijk weggenomen kan worden. Verder zij alles gelijk in een gezongen of plechtige H. Mis. De kaarsen worden echter niet ontstoken vóór het begin der H. Mis ¹⁾).

177. In de doopkapel zij alles gelijk op Paasch-zaterdag. Zie N° 166.

15. *Pinksteren.*

178. Gelijk op het hoogfeest van Paschen moeten kerk en altaren zoo schoon mogelijk zijn opgesierd. De kleur van altaar- en priester-gewaden is *rood*. Bij uitstelling echter van het H. Sacrament is het *altaargewaad wit*.

179. In kerken, waar de vont den vorigen

1) Misale l. c.

dag gewijd is, wordt heden, gelijk op Paschen, het water niet gezegend, doch geschiedt de besproeiing met het water, dat den vorigen dag gezegend is ¹⁾).

16. *Feest van het H. Sacrament* ²⁾).

180. Voor de plechtige processie met het Allerheiligste, houde de koster, behalve hetgeen noodig is voor de Hoogmis, heden gereed:

4. de beste witte koorkap ³⁾), welke hij, zoo de priester aan het *altaar* van gewaad verandert, op het einde der H. Mis op de zitbank moet hangen;

2. een genoegzaam aantal superplies voor hen, die aan de processie deel nemen;

3. een amict, albe, cingel en witte tuniek voor den subdiaken, die het kruis draagt;

4. twee wierookvaten ⁴⁾);

5. *witte* wastoortsen of kaarsen ⁵⁾) voor hen, die aan de processie deelnemen;

6. een schoon, wit zijden schoudervelum ⁶⁾).

181. In het *priesterkoor* plaatse hij ook aan den epistelkant, naast de credens: het pro-

1) Missale. Ord. ad fac. aquam bened. — 2) Conc. Prov. pag. 107 dicit: »Ut processionum usus ad normam Rituali Romani, in hac Provincia retineatur, hæc Sinodus et exoptat et præscribit.» — 3) Rit. Rom. de Proc. in festo SSⁱ Corp. Chr. — 4) Rit. Rom. l. c. et Caer. Episc. l. II. C. XXXIII. — 5) Caer Episc. l. c. 4. 14. — 6) Rit. Rom. l. c. et Caer. Episc. l. c. 14.

cessiekruis en vier lantaarnen, op stokken bevestigd, waarin zich kaarsen bevinden ¹⁾).

Nabij den uitgang van het priesterkoor zij een schoon baldaquin aanwezig.

182. Hij zorge ook, zoo hij dit kan doen, dat de weg, langs welke de processie trekt, gereinigd en versierd zij met bloemen, guirlanden van levend groen enz. enz., in zoover dit de omstandigheden van plaats en tijd toelaten ²⁾).

183. Moet hij hier of daar op den weg ook een altaar oprichten, dan zij dit gelijk het past met zes kandelaars en kaarsen en met bloemen versierd. Op het altaar worde een altaardwaal uitgespreid en daarop het corporale, waarop het Allerheiligste geplaatst wordt ³⁾).

184. Dezelfde regels, welke alhier gegeven zijn, onderhoude hij bij alle processien met het *Allerheiligste*.

17. *Uitstelling van het H. Sacrament bij gelegenheid van het 40 uren gebed* ⁴⁾).

185. In de meeste kerken wordt eenmaal in het jaar gedurende drie of vier dagen het

1) Aertnys. Caer. Sol. funct. pag. 80. Op plaatsen echter, waar de Priester na de H. Mis op de sacristie komt en waar men alsdan op orde uitgaat kan de koster het kruis en de lantaarnen ook op de sacristie laten. Deze lantaarnen zijn daarenboven niet verplichtend, waar men de processie *binnen de kerk* moet houden. — 2) Rit. Rom. l. c. Caer. Episc. l. c. 2. — 3) Caer. Episc. l. c. 22. 4) Conc. Prov. p. 206.

H. Sacrament ter aanbidding uitgesteld. Deze aanbidding heeft zijn oorsprong in de jaarlijkse uitstelling van het H. Sacrament, welke te Rome en in andere katholieke plaatsen 40 uren onafgebroken achtereen plaats heeft. Voor deze uitstelling zijn bijzondere regels voorgeschreven, waarvan er eenige den koster aangaan.

186. De kerk worde zoo sierlijk, als op de hoogste feesten gebruikelijk is ¹⁾, het hoogaltaar, waar de uitstelling geschiedt, zoo plechtig mogelijk opgesierd. Reliquieën en beelden van Heiligen, als het kan, worden van het altaar weg genomen: ja het past dat het beeld van den Heilige, waaraan het altaar is toegewijd, bedekt wordt ²⁾. In het midden van het altaar, zóó, dat zij door allen goed kan gezien worden, worde een troonhemel geplaatst voor het Allerheiligste. Deze hemel zij bekleed met eene stof waarin *wit* de hoofdkleur is ³⁾. Een corporaal zij er in uitgespreid.

1) Synⁱ Dioec^{ae} C. XXI. — 2) Instruct. PP. Clementis XI. § III. — 3) Instruct. Cit. § V. »Trono con baldachino proporzionato di color bianco." Gard. merkt hierop aan: Ne tamen censeas album colorem ita praescribi, ut non liceat alio ornatu Tabernaculum seu Thronum vestiri; ornamenta excludentur, quae nullatenus conveniunt Sacramento: caeterum si Thronus sit coelaturis cum Superinducto auro, aut argento affabre elaboratus, pendentibus e corona laciniis auro pariter, et argento intextis et in intima parte tela acu picta coöpertus: vel alio non ab-

187. De versiering van het hoogaltaar zij immer in overeenstemming met de Majesteit van den Koning der koningen, die daar zetelt op zijn troon om aangebeden te worden ¹⁾. Vandaar moet alles wat op rouw gelijkt daar verwijderd blijven; en is de kleur van 't altaargewaad, al zou ook het officie der H. Mis eene andere vragen, immer WIT ²⁾).

188. Het is passend dat er zolang de uitstelling duurt ten minste *twaalf* witte waskaarsen branden. Er kunnen evenwel redenen bestaan om er minder te ontsteken ³⁾; vandaar dat de koster slechts volvoere wat zijn overheid hem voorschrijft. Het is echter ook geoorloofd meer licht te ontsteken, zelfs van bougie of andere stof, tenzij onder de H. Mis aan het altaar ⁴⁾. Daarenboven kan men er ook Engelenbeelden plaatsen, die als lichtdragers zijn voorgesteld ⁵⁾.

189. In het priesterkoor, voor de onderste trede van het altaar, plaatse hij vóór en ná de H. Mis, één of twee bidbanken, overdekt met een passend kleed, voor de geestelijken en

simili modo constructus, etiam si color albus vix, ac ne vix quidem conspiciatur, dummodo nil sit, quod non conveniat Sacramento, tuto poterit adhiberi.

1) Gard. in Inst. Clem. cit. § IV. 7. Confer. § XVII. — 2) Gard. in Instr. § XVIII. 6—11. — 3) Zie de Herdt. S. Liturg. Praxis T. I. n. 184. 40. — de Carpo. Caerem. P. III. 193. — 4) Zie n° 20. — 5) Instr. Clem. cit. § IV.

kloosterlingen, welke bij het H. Sacrament komen aanbidden ¹⁾). Voor hen zijn er ook in de sacristie immer superplies aanwezig met stolen, overeenkomende met de kleur van den dag ²⁾).

Insgelijks zette hij, doch buiten de afsluiting van het priesterkoor of buiten de communiebank ³⁾), eenige knielbanken (waar n. l. dergelijke stoelen of plaatsen niet zijn) voor de leeken ⁴⁾).

190. Bij het ontsteken, uitdooven, zuiveren en verzorgen van het licht, en bij alles wat hij noodzakelijker- of nuttiger wijze aan het altaar moet verrichten, bekleede hij zich immer met toog en superpie, gelijk de Kerk zelfs aan alle geestelijken voorschrijft ⁵⁾). Hij houde verder in het oog om immer de gepaste kniebuigingen te maken n. l. op twee knieën telkens als hij in het priesterkoor komt of het verlaat en op één knie, als hij, in het priesterkoor verblijvende, het H. Sacrament voorbijgaat ⁶⁾).

191. Gedurende den tijd dat het H. Sacrament uitgesteld blijft, behoeft hij ook geene schellen aan het altaar te plaatsen, daar deze

1) S. R. C. 10 Sept. 1701. 17 Aug. 1833. — 2) S. R. C. 4 Maji 1686. — 3) S. R. C. 22 Jan. 1876. — 4) Instr. Clem. cit. § IX. XXVI. — 5) Gard in Instr. § VII. 2. 3. — 6) Gard. in Instr. l. c. 4. 5.

onder de H. Missen niet gebruikt worden ¹⁾, ofschoon er echter wel bij het uitgaan uit de sacristie een klein teeken gegeven wordt met de gewone schel, bij de deur aldaar aanwezig ²⁾.

192. De koster zorgt ook gedurende deze dagen van aanbidding dat de deuren der kerk niet zóó geopend zijn, dat men van den publieken weg het H. Sacrament, op het altaar uitgesteld, kan zien ³⁾.

193. Bij de processie met het Allerheiligste, welke in vele plaatsen gedurende deze dagen gehouden wordt, volge hij de regels, welke in n°s 180—184 gegeven zijn.

1) Instr. Clem. § XVI. — S. R. C. 31 Aug. 1867 ad XII. — S. Alph. de Caer. Missae (Edit. Pustet 1882) pag. 133. n. 6. — 2) Instr. Clem. ibidem. — 3) Gard. in Instr. § VIII. 2.

III^{de} HOOFDSTUK.

De Toediening der HH. Sacramenten.

Bemerking. Daar in Gods Kerk niets heiliger, nuttiger, uitmuntender, of meer goddelijk gevonden wordt, dan de HH. Sacramenten, die zijn ingesteld door Christus onzen Heer ¹⁾ tot zaligheid van het menschelijk geslacht, moet de koster er immer aan denken, dat deze H. zaken heilig en met den meest passenden eerbied moeten bediend worden. Daarbij behooren dus ook evenals bij het H. Misoffer dienaars te zijn, (ten minste één, zegt het Romeinsch Ritueel) die in de geestelijke orden zijn opgenomen. Doch daar er wegens gebrek aan geestelijken, zoodanigen niet altijd aanwezig kunnen zijn, mogen daartoe ook eerzame en godvruchtige leeken gebruikt worden, die dan met toog en superplie gekleed zijn, vooral bij meer plechtigere toediening ²⁾. In onze streken zullen daarom in veel plaatsen de koster zelf deze bediening moeten waarnemen. Zij vinden daarom in dit Hoofdstuk naast de voorbereidselen voor de Sacramenten tevens de ceremoniën en antwoorden, welke den dienaar betreffen.

§ I. HET H. DOOPSEL.

1. *Toebereidselen.*

194. Voor de toediening van 't H. Doopsel moet de koster in de *sacristie* gereed leggen:

1. Een superplie met *paarse* stoel ³⁾ of met

1) Rit. Rom. *de iis* etc. in inites. — 2) Supl. in Rit. Rom. pag. 7. n° 2. — 3) Rit. Rom. de S. Oleis etc..

een stoel, welke aan de eene zijde *paars* en aan de andere zijde *wit* is ¹⁾);

2. superplies voor degenen, die hem daarbij assisteeren;

3. het *Rituale Romanum*.

195. Bij den *ingang der kerk* ²⁾ of op een plaats, een weinig van de doopvont afgelegen ³⁾, zette hij een vaasje of schaal met zout. Dit zout zij geheel *fijn* gestampt, droog en zuiver, en kan van te voren, uitsluitend tot gebruik bij het H. Doopsel, reeds gezegend zijn of wordt bij het doopen gewijd ⁴⁾).

196. In de doopkapel of op de plaats waar gedoopt wordt, worde geplaatst een credens-tafeltje bedekt met een witten doek en daarop ⁵⁾):

1. De ampullen met de olie der doopelingen en het chrisma;

2. een lepeltje of schelp van zilver of van een ander zuiver metaal, om het water over het hoofd van den doopeling te storten. Het gebruik daarvan toch is prijzenswaardig; nochtans niets belet om het ook met de hand te doen;

4. een bekken of schaal om het water op

1) S. R. C. 26 Mart. 1859. ad VII. — 2) Rit. Rom. l. c. — 3) Suppl. ad Rit. Rom. pag. 8. n. 6. — 4) Rit. Rom. l. c. Gard. not. in S. R. C. 16 Dec. 1826 ad V. 2. Men mag daarvoor niet het zout gebruiken dat gezegend is voor wijwater. — 5) Rit. Rom. l. c.

te vangen, tenzij er aan de Vont zelve een sacrarium verbonden is;

4. een blaadje met watten, hennep of iets dergelijks tot het afvegen der H. Olie.

5. een witte stoel, zoo de priester twee verschillende gebruikt. Zie n° 194. 1;

6. een schaaltje met eenige kruimels brood;

7. een schenkblad, handdoek en ampul met water;

8. een wit kleed in den vorm van een manteltje of een wit lint, om op het hoofd van het kind te leggen. Men kan daartoe ook gebruiken een reinen witten doek, die echter daartoe echter uitsluitend gebezigd wordt ¹⁾;

9. een witte waskaars;

10. een handdoek, om het hoofd van het kind na het doopsel af te drogen.

II. DOOPSEL DER KINDEREN.

197. Als alles voor het toedienen des H. Doopsels gereed is, gaat de dienaar, gekleed in toog en superplie, den priester vooraf naar de plaats, waar zij wachten, die het kind ten doop zullen houden. Daar geeft hij, nadat de priester naam enz. enz. gevraagd heeft, en als deze de toediening begint, eenige oogenblikken dit

1) Baruff. T. X. n. 44.

boekje aan den peter over, die dan antwoordt zoo als hier aangegeven staat: ')

Priester: N. Quid petis ab Ecclesiâ Dei?

Peter: Fidem.

Priester: N. Wat vraagt gij van de Kerk Gods?

Peter: Het geloof.

Priester: Fides, quid tibi præstat?

Peter: Vitam æternam.

Priester: Wat geeft U het geloof?

Peter: Het eeuwig leven.

Priester: Si igitur vis ad vitam ingredi, serva mandata: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua, et proximum tuum sicut teipsum.

Wilt gij dan ingaan tot het leven, onderhoud de geboden: gij zult den Heer uwen God liefhebben uit geheel uw hart en uit geheel uwe ziel, en uit al uw verstand en uwen naaste als U zelve.

Aanstands daarop ontvangt de dienaar dit boekje terug, en de priester ademt driemaal over het gezicht van het kind, terwijl hij daarbij telkens zegt: »Exi etc. sancto Paraclito.»

1) Suppl. in Rit. Rom. pag. 8. 9. n. 7. en 8. SS^{mus} Dominus Noster indulsit ut in diœcesibus hujus Provinciæ amodo in administrando Baptismo cuilibet Interrogationi et Responsioni latina lingua prolatae juxta præscriptum Ritualis Romani, illico nova interrogatio, novaque responsio iteretur lingua vulgari seu patria.

Vervolgens maakt hij een kruis op het voorhoofd en de borst van het kind, zeggende: Accipe signum etc.

OREMUS.

Preces nostras etc..... Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

De Priester legt de hand op het hoofd van het kind, en zegt:

OREMUS.

Omnipotens etc..... Per eundem Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Daarna zegt de priester, zoo hij het zout wijdt:

Exorcizo te etc. qui venturus est judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem.

Dienaar: Amen.

Dan legt de priester een weinig zout in den mond van het kind, zeggende: N. Accipe sal sapientiæ; propitiatio sit tibi in vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester: Pax tibi.

Dienaar: Et cum spíritu tuo.

OREMUS.

Deus patrum nostrorum etc..... Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Priester: Exorcizo te, immunde spiritus, etc. vocare dignatus est.

*En hij maakt daarna met den duim een kruis-
teeken op het voorhoofd van het kind, zeggende :
Et hoc signum etc. Per eundem Christum
Dominum nostrum.*

Dienaar : Amen.

*Dan legt de priester de hand op het hoofd
des kinds en zegt :*

OREMUS.

*Æternam, ac justissimam etc.... Per Chri-
stum Dominum nostrum.*

Dienaar : Amen.

*De priester legt vervolgens het uiterste eind
van de stoel op het kind en leidt het de kerk
binnen, zeggende :*

*N. Ingredere in templum Dei, ut habeas
partem cum Christo in vitam æternam.*

Dienaar : Amen.

*Hierna geeft de dienaar dit boekje aan den
peter over, en wijst hem aan hetgeen volgt, opdat
hij dit onder het gaan naar de plaats waar ge-
doopt moet worden, met den priester, die het
echter in het latijn verricht, zou kunnen bidden ¹⁾.*

*Als de priester begint: »Credo etc.» bidt de
peter hardop :*

*Ik geloof in God, den Vader almachtig,
Schepper van hemel en aarde. En in Jezus*

1) Martinucci. L. 4. C. 1. n. 21. de Herdt. Prax. Lit.
Rit. C. II. § 7. 9.

Christus, zijnen eenigen Zoon, onzen Heer : die ontvangen is van den H. Geest, geboren uit de Maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruist, gestorven en begraven : die nedergedaald is ter helle, ten derden dage verrezen van de dooden : die opgeklommen is ten hemel, zit aan de rechterhand Gods des Vaders almachtig : van daar zal hij komen oordeelen de levenden en de dooden. Ik geloof in den H. Geest : eene heilige katholieke Kerk, gemeenschap der Heiligen, vergiffenis der zonden, verrijzenis des vleesches, en het eeuwig leven. Amen.

Als de priester begint : »Pater noster etc.”
bidt de peter hardop :

Onze Vader, die in de hemelen zijt, geheiligd zij Uw naam. Ons toekome Uw rijk. Uw wil geschiede op de aarde als in den hemel. Geef ons heden ons dagelijksch brood. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven aan onze schuldenaren. En leid ons niet in bekoring : maar verlos ons van den kwade. Amen.

Aan de doopkapel gekomen, zegt de priester :
Exorcizo te, omnis spiritus immunde etc....
Per eumdem Dominum nostrum, qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem.

Dienaar : Amen.

Vervolgens raakt de priester de ooren en de

*neus van het kind met speeksel aan, zeggende :
Ephpheta etc. iudicium Dei.*

*Dan geeft de dienaar wederom dit boekje aan
den peter en wijst hem aan, wat deze antwoor-
den moet :*

Priester: N. Abrenuntias satanæ?

Peter: Abrenúntio.

Priester: N. Verzaakt gij den duivel?

Peter: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus operibus ejus?

Peter: Abrenúntio.

Priester: En al zijne werken?

Peter: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus pompis ejus?

Peter: Abrenúntio.

Priester: En al zijne ijdelheden?

Peter: Ik verzaak.

*Dan neemt de dienaar dit boekje een oogenblik
aan, en de priester zalft het kind op de borst
en tusschen de schouders, zeggende :*

*Ego te lineo † oleo salutis in Christo Jesu
Domino nostro, ut habeas vitam æternam.*

Dienaar: Amen.

*Dan geeft hij dit boekje wederom aan den
peter, en neemt, terwijl de priester de volgende
vragen doet, het bekken, zoo er een los aanwezig
is, en de handdoek in de hand.*

*Als de priester de witte stoel genomen heeft,
vraagt hij :*

Priester: N. Credis in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli et terræ?

Peter: Crédo.

Priester: N. Gelooft gij in God, den Vader almachtig, Schepper van hemel en aarde?

Peter: Ik geloof.

Priester: Credis in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, natum, et passum?

Peter: Credo.

Priester: Gelooft gij in Jezus Christus, zijn eenigen Zoon, onzen Heer, die geboren is, en geleden heeft?

Peter: Ik geloof.

Priester: Credis et in Spíritum sanctum, sanctam Ecclesiám Cathólicam, Sanctórum communionem, remissionem peccatórum, carnis resurrectionem, et vitam æternam?

Peter: Credo.

Priester: Gelooft gij ook in den Heiligen Geest, de heilige katholieke Kerk, de gemeenschap der Heiligen, de vergiffenis der zonden, de verrijzenis des vleesches en het eeuwig leven?

Peter: Ik geloof.

Priester: N. Vis baptizári?

Peter: Volo.

Priester: N. Wilt gij gedoopt worden?

Peter: Ik wil.

Daarna houdt peter of meter, (of zoo er twee zijn, beiden), het kind bij de doopvont zóó, dat het met het aangezicht gekeerd is naar het bekken waarin het doopwater moet vloeien. De dienaar houde dat bekken onder het hoofd van het kind vast, zoo er geen aan de doopvont verbonden is.

Als dan het kind onder den doop gehouden wordt; doopt de priester het zeggende:

N. Ego te baptizo in nomine Patris †, et Filii †, et Spíritus † sancti.

Aanstonds daarop reikt de dienaar de handdoek aan den priester over, die na het hoofd afgedroogd te hebben, het kind met chrisma zalft, terwijl de dienaar daarbij het schaaltje met wat en broodkruimels vast houdt en den priester aanbiedt bij de zalving.

De priester zalvend, zegt: Deus omnipotens etc. in vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester: Pax tibi.

Dienaar: Et cum spíritu tuo.

De dienaar neemt dan het witte kleed of wit lint van de credens en geeft dit den priester over, die het op het hoofd van het kind legt, zeggende:

Accipe vestem, etc.,... ut habeas vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Dan geeft de dienaar de kaars, die van den

beginne af ontstoken kan zijn, of dan ontstoken wordt, aan den priester, die ze overreikt aan het kind of aan den peter of meter, zeggende :

Accipe lampadem etc. in sæcula sæculorum.

Dienaar : Amen.

Priester : N. Vade in pace, et Dominus sit tecum.

Dienaar : Amen.

III. DOOPSEL DER VOLWASSENEN ¹⁾.

198. Voor de geloofsbelijdenis , welke het Doopsel moet voorafgaan ²⁾, zie de koster het »Aanhangsel» op het einde van dit boekje.

199. Als alles, gelijk bij het doopsel der kinderen, bereid is, gaat de dienaar (of dienaren), gekleed in toog en superplie, den priester ³⁾ vooraf naar het altaar, waar hij, na de bonnet te hebben aangenomen, ter zijde van den priester neerknielt, en met hem eenige gebeden tot God opzendt, opdat dit Sacrament waardig worde toegediend. Daarna staat hij met den priester op, maakt een kruis en bidt met hem

1) Vide Rit. Rom. *Ord. Bapt. Adult.* et Suppl. pag. 11—15. n. 2—16. — 2) Syn. Diœc. C. VII. — 3) Deze kan thans ook behalve met *paarse* stoel, met *paarse* koorkap bekleed zijn. Rit. Rom. l. c. — De koster legge dus, zoo de priester ze gebruikt, een *paarse* koorkap op de sacristie en een *witte* op de plaats gereed waar gedoopt wordt.

zoo de tijd het eenigszins toelaat, de volgende gebeden :

Priester: Deus in adjutorium meum intende.

Dienaar: Dómine ad adjuvándum me festína.

Priester: Gloria Patri etc.

Dienaar: Sicut erat in princípío et nunc et semper et in sæcula sæculórum. Amen.

Dan gaat de priester met of zonder hem, naar mate deze dat goed oordeelt, verder :

Aña. Effúndam super vos aquam mundam, et mundabímíni ab ómnibus inquinaméntis vestris, dicit Dóminus.

PSALMUS 8.

Dómine, Dóminus noster, * quam admirábile est nomen tuum in univérsta terra!

Quóniam eleváta est magnificéntia tua super cœlos.

Ex ore infántium, et lacténtium perfecísti laudem propter inimícos tuos, * ut déstruas inimícum et ultórem.

Quóniam vidébo cœlos tuos, ópera digítórum tuórum, * lunam et stellas quæ tu fundásti.

Quid est homo, quod memor es ejus? * aut fílius hómínis, quóniam vísitas eum?

Minuísti eum paulo minus ab Angelis, glória et honóre coronásti eum: * et constituísti eum super ópera mánuum tuárum.

Omnia subjecísti sub pédibus ejus, * oves, et boves univérſas, ínſuper et pécora campi.

Vólucres cœli, et pisces maris, * qui perambulánt sémitas maris.

Dómine, Dóminus noster, * quam admirábile est nomen tuum in univérſa terra!

Glória Patri, etc.

PSALMUS 28.

Afférte Dómino filii Dei: * afférte Dómino filios ariétum.

Afférte Dómino glóriam et honórem, afférte Dómino glóriam nómini ejus: * adoráte Dóminum in átrio sancto ejus.

Vox Dómini super aquas: Deus majestátis intónuit: * Dóminus super aquas multas.

Vox Dómini in virtúte: * vox Dómini in magnificéntia.

Vox Dómini confringéntis cédroſ! * et confrínget Dóminus cedroſ Líbani.

Et commínuet eas tamquam vítulum Líbani: * et diléctus quemádmódum filius unicórniū.

Vox Dómini intercidéntis flammam ignis: * vox Dómini concutiéntis desértum: et commovébit Dóminus desértum Cades.

Vox Dómini præparántis cervos, et revelábit condénsa: * et in templo ejus omnes dicent glóriam.

Dóminus dilúvium inhabitáre facit: * et sedébit Dóminus Rex in ætérnum.

Dóminus virtútem pópulo suo dabit: * Dóminus benedícet pópulo suo in pace.

Gloria Patri, etc.

PSALMUS 41.

Quemádmódum desíderat cervus ad fontes aquárum: * ita desíderat ánima mea ad te, Deus.

Sitívit ánima mea ad Deum fortem, vivum: * quando véniam et apparebo ante fáciem Dei?

Fuérunt mihi lácrymæ meæ panes die ac nocte: * dum dícitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?

Hæc recordátus sum, et effúdi in me ánimam meam: * quóniam transíbo in locum tabernáculi admirábilis usque ad domum Dei.

In voce exultatiónis, et confessiόνis: * sonus epulántis.

Quare tristis es, ánima mea? * et quare contúrbas me?

Spéra in Deo, quóniam adhuc confitébor illi: * salutáre vultus mei, et Deus meus.

Ad meípsum anima mea conturbáta est: * propteréa memor ero tui de terra Jordánis, et Hermóniim a monte mó dico.

Abyssus abyssum ínvocat, * in voce cata-ractárum tuárum.

Omnia excélsa tua, et fluctus tui, * super me transiérunt.

In die mandávit Dóminus misericórdiam suam, * et nocte cánticum ejus.

Apud me orátio Deo vitæ meæ: * dicam Deo: Suscéptor meus es.

Quare oblítus es mei? * et quare contristátus incédo, dum affligit me inimícus?

Dum confringúntur ossa mea, * exprobravérunt mihi qui tríbulant me inimíci mei:

Dum dicunt mihi per síngulos dies: Ubi est Deus tuus? * quare tristis es, ánima mea? et quare contúrbas me? .

Spera in Deo, quoniam adhuc confitébor illi: * salutáre vultus mei, et Deus meus.

Glória Patri, etc.

En men herhaalt: Añã. Effúndam super vos aquam mundam, et mundabímmini ab ómnibus inquinaméntis vestris, dicit Dóminus.

Vervolgens zegt de priester: Kyrie eléison.

Dienaar: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster.

Priester: Et ne nos indúcas in tentatiónem.

Dienaar: Sed líbera nos a málo.

Priester: Dómine, exáudi oratiónem méam.

Dienaar: Et clámor méus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Omnipotens etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar : Amen.

Daarna knielt men voor het altaar, de dienaar geeft den priester de bonnet en gaat hem vervolgens vooruit naar den ingang der kerk, waar de doopeling wacht. Daar gekomen, geeft hij aan dezen dit boekje over en wijst hem aan, wat hij antwoorden moet.

Priester : Quo nomine vocaris? Hoe is uw voornaam?

Doopeling : N. ¹⁾

Priester : N. Quid petis ab Ecclesia Dei?

Doopeling : Fidem.

Priester : N. wat vraagt gij van de Kerk Gods?

Doopeling : Het geloof.

Priester : Fides quid tibi præstat?

Doopeling : Vitam æternam.

Priester : Wat verleent U het geloof?

Doopeling : Het eeuwig leven.

Priester : Si vis habere etc. nisi una divinitas.

Wilt gij het eeuwig leven hebben, onderhoud de geboden: Gij zult den Heer uwen God liefhebben uit geheel uw hart, en uit geheel uwe ziel, en uit al uw verstand en uwen naaste als U zelven. Aan deze twee ge-

¹⁾ Telkens als een N. staat aangegeven in het antwoord van den doopeling, zegt deze zijn voornaam.

boden hangt geheel de wet en de Profeten. Het geloof nu is, dat gij één God in de Drievuldigheid, en de Drievuldigheid in de Eenheid vereert, zonder de Personen te vermengen, noch de Zelfstandigheid te verdeelen. Want een ander is de Persoon des Vaders, een ander des Zoons, een ander des Heiligen Geestes; doch deze drie hebben ééne Zelfstandigheid, en maar ééne Godheid.

Priester: N. Abrenúntias sátanæ?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: N. Verzaakt gij den duivel?

Doopeling: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus operibus ejus?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: En al zijne werken?

Doopeling: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus pompis ejus?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: En al zijn ijdelheden?

Doopeling: Ik verzaak.

Priester: Credis in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli et terræ?

Doopeling: Credo.

Priester: Gelooft gij in God, den Vader, almachtig, Schepper van hemel en aarde?

Doopeling: Ik geloof.

Priester: Credis in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, natum et passum?

Doopeling: Credo.

Priester: Gelooft gij in Jezus Christus, zijn eenigen Zoon, onzen Heer, die geboren is en geleden heeft?

Doopeling: Ik geloof.

Priester: Credis in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam æternam?

Doopeling: Credo.

Priester: Gelooft gij ook in den Heiligen Geest, de heilige katholieke Kerk, gemeenschap der Heiligen, de vergiffenis der zonden, de verrijzenis des vleesches, en het eeuwig leven?

Doopeling: Ik geloof.

Daarna geeft hij het boekje aan den dienaar terug. De priester verricht daarna eenige ceremoniën en bidt ook daarbij gebeden.

Als hij ten laatste bidt: Cole Deum omnipotentem etc..... et sæculum per ignem, antwoordt de dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Te déprecior etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Dan zegent de priester voorhoofd, ooren, oogen, neus, mond, borst en schouders van den doopeling. Daarna zegent hij geheel het lichaam en zegt:

Signo te totum in nómine Patris †, et Filii †, et Spíritus † sancti, ut habeas vitam æternam, et vivas in sæcula sæculórum.

Dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Preces nostras etc. ... Per Christum Dóminum nostrum.

Dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Deus, qui humani etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Daarna legt de priester de hand op het hoofd des doopelings, zeggende:

OREMUS.

Omnipotens, etc. Per eundem Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Dan zegt de priester als hij het zout zegent:

Exorcizo te etc. qui ventúrus est iudicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem.

Dienaar: Amen.

Somwijlen voegt hij hierbij nog een gebed. De dienaar antwoordt daarbij aan het eind: Amen.

Als de priester het zout in den mond van den doopeling legt, zegt hij: N. Accipe sal sapientiæ: propitiatio tibi sit in vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester : Pax tibi.

Dienaar : Et cum spíritu tuo.

Priester : OREMUS.

Deus patrum nostrorum etc.... Per Christum
Dominum nostrum.

Dienaar : Amen. *Hierna wijst hij den doopeling aan, wat hij antwoorden en doen moet.*

Priester : Ora, Electe (Electa), flecte genua et dic Pater noster.

Bid, uitverkorene, buig de knieën, en zeg het Onze Vader.

De doopeling knielt neer en bidt : Onze Vader enz. maar verlos ons van den kwade.

Priester : Leva, comple orationem tuam, et dic Amen.

Sta op, eindig uw gebed en zeg Amen.

Dan staat de doopeling op en zegt : Amen.

De priester tegen den peter : Signa eum (eam).
Teeken hem (haar).

Tegen den doopeling : Accede; Kom nader.

En de peter teekent dan het voorhoofd van den doopeling met den duim, zeggende :

In den naam des Vaders, en des Zoons en des Heiligen Geestes.

Dan maakt ook de priester een kruis op het voorhoofd van den doopeling, zeggende : In nomine Patris, etc.

En Hij legt hem de hand op, terwijl hij bidt :

OREMUS.

Deus Abraham (*of bij eene vrouw* Deus coeli)
etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Priester: Ergo, maledicte diabole etc. ... et
sæculum per ignem.

Dienaar: Amen. *En hij wijst den doopeling
wederom aan, wat hij antwoorden en doen moet.*

Priester: Ora Elécte (Elécta), flecte genua
et dic Pater noster.

Bid, uitverkorene, buig de knieën, en zeg
het onze Vader.

De doopeling knielt neer en bidt: Onze Vader
enz. maar verlos ons van den kwade.

Priester: Leva, comple orationem tuam et
dic Amen.

Sta op, eindig uw gebed en zeg Amen.

Dan staat de doopeling op en zegt: Amen.

De priester tegen den peter: Signa eum (eam)
Teeken hem (haar).

Tegen den doopeling: Accede, kom nader.

*En de peter teekent dan het voorhoofd van
den doopeling met den duim, zeggende*:

In den naam des Vaders, en des Zoons en
des Heiligen Geestes.

*Dan maakt ook de priester een kruis op het
voorhoofd van den doopeling, zeggende*: In no-
mine Patris etc.

En hij legt hem de hand op, terwijl hij bidt:

OREMUS.

Deus, immortale (of bij eene vrouw: Deus Abraham) etc. Qui cum Patre etc. in sæcula sæculorum (cf Per Christum Dominum nostrum).

Dienaar: Amen.

Priester: Audi ¹⁾, etc. in sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen. En hij wijst den doopeling wederom aan, wat hij antwoorden en doen moet.

De priester zegt ten 3^{en} maal aan den doopeling:

Ora, Elécte (Elécta), flecte genua et dic Pater noster.

Bid, uitverkorene, buig de knieën, en zeg het onze Vader.

De doopeling knielt neer en bidt: Onze Vader enz. maar verlos ons van den kwade.

Priester: Leva, comple orationem tuam et dic Amen.

Sta op, eindig uw gebed en zeg Amen.

Dan staat de doopeling op en zegt: Amen.

De priester tegen den peter: Signa eum (eam) Teeken hem (haar).

Tegen den doopeling: Accede; Kom nader.

En de peter teekent dan het voorhoofd van den doopeling met den duim, zeggende:

In den naam des Vaders, en des Zoons en des H. Geestes.

Dan maakt ook de priester een kruis op het

1) Bij eene vrouw wordt dit gebed weggelaten.

voorhoofd van den doopeling, zeggende: In nomine Patris etc.

En Hij legt hem de hand op, terwijl hij bidt: Exorcizo te etc. porrexit (suscitavit).

Ergo, maledicte diabole etc. et sæculum per ignem.

Dienaar: Amen.

Vervolgens legt de priester de hand op den doopeling, biddende:

OREMUS.

Æternam ac justissimam etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Dan leidt de priester den doopeling de kerk binnen, zeggende: N. Ingredere etc. ... et habeas partem cum illo, et Sanctis ejus.

Dienaar: Amen. Daarna wijst hij den doopeling aan, wat hij doen moet.

De doopeling knielt, als hij de kerk is binnen gegaan, neder op twee knieën, en bidt eenige oogenblikken; vervolgens staat hij op, en als dan de priester hem de hand op het hoofd legt en begint: Credo in Deum etc., bidt hij met hem:

Ik geloof in God, den Vader almachtig, Schepper van hemel en aarde. En in Jezus Christus, zijnen eenigen Zoon, onzen Heer: die ontvangen is van den H. Geest, geboren uit de maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruist, gestorven en be-

graven: die nedergedaald is ter helle, ten derden dage verrezen van de dooden: die opgeklommen is ten hemel, zit aan de rechterhand Gods des Vaders almachtig: van daar zal hij komen oordeelen de levenden en de dooden. Ik geloof in den H. Geest: eene heilige katholieke Kerk, gemeenschap der Heiligen, vergiffenis der zonden, verrijzenis des vleesches, en het eeuwig leven. Amen.

Als daarna de priester begint: Pater noster, bidt de doopeling:

Onze Vader, die in de hemelen zijt, geheiligt zij Uw naam. Ons toekome uw rijk. Uw wil geschiede op de aarde als in den hemel. Geef ons heden ons dagelijksch brood. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven aan onze schuldenaren. En leid ons niet in bekoring: maar verlos ons van den kwade. Amen.

Daarna legt de priester wederom de hand op het hoofd van den doopeling, en zegt:

Nec te latet etc.... et sæculum per ignem.

Dienaar: Amen.

Dan teekent de priester ooren en neus van den doopeling en zegt daarna, terwijl de dienaar dit boekje overgeeft aan den doopeling, hem aanwijzend wat hij antwoorden moet:

Priester: Qui vocaris? Hoe is uw voornaam?

Doopeling: N.

Priester: N. Abrenuntias satanæ?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: N. Verzaakt gij den duivel?

Doopeling: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus operibus ejus?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: En al zijne werken?

Doopeling: Ik verzaak.

Priester: Et omnibus pompis ejus?

Doopeling: Abrenúntio.

Priester: En al zijne ijdelheden?

Doopeling: Ik verzaak.

*Daarna zalft de priester, terwijl de dienaar
daarbij de watten aangeeft, den doopeling, zeggend:*

Ego te linio Oleo salutis ✠ in Christo Jesu
Domino nostro in vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester: Pax tibi.

Dienaar: Et cum spíritu túo. *En hij biedt
hem wat aan of het schaaltje met broodkruim,
dat hij, nadat de priester het gebruikt heeft, weder-
om op de credens nederzet. De priester gaat door:*

Exi, immunde spiritus etc.... et da locum
Spirítui sancto Paráclito.

*Dan verandert hij van gewaad en neemt de
witte stoel en koorkap aan. De dienaar sta hem
daarbij ter zijde.*

*Als de priester gereed is, geeft de dienaar dit
boekje over aan den doopeling, die nabij de vont
gebracht wordt en antwoordt, zooals hier aangege-*

ven is. De dienaar zelf neme intusschen, zoo er een los bekken is, dit in de hand, alsook den handdoek.

Priester: Quis vocaris? Hoe is uw voornaam?

Doopeling: N.

Priester: N. Credis in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli et terræ?

Doopeling: Crédo.

Priester: N. Geloofst gij in God, den Vader almachtig, Schepper van hemel en aarde?

Doopeling: Ik geloof.

Priester: Credis in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, natum, et passum?

Doopeling: Crédo.

Priester: Geloofst gij in Jezus Christus, zijn eenigen Zoon, onzen Heer, die geboren is, en geleden heeft?

Doopeling: Ik geloof.

Priester: Credis in Spíritum sanctum, sanctam Ecclésiám Cathólicam, Sanctórum communionem, remissionem peccatórum, carnis resurrectionem, et vitam æternam?

Doopeling: Crédo.

Priester: Geloofst gij ook in den H. Geest, de heilige katholieke Kerk, de gemeenschap der Heiligen, de vergiffenis der zonden, de verrijzenis des vleesches en het eeuwig leven?

Doopeling: Ik geloof.

Priester: N. Quid petis?

Doopeling: Baptísmum.

Priester : Wat vraagt gij?

Doopeling : Het Doopsel.

Priester : Vis baptizari?

Doopeling : Volo.

Priester : Wilt gij gédoopt worden?

Doopeling : Ik wil.

Dan buigt hij het hoofd boven het bekken, de peter of meter (of zoo er twee zijn, beiden) leggen de hand op de schouders van den doopeling en de priester stort het water driemaal kruisgewijze over het hoofd van den doopeling, zeggende: N. Ego te baptizo in nomine Patris ✠, et Filii ✠, et Spiritus ✠ sancti.

Aanstonds daarop reikt de dienaar den handdoek aan den priester over, die, na het hoofd afgedroogd te hebben, terwijl de dienaar hem ter zijde staat met het schaaltje met wat en broodkruim, den doopeling op de kruin des hoofds met H. Chrisma zalft, zeggende: Deus omnipotens etc.... in vitam æternam.

Dienaar : Amen.

Priester : Pax tecum.

Dienaar : Et cum spiritu túo.

Nadat de priester den duim gezuiverd heeft, zet de dienaar het schaaltje wederom neder op de credens en reikt den priester het witte kleed of lint over, dat deze op het hoofd van den doopeling legt, terwijl hij bidt:

Accipe etc.... ut habeas vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Daarna neemt hij de brandende kaars, biedt ze den priester aan, welke haar den doopeling in de hand geeft, zeggende:

Accipe lampadem etc..... in aula cœlesti in vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester: N, Vade in pace, et Dominus sit tecum.

Dienaar: Amen.

§ 2. HET H. SACRAMENT DER BIECHT.

199. Voor de toediening van het H. Sacrament der Biecht heeft de koster slechts te zorgen dat er immer in den biechtstoel of daar waar dit moet geschieden, een paarse stoel aanwezig is, zooals dit de gewoonte van ons land medebrengt ¹⁾.

§ 3. HET H. SACRAMENT DES ALTAARS.

I. TOEDIENING VAN HET H. SACRAMENT BUITEN DE H. MIS IN DE KERK.

200. Hetgeen de koster gereed moet maken, als de H. Communie buiten de H. Mis moet gegeven worden, hebben wij reeds gezegd. Hij zie daarom nos 98. 99. Hoe hij daarbij, gelijk

1) Suppl. ad Rit. Rom. Pag. 7. n. 1.

ook tevens als de H. Communie onmiddellijk vóór of ná de H. Mis uitgereikt wordt, moet antwoorden, vindt hij alhier.

201. *Als de priester bereid is, gaat hij in toog 'en superplie gekleed'* 1), den priester vooraf naar het altaar. Daar neemt hij ter rechterzijde des priesters de bonnet aan en knielt. De bonnet legt hij neder op den trap des altaars en geeft, zoo het gewoonte is, een teeken met de schel 2). Dan zet hij zich ter zijde van het altaar aan den epistelkant op den eersten trap neder, en bidt met het lichaam gebogen luide :

Confíteor Déo omnipoténti, beátæ Mariæ sémper Vírgini, beáto Michaéli Archángelo, beáto Joánni Baptístæ, sánctis Apóstolis Pétro et Paúlo, ómnibus sánctis, et tíbi Páter: quia peccávi nimis cogitatióne, verbo et ópere: méa cúlpa 3), méa cúlpa, méa máxima cúlpa. Ideo précor beátam Mariám sémper Vírginem, beátum Michaélem Archángelum, beátum Joán-nem Baptístam, sanctos Apóstolos Pétrum et Paúlum, ómnes sánctos, et te Páter, oráre pro me ad Dóminum Déum nostrum.

Hierna richt hij zich op en antwoordt als volgt :

1) Rit. Rom. de iis quae etc. generaliter servanda sunt. — Suppl. p. 7. n. 2. et auctores. — 2) S. R. C. 17 Febr. 1853. — 3) Hij kloppe hier driemaal op de borst.

Priester: Misereátur etc.... vitam ætérnam.

Dienaar: Amen.

Priester: Indulgéntiam etc. (*de dienaar make een kruis*).... et miséricors Dóminus.

Dienaar: Amen.

Als de priester zich daarna met de ciborie omkeert en zegt: »Ecce Agnus Dei etc.” maakt de dienaar een diepe hoofdbuiging en klopt drie-maal op de borst. Daarna richt hij het hoofd op en blijft aldaar geknield tot de priester wederom aan het altaar is teruggekeerd. Alsdan antwoordt hij als volgt:

Priester: Panem de cœlo præstitisti eis.
(Alleluja).

Dienaar: Omne delectaméntum in se habéntem. (Allelúja).

Priester: Dómine, exáudi oratióem méam.

Dienaar: Et clámor méus ad te véniat.

Priester: Dóminus vobíscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Deus, qui nobis etc.... per omnia sæcula sæculorum.

Of in den paaschtijd:

Spiritum nobis etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Priester: Benedictio Dei etc.... maneat semper.

De dienaar maakt een kruis en antwoordt: Amen.

Dan staat hij op, neemt de bonnet en gaat ter rechterzijde van den priester, waar hij met dezen knielt, de bonnet overgeeft en daarna naar de sacristie terugkeert.

II. TOEDIENING VAN HET H. SACRAMENT AAN ZIEKEN ¹⁾.

Bemerking. Dit nummer kan alleen zijne geheele toepassing vinden in plaatsen, waar de H. Communie publiek aan zieken kan gebracht worden. Waar het in het geheim moet gebeuren en de koster den priester vergezelt, onderhoude deze zooveel mogelijk in het huis van den kranke de ceremoniën enz. die daar zijn opgegeven.

1. *Toeberheidselen.*

202. Tot het overbrengen der H. Communie naar een kranke moet de koster gereed leggen:

1. Superplie, *witte* ²⁾ stoel en zoo men ze kan hebben of waar het gewoonte is ³⁾, *witte* koorkap ⁴⁾;

2. Witte beurs met corporaal en vingerdoekje en het *Rituale Romanum* ⁵⁾.

1) Rit. Rom. de Comm. Inf. — 2) Rit. Rom. l. c. S. R. C. 15 Maji 1745. — 3) Gard. in decr. 4623. II. — 4) Rit. Rom. l. c. Vooral bij meer plechtigere overbrenging, zooals op de hooge feestdagen, is het passend een koorkap te gebruiken. Zie de Herdt. Prax. Rit. C. IV. § 7. II. 2. — 5) Rit. Rom. l. c.

3. superplies voor hen die den priester vergezellen ¹⁾);

4. *wit* schoudervelum ²⁾);

5. een lantaarn waarin ten minste één kaars van zuiver was ontstoken wordt ³⁾);

6. een witten draaghemel, waar men dezen kan hebben ⁴⁾);

7. een schel en wijwatersvat met kwast, zoo men zeker weet dit niet in het huis aan te treffen, waar de H. Communie gebracht wordt.

203. Moet de koster ook zorg dragen dat alles in het huis van den zieke tot de ontvangst van het H. Sacrament in orde is, dan zorge hij ⁵⁾):

1. de huisgenooten van te voren aan te manen den ingang en de kamer te reinigen,

1) Het Ritueel wil dat er drie dienaars den priester vooruitgaan. Nochtans dit voorschrift zal in de meeste plaatsen van ons land moeielijk te vervullen zijn; vandaar dat hier ook naar een ander voorschrift moet gezien worden, in het begin van het Ritueel, bij de behandeling der Sacramenten in het algemeen gegeven: »adhibebit unum saltem si habeat, vel plures clericos, prout loci et Sacramenti ratio postulabit." Één dienaar, die met de lantaarn, beurs met corporaal, Ritueel en schel den priester vooruitgaat, schijnt ons dus genoeg. Wenschelijk echter is het wel, dat men aan deze tot nu toe geoorloofde uitwendige godsdienstoefening, zoo veel plechtigheid mogelijk bijzette, ten einde te behouden, wat men kan. — 2) Rit. Rom. l. c. — 3) Ibidem. — 4) Ibidem. — 5) Rit. Rom. l. c.

het bed van den zieke van zuiver linnengoed te voorzien en waar het kan eenige versiering aan te brengen;

2. een tafel te plaatsen, het best aan het voeteneinde van het bed, zoodat de zieke deze kan zien, en daarover uit te spreiden een witten doek. Hij plaatse er op: een kruisbeeld te midden van twee waskaarsen, een vaasje of glas met wijwater en palmtakje en een ander met een weinig water ¹⁾, niet meer dan de zieke in één keer kan innemen.

Passend is het ook, doch geen verplichting, eenige bloemen naast de kaarsen te plaatsen.

3. dat er ook een zuivere witte doek aanwezig is, welken de zieke op de handen houdt of welke onder zijn kin gelegd wordt bij het ontvangen der H. Communie.

NB. Voorziet hij, bij eene onverwachte bediening, dat niets van dit alles aanwezig zal zijn, dan neme hij ten minste een witten doek, twee kaarsen en een weinig wijwater mede.

2. *De toediening der H. Communie.*

204. Als de Communie aan een zieke gebracht moet worden geeft de koster, waar dit gewoonte is, een teeken met de klok, dat onderscheiden moet zijn van andere teekens, ten einde hen te zamen te roepen, die het

1) Suppl. ad Rit. Rom. etc. pag. 18. n. 23.

H. Sacrament vergezellen. Daarna gaat hij, zoo hij medegaat, met de overige dienaren ¹⁾, gekleed in toog en superplie, met de lantaarn (of als hij alleen is, ook de beurs met corporaal en vingerdoekje, Ritueel en schel) in de handen, den priester vooruit naar het altaar. Daar zet hij alles een oogenblik neer en hangt den priester, als deze het H. Sacrament uit het tabernakel genomen heeft, het schoudervelum om.

Als dan de priester met het Allerheiligste gereed is, neemt hij lantaarn (enz.) ter hand en gaat den priester vooruit, terwijl hij, als hij de schel tevens draagt, voortdurend daarmede een teeken geeft.

205. Aan het huis van den zieke gekomen, legt hij aanstonds het corporaal uit de beurs op de tafel en antwoordt, als volgt:

Priester: Pax huic dómui.

Dienaar: Et ómnibus habitántibus in éa.

Als daarna de priester het H. Sacrament op de tafel gezet heeft en neerknielt, neemt hij het schoudervelum aan, dat hij nederlegt, of bij onmogelijkheid in de handen houdt, knielt neder en antwoordt vervolgens bij het besproeien met wijwater, zooals hier aangegeven wordt:

Priester: Asperges etc. dealbabor.

1) Men zie de noot op bladz. 140.

Priester: Adjutorium etc.... nomine Domini.

Dienaar: Qui fécit cœlum et terram.

Priester: Domine exaudi orationem meam.

Dienaar: Et clamor meus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spírítu tuo.

Priester: OREMUS.

Exaudi nos etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Indien de zieke nog biechten moet, laat hij den priester eenige oogenblikken met den zieke alleen.

Als dit geschied is, keert hij terug, knielt neer en bidt, zoodra de priester hem daartoe een teeken geeft en als de zieke zelf dit niet doet, het »Confiteor.»

Na het »Confiteor» zegt de priester: »Misereatur» etc. en »Indulgentiam etc.» De dienaar antwoordt daarop, gelijk gewoonlijk, tweemaal: »Amen.»

Dan reikt de priester de communie uit, wascht de vingers, geeft het water daarvan aan den zieke en zegt vervolgens:

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spírítu tuo.

Priester: OREMUS.

Domine sancte, etc. per omnia sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen.

Dan ¹⁾ hangt hij het schoudervelum wederom den priester om, die het *H. Sacrament* neemt en daarmede den zieke zegent. Anstonds daarop staat de dienaar (of dienaars) op, neemt de beurs met corporaal en kelkdoekje, lantaarn enz. en gaat den priester weder vooraf naar de kerk, gelijk men gekomen is.

206. In de kerk teruggekeerd, knielt de dienaar aan de epistelzijde des altaars neer, en antwoordt daarna als volgt :

Priester: Panem de cœlo præstitisti eis.

Dienaar: Omne delectaméntum in se habéntem.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Deus, qui nobis etc. per omnia sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen.

Als vervolgens de priester den zegen met het *Allerheiligste* gegeven heeft aan hen, die het *H. Sacrament* vergezeld hebben, neemt de dienaar het schoudervelum aan, vouwt het op en gaat vervolgens op de gewone wijze den priester naar de sacristie vooraf.

1) Zoo echter ook het *H. Oliesel* moet worden toegediend, geschiedt dit thans onmiddellijk; de dienaar geeft dus alsdan het schoudervelum niet over, maar blijft geknield. Suppl. ad Rit. Rom. pag. 49, n° 25.

§ 4. HET H. OLIESEL.

I. TOEBEREIDSELEN.

207. Indien het H. Oliesel onmiddellijk na de H. Teerspijze toegediend wordt, zorg de dienaar bij het overige, voor de H. Communie noodzakelijke, tevens een *paarse* stoel mede te nemen (zoo althans de witte stoel, welke de priester gebruikt, gelijk bij het Doopsel geoorloofd is, aan de achterzijde niet de *paarse* kleur heeft); daarenboven een zuiver vaasje, om er de stukjes wat, welke de priester zal gebruiken, in te leggen ¹⁾).

208. Als echter het H. Sacrament des Oliesels toegediend wordt, zonder dat de H. Communie onmiddellijk voorafgaat, ga de dienaar met den priester naar het huis van den zieke, twee (of ten minste één) superplies, een *paarse* stoel ²⁾ en een vaasje voor de gebruikte stukjes wat mededragende. Eerst in het huis van den zieke gekomen, bekleeden zij zich daarmede, als de priester de H. Olie op de tafel heeft nedergezet ³⁾).

1) Rit. Rom. *Ordo min. Extr. Unct.* — 2) Rit Rom. l. c. — Zie ook S. Alph. Theol. Mor. L. VI. n° 726. In streken echter van ons land, waar dit Sacrament in het geheim moet worden toegediend, is de *paarse* stoel *alleen* voldoende. *Suppl. ad Rit. Rom.* p. 18. 22. p. 19. n. 25. —

3) Rit. Rom. l. c. S. R. C. 26 Jan. 1606. — 16 Dec. 1826.

209. In de kamer van den zieke zij een tafel bereid met een witten doek overdekt. Daarop worden geplaatst ¹⁾: 1° een kruisbeeld; 2° een waskaars, 3° een schaalte met wat of iets dergelijks, verdeeld in zeven stukjes of zooveel deeltjes, als er zalvingen geschieden; 4° een schaalte met een stuk brood, om de vingers van den priester na de zalving te reinigen; 5° een vaas of bekken met een weinig water alsmede een handdoek; en 6° een vat of glaasje met eenig gewijd water, waarbij dan een palm-takje gevoegd wordt.

NB. Voorziet de koster dat weinig of niets van dit alles aanwezig zal zijn, dan zorgte hij een kruisbeeldje, waskaars, eenige stukjes wat en een weinig wijnwater mede te nemen.

II. TOEDIENING VAN HET H. SACRAMENT DES OLIESELS.

210. *Als dan dit H. Sacrament zal worden toegediend en men in de kamer van den zieke gekomen is, zegt de priester: Pax huic domui.*

Dienaar: Et omnibus habitantibus in ea.

Dan zet de priester de H. Olie neder, bekleedt zich met superplie en paarse stoel, terwijl ook de dienaar een superplie aandoet ²⁾, neemt het kruisbeeld en laat het den zieke kussen. Ver-

¹⁾ Rit. Rom. 1. c. — ²⁾ Men zie de noot 2) op blad. 145.

volgens biedt de dienaar het wijwater aan den priester, die daarmede den zieke, de kamer en de omstanders zegent, terwijl hij zegt: Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor, lavabis me et super nivem dealbabor.

Indien de priester aldan den dienaar een teeken geeft zich te verwijderen, gaat hij heen, totdat de zieke gebiecht heeft. Daarna komt hij terug en knielt neer. De priester spreekt dan den zieke eenige woorden van troost toe en bidt daarna:

Priester: Adjutorium nostrum in nomine Domini.

Dienaar: Qui fécit cœlum et terram.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Introeat etc. in sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen.

Priester: Oremus et deprecemur etc. in sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Exaudi nos etc. ... Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Daarna bidt de zieke of in zijn plaats de koster het »Confiteor,» dat echter thans ook in het Hollandsch mag gebeden worden. Zoo dit

geschiedt, houde men zich aan de volgende voorgeschreven ¹⁾ *vertaling :*

Ik belijd aan God almachtig, aan de heilige Maria altijd Maagd, aan den heiligen Michaël Aartsengel, den heiligen Joannes den Dooper, de heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle Heiligen, en U Vader: dat ik zeer gezondigd heb door gedachte, woord en werk: door mijne schuld, door mijne schuld, door mijne grootste schuld. Daarom smEEK ik de heilige Maria altijd Maagd, den heiligen Michaël Aartsengel, den heiligen Joannes den Dooper, de heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle Heiligen en U Vader, voor mij tot den Heer onzen God te bidden.

Priester: Misereatur etc.... vitam æternam.

Dienaar: Amen.

Priester: Indulgentiam etc. misericors Dominus.

Dienaar: Amen.

Dan maant de priester de omstanders aan voor den zieke te bidden. Zoo zij daartoe Litaniëën gebruiken, kunnen deze zeer geschikt op den zieke toegepast worden door b. v. te bidden: ontferm U over hem (haar), bid voor hem (haar), verlos hem (haar) Heer, enz. ²⁾.

1) Suppl. ad Rit. Rom. pag. 20. n° 28. — 2) Suppl. ad Rit. Rom. l. c.

Na die aanmaning, bidt de priester een kort gebed en begint de zalving. De dienaar neemt alsdan de kaars, die van den beginne af ontstoken kan zijn of thans ontstoken wordt, het schaalteje met wat, zoo de priester deze niet in de hand neemt, en het Ritueel, en blijft daarmede immer ter linkerzijde van den priester, waar hij gedurende de zalvingen het boek, zoo noodig, geopend voor den priester houdt ¹⁾.

Zoodra de zalvingen geschied zijn, zet hij alles wederom op de tafel neer, waar hij verder den priester ter zijde staat bij het reinigen zijner vingers. Daarna antwoordt hij als volgt:

Priester: Kyrie eléison.

Dienaar: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster....

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Dienaar: Sed libera nos a malo.

Priester: Salvum fac servum tuum.

Dienaar: Deus meus sperántem in te.

Priester: Mitte ei, Domine, auxilium de sancto.

Dienaar: Et de Sion tuére eum (eam).

Priester: Esto ei, Domine, turris fortitudinis.

Dienaar: A facie inimici.

Priester: Nihil proficiat inimicus in eo (ea).

1) De gezalfde plaatsen afvegen mag hij alleen doen als hij gewijd is. Rit. Rom. l. c.

Dienaar: Et filius iniquitátis non appónat nocére ei.

Priester: Domine, exaudi orationem meam.

Dienaar: Et clámor méus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Domine Deus etc. in sæcula sæculorum.

Dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Respice etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Priester: OREMUS.

Domine sancte etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Daarna geschieden nog eenige vermaningen door den priester en ontdoet de dienaar zich van superplie, gelijk ook de priester. De koster zorgde verder aldaar een kruisbeeld en eenig gewijd water te laten¹⁾, zoo het er niet aanwezig is. Ook kan aldaar, als de priester oordeelt dat de dood spoedig volgen zal, een superplie en paarse stool blijven, ten einde de priester deze bij de gebeden der stervenden kan gebruiken²⁾.

Bij het teruggaan naar huis is het hem dan

1) Rit. Rom. l. c. — 2) Rit. Rom. Ord. Comm. animæ.

alleen geoorloofd de gebruikte stukjes wat enz., welke de priester in het vaasje gelegd heeft, (zoo deze ze na de toediening van het H. Sacrament in het huis zelve van den zieke niet verbrand heeft) ¹⁾, te dragen, als hij gewijd is. Anders doet dit de priester zelf ²⁾.

§ 5. HET H. SACRAMENT DES HUWELIJKS.

I. TOEBEREIDSELEN.

211. Tot het inzegenen van het Sacrament des Huwelijks moet de koster in de sacristie gereed leggen :

1. voor den priester, zoo deze de H. Mis daarbij leest, het gewaad daartoe bestemd, met albe, stoel enz.; zoo er de H. Mis niet bij gelezen wordt, een superplie met *witte* stoel;
2. voor den dienaar een superplie;
3. wijwatersvat met kwast;
4. het Ritueel.

Op de plaats waar het huwelijk gesloten wordt, plaatse hij een blaadje waarop de trouwring gelegd is.

II. TOEDIENING VAN HET H. SACRAMENT DES HUWELIJKS ³⁾.

212. *De dienaar gaat, gekleed in superplie,*

1) Suppl. ad Rit. Rom. pag. 21. n. 29. — 2) Rit. Rom. Ord. min. Extr. Unct. in medio. — 3) Rit. Rom. Rit. Cel. Mat. Sacr. et Suppl. pag. 32. n. 47.

met wijwatersvat en kwast en het Ritueel den priester vooraf naar het altaar. Als zij aldaar geknield hebben, begeven zij zich naar de personen, die moeten huwen en op eenigen afstand van het altaar of vóór het priesterkoor (vóór de communiebank) met hunne getuigen vertoeven. Daar geeft hij den priester den kwast over, die den bruidegom en de bruid besproeit, zeggende :

Asperget vos Deus rore gratiæ suæ in vitam æternam.

Dan ondervraagt de priester den bruidegom volgender wijze:

N. wilt gij N. hier tegenwoordig, nemen tot uw wettige huisvrouw, volgens het gebruik van onze Moeder de H. Kerk?

Bruidegom: Ja, ik wil.

Daarna zegt de priester tot de bruid:

N. wilt gij N. hier tegenwoordig, nemen tot uw wettigen man, volgens het gebruik van onze Moeder de H. Kerk?

Bruid: Ja, ik wil.

Aanstonds daarop gelast de priester hen elkander de rechterhand te geven, zeggende:

Ego conjungo vos in matrimonium, in nomine Patris ✠ et Filii et Spiritus sancti. Amen.

Dan zegent hij den trouwring, biddende:

Priester: Adjutorium nostrum in nomine Domini.

Dienaar: Qui fecit coelum et terram.

Priester: Domine exaudi orationem meam.

Dienaar: Et clamor meus ad te veniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spiritu tuo.

Priester: OREMUS.

Benedic ✠ Domine etc. Per Christum
Dominum nostrum.

Dienaar: Amen. En hij geeft daarop de wij-
waterskwast aan den priester over, die na den
ring gezegend te hebben, hem weer teruggeeft,
den ring aan den bruidegom overreikt, en, ter-
wijl deze hem aan den ringvinger van de bruid
steekt, zegt :

In nomine Patris ✠, et Filii, et Spiritus
sancti.

Daarop gaat hij door: Confirma hoc Deus,
quod operatus es in nobis.

Dienaar: A templo sancto tuo, quod est in
Jerúsalem.

Priester: Kyrie eléison.

Dienaar: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster.

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Dienaar: Sed libera nos a malo.

Priester: Salvos fac servos tuos.

Dienaar: Deus meus, sperantes in te.

Priester: Mitte eis, Domine, auxilium de
sancto.

Dienaar: Et de Sion tuére eos.

Priester: Domine, exaudi orationem meam.

Dienaar: Et clamor méus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Respice etc. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaar: Amen.

Daarna geeft de priester somtijds den zegen; de dienaar antwoordt alsdan: Amen, en geeft vervolgens den wijwaterskwast aan den priester over, die daarmede de gehuwden besproeit, zeggende: Aspérget vos Deus rore gratiæ suæ in vitam æternam.

Alsdan is de toediening van het Sacrament des huwelijks afgeloopen en begeeft zich de dienaar naar de sacristie.

III. ZEGENING DES HUWELIJKS ¹⁾.

213. Indien echter deze korte zegen door den priester niet gegeven wordt, geschiedt de Huwelijkszegen onder de H. Mis, welke vervolgens gelezen of gezongen wordt. De koster zorgt alsdan dat er twee stoelen binnen het priesterkoor geplaatst worden, zoo het gewoonte is,

1) Missale. Missa pro sponso et sponsa. — Suppl. ad Rit. Rom. pag. 33. n. 48. et S. R. C. 14 Aug. 1858. 26 Mart. 1859 et 31 Aug. 1867.

dat de gehuwden gedurende die H. Mis aldaar verblijven, en dat er ook wijwater met kwast aanwezig zij.

214. De H. Mis, waaronder deze zegening geschiedt, is gelijk gewoonlijk, behalve: dat de priester na het »Pater noster" twee gebeden over de gehuwden uitspreekt, die alsdan voor het altaar komen knielen (*de dienaar moet daarbij aan den epistelkant op het altaar het misboek vasthouden*); dat de jonggehuwden onder de H. Mis aldaar te Communie gaan, en dat de priester, vóór hij den zegen geeft aan het einde der H. Mis, na het »Benedicamus Domino" of het »Ite Missa est" een kort gebed over de gehuwden uitspreekt, hun eene vermaning geeft, en hen daarop met WIJWATER (*de dienaar zorgt dit alsdan aan te geven*) zegent. Daarop geschiedt de gewone zegen: »Benedicat vos omnipotens Deus Pater ✠ et Filius et Spiritus Sanctus."

Dienaar: Amen.

IV. ZEGENING DER VROUW NA DE BEVALLING.

215. Voor deze zegening houde de koster gereed: een superplie met *witte* stool alsmede wijwatersvat met kwast en een waskaars.

216. *Als de priester bereid is, ga de dienaar met het wijwater en de brandende kaars in de hand, hem vooruit naar het altaar, knielt al-*

daar en begeeft zich vervolgens naar de kerkdeur ¹⁾, waar de kraamvrouw geknield is.

Dan geeft hij haar de brandende kaars in de hand en reikt den wijwaterskwast aan den priester over, die, na haar besproeid te hebben, bidt:

Adjutorium nostrum in nomine Domini.

Dienaar: Qui fecit cœlum et terram.

Priester: Hæc accipiet. Domini est terra etc. Hæc accipiet etc. generatio quærentium Dominum.

Daarop reikt de priester het uiteinde van de stoel aan de vrouw en gaat de dienaar hem vooruit naar het altaar. Als de vrouw aldaar is neergeknield, bidt de priester met den dienaar:

Priester: Kyrie eléison.

Dienaar: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster.

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Dienaar: Sed libera nos a málo.

Priester: Salvam fac ancillam tuam Domine.

Dienaar: Deus meus sperántem in te.

Priester: Mitte ei, Domine, auxilium de sancto.

Dienaar: Et de Sion tuére eam.

Priester: Nihil proficiat inimicus in ea.

1) Rit. Rom. de bened. mul. p. partum. Nochtans is in sommige streken van ons land ook toegestaan, dat zij op eenigen afstand van het altaar verblijft. Men volge daarin dus de gewoonte der plaats. Zie het Suppl. ad Rit. Rom. pag. 34. n. 49.

Dienaar: Et filius iniquitátis non appónat
nocére ei.

Priester: Domine exaudi orationem meam.

Dienaar: Et clámor méus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaar: Et cum spíritu túo.

Priester: OREMUS.

Omnipotens etc.... Per Christum Dominum
nostrum.

Dienaar: Amen.

*Dan geeft hij den wijwaterskwast aan den
priester, die zegt:*

Pax et benedictio Dei omnipotentis Patris †
et Filii et Spiritus sancti descendat super te,
et maneat semper.

Dienaar: Amen.

IV^{de} HOOFDSTUK.

Orde der uitvaart en begrafenis.

.....

Bemerking. »Over het algemeen genomen, zegt ons Supplement van het Romeinsch Ritueel ¹⁾ kan hier te lande, wegens de burgerlijke wet, niet overal onderhouden worden, wat het Ritueel omtrent de publieke overbrenging van het lijk naar de kerk voorschrijft; maar het lijk van iederen persoon, wien een Christelijke begrafenis moet gegeven worden, worde toch, waar geen moeielijkheden van de burgerlijke macht te vreezen zijn en geen andere zware redenen in den weg staan, in stilte naar de kerk overgebracht, ten einde daar alles, wat volgens het Ritueel bij de lijkbaar zoo van volwassenen als van gedoopte kinderen verricht moet worden, ook geheel en al, hetzij gezongen met of zonder dienaars, hetzij gelezen vervuld worde. Waar echter de gewoonte bestaat het lijk af te halen (n. l. waar dit geoorloofd is) hetzij bij het huis van den overledene, hetzij bij een bepaalde plaats, hetzij bij den toegang tot het kerkhof, hetzij bij de deur der kerk of kapel, blijve deze behouden, zooals zij immer daar is toegepast.” Wij hebben daarom gemeend de orde der begrafenis in zijn geheel te moeten geven zooals het Ritueel ons deze voorschrijft, en er ook de zangwijzen bijgevoegd, daar toch, vooral in vele plaatsen van de diocees van Roermond, de koster daarbij tevens het ambt van zanger moet vervullen.

§ 1. BEGRAFENIS VAN VOLWASSENEN.

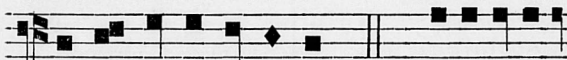
217. Voor de voorbereidselen zie de koster
nos 74—82.

1) Pag. 23. n. 33. Zie ook pag. 26. n. 37.

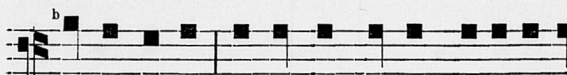
218. Als het lijk wordt afgehaald, neemt de priester, op de plaats tot het afhalen bestemd gekomen, wijwater en beproeit het daarmede. Daarna bidt hij de Antiphoon: Si iniquitates met den psalm: De profundis etc. Als de antiphoon herhaald is, wordt het lijk uitgedragen. Aanstonds daarop stemt de priester: Exultabunt Domino, aan, waarna de voorzangers het Miserere beginnen, welke dan vervolgens godvruchtig, juist en met deftige stem door de overige zangers in twee koren, op de volgende wijze wordt voortgezet:

Antiphoon.

Ton. I. Fin. 1.

Ex-sul-tábunt Dómi-no. Ps. 50. Mise-ré-re

me-i, De-us,*se-cúndum magnam mise-ri-

cór-di-am tu-am:

Et secúndum multitudínem miseratiónum tuárum, * dele iniquitátem meam.

Amplius lava me ab iniquitáte mea; * et a peccáto meo munda me.

Quóniam iniquitátem meam ego cognóscó: * et peccátum meum contra me est semper.

Tibi soli peccávi, et malum coram te feci: *

ut justificéris in sermónibus tuis, et vincas cum judicáris.

Ecce enim in iniquitatibus concéptus sum; * et in peccátis concépit me mater mea.

Ecce enim veritátem dilexísti; * incérta, et occulta sapiéntiæ tuæ manifestásti mihi.

Apérges me hyssópo, et mundábor: * lavábis me, et super nivem dealbábor.

Auditui meo dabis gáudium et lætítiam: * et exultábunt ossa humiliáta.

Avérte fáciem tuam a peccátis meis: * et omnes iniquitátes meas dele.

Cor mundum crea in me, Deus: * et spíritum rectum ínnova in viscéribus meis.

Ne projícias me a fácie tua: * et spíritum sanctum tuum ne auferas a me.

Redde mihi lætítiam salutáris tui, * et spírиту principáli confírma me.

Docébo iníquos vias tuas: * et impii ad te converténtur.

Líbera me de sanguínibus, Deus, Deus salútis meæ: * et exultábit lingua mea justítiam tuam.

Dómine, lábia mea apéries: * et os meum annuntiábit laudem tuam.

Quóniam si voluísset sacrificium, dedíssem útique: * holocaústis non delectáberis.

Sacrificium Deo spíritus contribulátus; * cor contrítum et humiliátum, Deus, non despícies.

Benigne fac, Dómine, in bona voluntáte tua
Sion: * ut ædificéntur muri Jerúsalen.

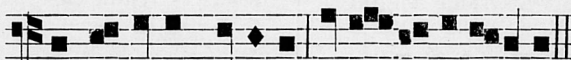
Tunc acceptábis sacrificium justítiæ oblati-
nes, et holocaústa: * tunc impónent super
altáre tuum vítulos.

Réquiem ætérrnam * dona eis, Dómine.

Et lux perpétua * lúceat eis.

NB. Zoo de lengte van den weg nog meer zou eischen,
zorge men een boek mede te nemen, waarin het Officie
der overledenen voorkomt; men neme dan daaruit die
psalmen welke de priester aangeeft.

*Bij het intreden der kerk herhale men de
antiphoon:*

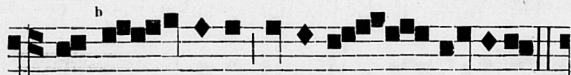

Ex-sultábunt Dómino os-sa hu-mi-li-á-ta.

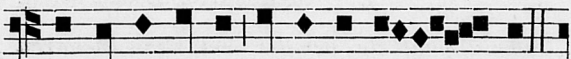
*De kerk binnengesetreden, begint de voorzanger
het volgend Responsorium, terwijl de overige
zangers in twee koren antwoorden:*

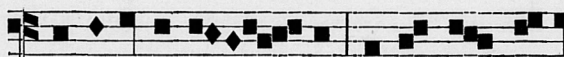
Sub-ve-ni- te Sancti De - - i,

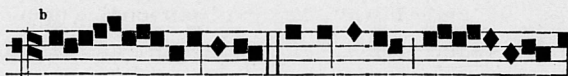
oc-cúr- ri-te Ange-li Dó-mini:

Susci- pi-én-tes á-ni-mam e - - jus:

Of-fe-rén-tes e - - am in con-spé-ctu

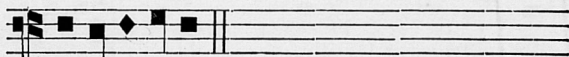
Al - - tis-si-mi. Suscí-pi-at te

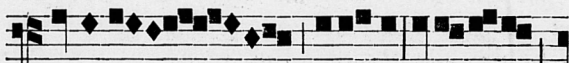
Christus, qui vo-cà- vit te: et in sinum

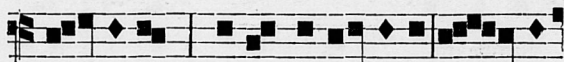
A-brahæ Angeli de-dú - cant te.

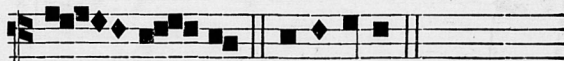
Suscipi-én-tes. *Als boven.*

W. Réquiem æternam dona e-i,

Dó- mine. R. Et lux perpé-tu- a lú- ce-

at e - i. Of-ferentes. *Zooals boven.*

*Daarna gaat de priester met zijne dienaren
naar het altaar, waar in sommige plaatsen het*

Officie der dooden ¹⁾ *gezongen of gelezen wordt, in andere aanstonds de H. Mis begint.*

219. Na de H. Mis gaat de priester met zijne dienaren, die wijwatervat met kwast, wierookvat en scheepje, twee kandelaars met kaarsen en het processiekruis dragen, naar het lijk. Waar men echter geen genoegzaam aantal koorknappen heeft, kan de koster tegen het einde der H. Mis, het boek voor den celebrant daar, waar deze gewoonlijk staat bij de lijkbaar, op een staande lezenaar, en op de plaats des kruisdragers, in een soort van voet het kruis, en daarneven de kandelaars met kaarsen plaatsen ²⁾.

220. *Op zijne plaats gekomen leest of zingt de priester op den Lestoon* ²⁾ *het volgende:*

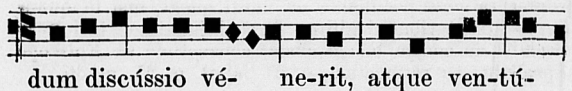
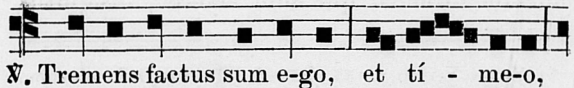
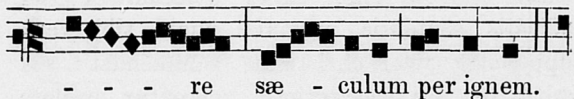
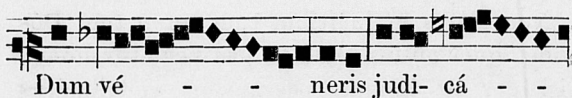
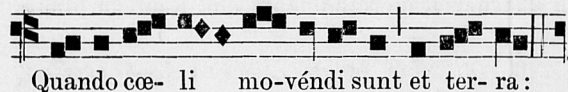
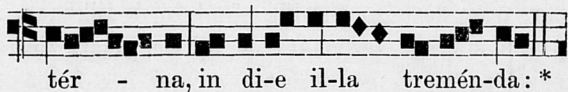
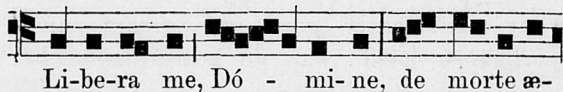
Non intres in iudícium cum servo tuo, Dómine, quia nullus apud te justificábitur homo, nisi per te ómnium peccatórum ei tribuátur remíssio. Non ergo eum, quæsumus, tua iudicális senténtia premat, quem tibi vera supplicatio fidei christiánæ comméndat: sed grátia tua illi succurrénte, mereátur evádere iudícium ultiónis, qui dum víveret, insignítus

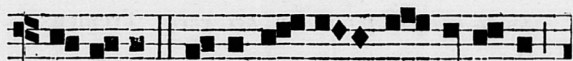
1) Suppl. p. 22. n° 33. Quoad Officium Defunctorum, etsi sit summopere commendandum, indulgeatur tamen propter rationes peculiares ut omitti queat, nisi in quantum a fundatoribus legitime foret injunctum. Ubi vero specialis de eodem officio exstat consuetudo ab Episcopo adprobata, ea retineatur. — 2) Suppl. p. 25. n° 36.

est signáculo Sanctæ Trinitátis: qui vivis et
regnas in sæcula sæculórum.

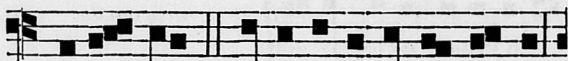
Zangers: Amen.

*Daarop stemt de voorzanger aan, terwijl de
overigen vervolgen:*

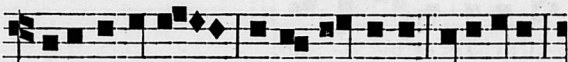

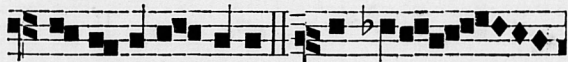
ra i- ra. Quando cœ- li mo- vendi sunt

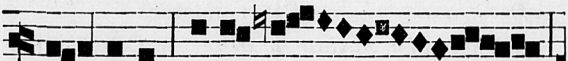
et ter- ra. V. Di- es il- la, di- es i- ræ,

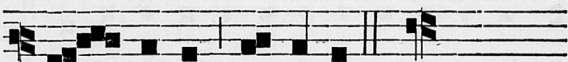
cala- mitá- tis et mi- sé- ri- æ, dies magna

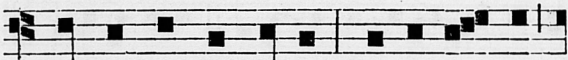
et a- mára valde. Dum vé - - -

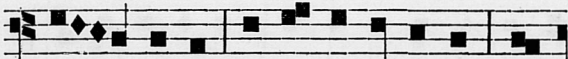
- ne- ris ju- di- cá - - - re

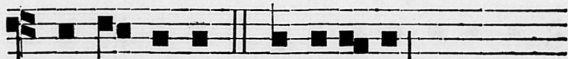
sæ - cu- lum per i- gnem.

V. Réqui- em æ- té rnam do- na e- is,

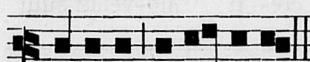
Dó - mi- ne: et lux perpé- tu- a lú-

ce- at e- is. Li- be- ra me etc. *als boven*

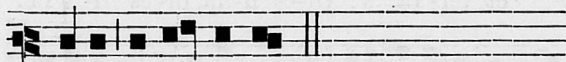
wordt herhaald tot aan het vers: Tremens.

Dan zingt de voorzanger met het eerste koor:

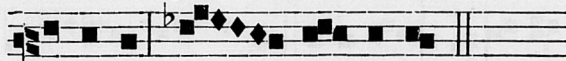
*En het tweede koor
antwoordt:*

Kyri-e e-lé-i-son.

Christe e-lé-i-son.

Daarna zingen allen te zamen:

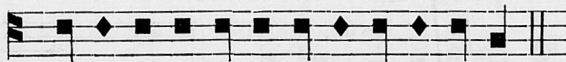

Ky-ri-e e - - lé-i son.

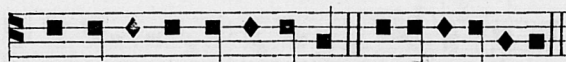
De priester zingt: Pater noster.

Allen bidden alsdan in stilte het Onze Vader.

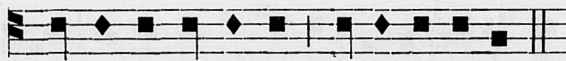
Na de besproeiing met wijwater en bewierooking:

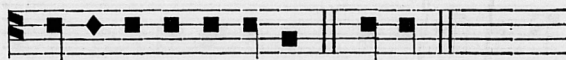
Pr. Et ne nos indúcas in tenta-ti-ó-nem.

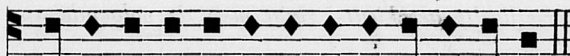
Z. Sed lí-be-ra nos a malo. Pr. A porta infe-ri.

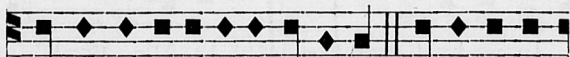
Z. E-ru-e, Dó-mi-ne, á-nimam e-jus.

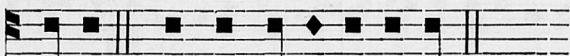
Pr. Requies-cat in pa-ce. Z. A-men.

Pr. Dómine, ex-au-di o- ra- ti- ónem me-am.

Z. Et clamor meus ad te vé- ni- at. Pr. Dóminus vo-

bíscum. Z. Et cum spí-ri-tu tu- o.

Priester : OREMUS.

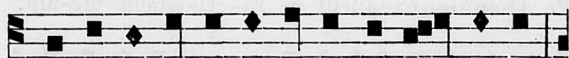
Deus, cui proprium est misereri semper, et parcere: te supplices exoramus pro anima famuli tui N (*vel* famulæ tuæ N.) quam hodie de hoc sæculo migrare jussisti, ut non tradas eam in manus inimici, neque obliviscaris in finem, sed jubeas eam a sanctis Angelis suscipi, et ad patriam paradisi perducí: ut quia in te speravit, et credidit, non pœnas inferni sustineat, sed gaudia æterna possideat. Per Christum Dominum nostrum.

Zangers: Amen.

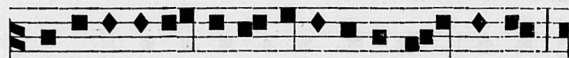
Daarna wordt het lichaam uitgedragen ¹⁾): en

1) Zoo dit wegens de burgerlijke wet niet kan geschieden, zooals het Ritueel voorschrijft, worden de antiphoon »*In paradisum*» en het: »*Ego sum. Benedictus*» en het overige in de kerk bij het lijk hardop gebeden of gezongen. Na het *Anima ejus* etc. wordt dan het lijk eerst uitgedragen en gaat de celebrant met zijne dienaars naar de sacristie terug, onder het bidden van het »*De profundis.*» Suppl. p. 26. n° 37.

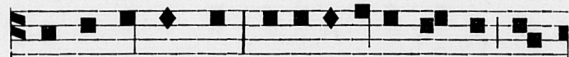
*terwijl dit geschiedt, zingt men de volgende an-
tiphoon :*

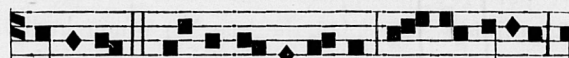
In pa-ra-dí-sum de-dúcant te An- ge- li:

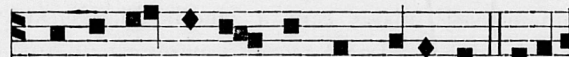
in tu-o advéntu su- scípiant te Már- ty- res,

et perdú-cant te in ci-vi-tátem sanctam Je-

rú-salem. Chorus Ange-lórum te su-scípiat,

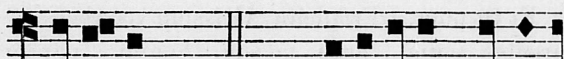
et cum Lá-za-ro quondam paúpere ætér-

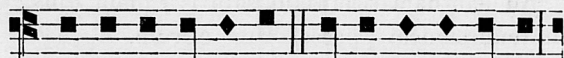
nam hábe-as ré- quiem.

*Aan het graf gekomen, wordt het lijk daarin
gezet en vervolgens ²⁾ gezongen :*

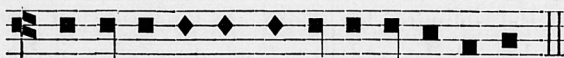
1) In de Diocees van *Haarlem* geschieden voordat dit
gezongen wordt, eenige andere ceremonieën. Eerst als
de priester driemaal aarde op de kist geworpen heeft
begint men het »*Ego sum*» etc. Zie Suppl. pag. 26.
nº 37.

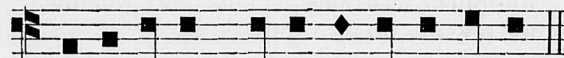
E-go sum. *Cant. Zach.* Benedictus | Dómi-

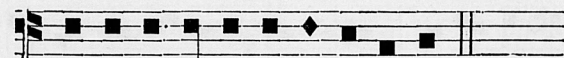
nus Deus I- sra-ël, * qui-a vi- si- tá-vit,

et fe- cit redempti- ó-nem plebis su-æ.

Et e- ré-xit | cornu sa-lú- tis no-bis : *

in domo David pú- e- ri-su-i.

Si-cut locútus est | per os sanctórum, * qui
a sæcula sunt, | Prophetárum ejus.

Sal-utem | ex inimícis nostris, * et de manu
ómnium qui odérunt nos.

Ad fa-ciéndam misericórdiam | cum pátribus
nostris : * et memorári | testaménti sui sancti.

Jus-jurándum, | quod jurávit ad Abraham |
patrum nostrum, * | datúrum se nobis :

Ut si-ne timóre, | de manu inimicórum no-
strórum liberáti, * serviámus illi.

In san-ctitáte | et justitia coram ipso, *
ómnibus diébús nostris.

Et tu puer, | Prophéta Altíssimi vocáberis: *
præibis enim | ante fáciem Dómini | paráre
vias ejus:

Ad dan-dam sciéntiam salútis | plebi ejus, *
in remissiónem | peccatórum eórum.

Per vi-scera | misericórdiæ Dei nostri: * in
quibus visitávit nos, óriens e x alto:

Il-lú-minare his, | qui in ténebris, | et in
umbra mortis sedent: * ad dirigéndos pedes
nostros | in viam pacis.

Ré-quiem ætérrnam * dona eis, Dómine.

Et lux perpétua * lúceat eis.

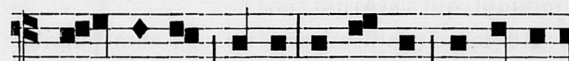
En herhaald wordt de Antiphoon.

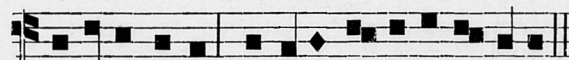
E-go sum re-sur-rec-ti-o et ví-ta,

qui cre-dit in me, é- ti-am si mór-tuus

fú- e- rit, vi-vet, et o-mnis qui vi-vit,

et credit in me, non mori- é- tur in ætérrnum.

Dan zegt de priester: Kyrie eléison.

Zangers: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster....

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Zangers: Sed libera nos a malo.

Priester: A porta inferi.

Zangers: Erue, Dómine, ánimam ejus.

Priester: Requiéscat in pace.

Zangers: Amen.

Priester: Domine, exaudi orationem meam.

Zangers: Et clamor meus ad te véniat.

Priester: Dominus vobiscum.

Zangers: Et cum spíritu tuo.

Priester: OREMUS.

Fac, quæsumus Domine, hanc cum servo tuo defuncto (*vel* famula tua defuncta) misericordiam, ut factorum suorum in pœnis non recipiat vicem, qui (*vel* quæ) tuâ in votis tenuit voluntatem: ut sicut hic eum (*vel* eam) vera fides junxit fidelium turmis; ita illic eum (*vel* eam) tua miseratio societ angelicis choris. Per Christum Dominum nostrum.

Zangers: Amen.

Priester: Requiem æternam dona ei, Domine.

Zangers: Et lux perpétua luceat ei.

Priester: Requiescat in pace.

Zangers: Amen.

Priester: Anima ejus, et animæ omnium fidelium defunctorum, per misericordiam Dei requiescant in pace.

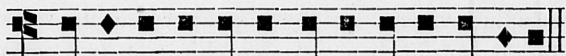
Zangers: Amen.

Daarna keert men naar de sacristie terug onder het bidden van de Antiph. Si iniquitatis en den Psalm: De profundis.

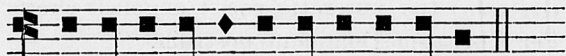
§ 2. UITVAART BIJ AFWEZIGHEID VAN HET LIJK.

221. Voor hetgeen bereid moet worden zie de kosten nos 71. 72. 73.

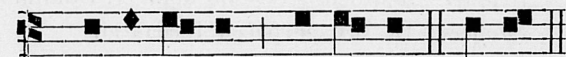
222. Als de absolutie bij de katafalk geschiedt, gaat men na de H. Mis, zooals men doet als het lijk in de kerk is, daarheen, en zingt men het Responsorium »*Libera me etc.*” (zie bl. 164) met de daaropvolgende verzen. Na het gebed, dat de priester daarop zingt, antwoorde men: »*Amen*” ¹⁾ en zingt men verder:

Pr. Ré-quiem æ-térnam dó-na e- i Dó-mine.

Z. Et lux perpé-tu-a lu-ce at e- i.

Voorz. Réqui-é- scat in pa- ce. Z. A-men.

¹⁾ Zoo echter deze absolutie op den dag der begrafenis geschiedt, waar het lijk niet in de kerk gebracht mag worden, worde na dit »*Amen*” het *Ego sum* met het »*Benedictus*” enz. gezongen, gelijk dit op bladz. 169 staat aangegeven. Zie Suppl. p. 27. n° 38.

Dan keert men in dezelfde orde, waarin men gekomen is, naar de sacristie terug.

223. Als de absolutie aan het altaar geschiedt, handele de koster gelijk in n° 73 gezegd is. Men zinge alsdan op het koor het »*Libera*, enz."

§ 3. BEGRAFENIS VAN KINDEREN.

Bemerking. Ons Supplement van het Ritueel zegt ¹⁾: »Hetgeen (het komen naar de kerk), omtrent de publieke overbrenging van het lijkje, voorafgaat, (zie n° 225 geheel), kan algemeen weggelaten worden ²⁾, gelijk voor de volwassenen datgene, wat het Respons. »*Subvenite*" voorafgaat. Als het dan op de lijkbaar in het midden der kerk geplaatst, en de H. Mis, zoo zij verzocht werd, gelezen is, begint de uitvaart onmiddellijk met de Antiphon »*Hic accipiet*" (vel *hæc accipiet*, of ook in het meervoud, als er meer te gelijk zijn) en den Ps. *Domini est terra etc.* »En als de priester ook het lijkje niet naar het graf vergezellen mag, worden de gebeden, die men anders verricht onder het gaan naar het graf, en de besproeiing en bewierooking, welke aldaar anders geschieden moeten, in de kerk verricht, waarna het eerst uitgedragen wordt. Alsdan gaat de priester met zijne dienaars, onder het zingen of bidden van het »*Benedicite*" etc. naar het altaar terug.

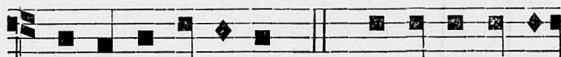
1) P. 29. n. 41. 42. — 2) Er wordt hier altijd verondersteld, in plaatsen waar het lijkje niet mag worden afgehaald, of waar dit geen gewoonte is. (Men zie de *bemerking* op bladz. 158).

224. Voor hetgeen bereid moet worden zie de koster n° 82.

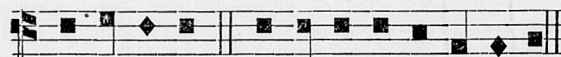
225. *De priester, gekleed in superplie en witte stoel, voorafgegaan door eenige zangers en diennaren, als zij er kunnen zijn, waarvan er een het kruis zonder stok, een ander wijwatersvat en kwast, draagt, gaan naar de plaats, waar 't lijkje moet worden afgehaald. Daar wordt het lijkje besproeit met wijwater, en zingt of leest men:*

Antiphon.

Ton. II.

Sit nomen Dómini. Ps. 112. Laudá-te pú-e-

ri Dó-minum: * lau-dáte nomen Dómini.

Sit nomen Dómini benedictum: * ex hoc nunc, et usque in sæculum.

A solis ortu usque ad occásus, * laudábile nomen Dómini.

Excelsus super omnes gentes Dóminus, * et super coelos glória ejus.

Quis sicut Dóminus Deus noster, qui in altis hàbitat, * et humília réspicit in cœlo, et in terra.

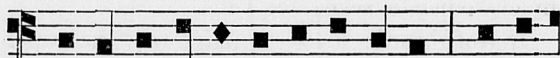
Súscitans a terra inopem, * et de stércore érigens paúperem.

Ut cóllocet eum cum princípibus, * cum princípibus pópuli sui.

Qui habitare facit sterilem in domo, * matrem filiorum lætāntem.

Glória Patri, et Filio, * et Spirítui sancto.

Sicut erat in princípío, et nunc, et semper, * et in sæcula sæculórum. Amen.

Sit nomen Domi-ni be-ne-dic-tum, ex hoc

nunc, et us- que in sæculum.

Daarna wordt het lijkje naar de kerk gebracht, terwijl de priester beurtelings met zijne dienaars de volgende of een der volgende psalmen reciteert, naarmate de tijd toelaat:

PSALMUS 118.

Beáti immaculáti in via: * qui ámbulant in lege Dómini.

Beáti qui scrutántur testimónia ejus: * in toto corde exquirunt eum.

Non enim qui operántur iniquitátem, * in viis ejus ambulavérunt.

Tu mandásti * mandáta tua custodíri nimis.

Utinam dirigántur viæ meæ, * ad custodiéndas justificatiónes tuas.

Tunc non confúndar, * cum perspéxero in ómnibus mandátis tuis.

Confitébor tibi in directiōne cordis: * in eo quod dídici iudícia justítiæ tuæ.

Justificatiōnes tuas custódiam: * non me derelínquas usquequáque.

In quo córrigit adolescéntior viam suam? * in custodiéndo sermónes tuos.

In toto corde meo exquisívi te, * ne repellas me a mandátis tuis.

In corde meo abscondi elóquia tua: * ut non peccem tibi.

Benedíctus es, Dómine: * doce me justificatiōnes tuas.

In lábiis meis, * pronuntiávi ómnia iudícia oris tui.

In via testimoniórum tuórum delectátus sum: sicut in ómnibus divítiis.

In mandátis tuis exercébor: * et considerábo vias tuas.

In justificatió nibus tuis meditábor; * non oblivíscar sermónes tuos.

Glória Patri, et Fílio, * et Spirítui sancto.

Sicut erat in princípío, et nunc, et semper, * et in sæcula sæculórum. Amen.

Retríbue servo tuo, vivífica me: * et custódiam sermónes tuos.

Revéla óculos meos: * et considerábo mirabilia de lege tua.

Incola ego sum in terra: * non abscondas a me mandáta tua.

Concupívit ánima mea desideráre justificatiónes tuas, * in omni témpore.

Inrepásti supérbos: * maledicti, qui declinant a mandátis tuis.

Aufer a me oppróbrium, et contéptum: * quia testimónia tua exquisívi.

Etenim sedérunt príncipes, et advérsus me loquebántur: * servus autem tuus exercebátur in justificatióibus tuis.

Nam et testimónia tua meditatio mea est: * et consílium meum justificatiónes tuæ.

Adhæsit paviménto ánima mea: * vivífica me secúndum verbum tuum.

Vias meas enuntiávi, et exaudísti me: * doce me justificatiónes tuas.

Viam justificatiónum tuárum ínstrue me: * et exercébor in mirabílibus tuis.

Dormitávit ánima mea præ tædio: * confírma me in verbis tuis.

Viam iniquitátis ámove a me: * et de lege tua miserére mei.

Viam veritátis elégi: * judícia tua non sum oblítus.

Adhæsi testimoniis tuis, Dómine: * noli me confúndere.

Viam mandatórum tuórum cucúrri, * cum dilatásti cor meum.

Glória Patri, et Fílio, * et Spíritui sancto.

Sicut erat in principio, et nunc, et semper, *
et in sæcula sæculórum. Amen.

226. Zoodra men in de kerk gekomen, en
het lijke in het midden der kerk geplaatst is,
gaan allen daarbij staan, gelijk bij het gewone
»Libera.»

Dan heft de voorzanger aan, en zingt (of
bidt) men beurtelings :

Antiphoon.

Ton. VI.

Hic ac- ci- pi- et. Ps. 23. Dómi-ni est ter-
ra, et pleni- tú- do e- jus: * or- bis terrá-
rum, et u- ni- vér- si qui há- bitant in e- o.

Quia ipse super mária fundávit eum: * et
super flúmina præparávit eum.

Quis ascéndet in montem Dómini? * aut
quis stabit in loco sancto ejus?

Innózens mánibus, et mundo corde: * qui
non accépit in vano ánimam suam, nec jurá-
vit in dolo próximo suo.

Hic accípiet benedictiónem a Dómino: * et
misericórdiam a Deo salutári suo.

Hæc est generátio quæréntium eum, * quæ-
réntium faciém Dei Jacob.

Attóllite portas, príncipes, vestras, et elevámini portæ æternáles: * et introíbit rex glóriæ.

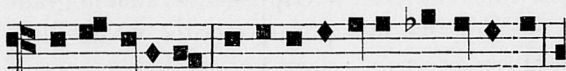
Quis est iste rex glóriæ? * Dóminus fortis et potens, Dóminus potens in prælio.

Attóllite portas, príncipes, vestras, et elevámini portæ æternáles: * et introíbit rex glóriæ.

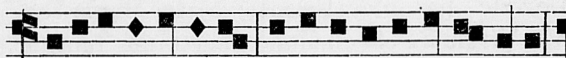
Quis est iste rex glóriæ? * Dóminus virtútum, ipse est rex glóriæ.

Glória Patri, et Fílio, * et Spirítui sancto.

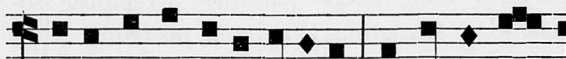
Sicut erat in princípío, et nunc, et semper, et in sæcula sæculórum. Amen.

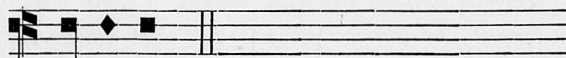
Hic ac-cí-pi-et be-nedic-ti-o-nem a Domino,

et misericordi-am a De-o sa-lutá-ri suo:

qui-a hæc est gene-rá-ti-o quærénti-um

Dóminum.

Daarna zegt de priester: Kyrie eléison.

Dienaars ¹⁾: Christe eléison.

1) Of zangers.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster....

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Dienaars: Sed libera nos a malo.

Priester: Me autem propter innocentiam suscepisti.

Dienaars: Et confirmásti me in conspéctu tuo in ætérnum.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaars: Et cum spíritu tuo.

Priester: OREMUS.

Omnipotens et mitissime Deus, qui omnibus parvulis renatis fonte Baptismatis, dum migrant a sæculo, sine ullis eorum meritis, vitam illico largiris æternam, sicut animæ hujus parvuli hodie credimus te fecisse: fac nos, quæsumus Domine, per intercessionem beatæ Mariæ semper Virginis, et omnium Sanctorum tuorum, hic purificatis tibi mentibus famulari, et in paradiso cum beatis parvulis perenniter sociari. Per Christum Dominum nostrum.

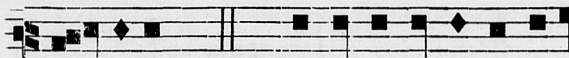
Dienaars: Amen.

Terwijl daarna het lijkje naar het graf wordt gedragen, of als de priester het niet vergezelt, dan in de kerk ¹⁾, zingt of reciteert men beurtelings verder:

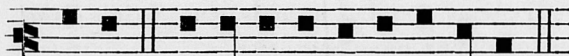
1) Men zie de *bemerking* hiervoor gemaakt op bladz. 173.

Antiphon.

Ton. IV. Fin. I.

Jú-ve-nes. *Ps.* 148. Laudate Dóminum de

cœ-lis: * laudá-te e-um in ex-cél-sis.

Laudáte eum omnes ángeli ejus: * laudáte eum omnes virtútes ejus.

Laudáte eum sol et luna: * laudáte eum omnes stellæ et lumen.

Laudáte eum cœli cœlórum: * et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Dómini.

Quia ipse dixit, et facta sunt: * ipse mandávit, et creáta sunt.

Státuit ea in ætérnum, et in sæculum sæculi: * præcéptum pósuit, et non præteribit.

Laudáte Dóminum de terra: * dracones, et omnes abyssi.

Ignis, grando, nix, glácies, spíritus procellárum: quæ faciunt verbum ejus.

Montes, et omnes colles: * ligna fructífera, et omnes cedri.

Béstiae, et univérsa pecóra: * serpentes, et volucres pennatæ.

Reges terræ, et omnes pópuli: * príncipes, et omnes júdices terræ.

Júvenes et vírgines, senes cum junióribus

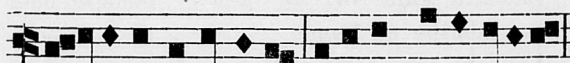
laudent nomen Dómini: * quia exaltátum est
nomen ejus solius.

Conféssio ejus super cœlum et terram: * et
exaltávit cornu pópuli sui.

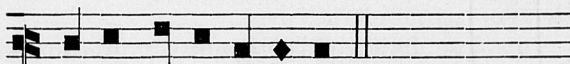
Hymnus ómnibus sanctis ejus: * filiis Israël,
pópulo appropinquánti sibi.

Glória Patri, et Fílio, * et Spíritui sancto.

Sicut erat in princípio, et nunc, et semper, *
et in sæcula sæculórum. Amen.

Jú- venes, et vírgines, senes cum ju-ni-óribus

laudent nomen Dómi-ni.

Daarna zegt de Priester: Kyrie eléison.

Dienaars: Christe eléison.

Priester: Kyrie eléison. Pater noster.

Priester: Et ne nos inducas in tentationem.

Dienaars: Sed libera nos a malo.

Priester: Sinite parvulos venire ad me.

Dienaars: Tálum est enim regnum cœlórum.

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaars: Et cum spíritu tuo.

Priester: OREMUS.

Omnipotens, sempiternus Deus, sanctæ pu-
ritatis amator, qui animam hujus parvuli ad

cœlorum regnum hodie misericorditer vocare dignatus es: digneris etiam, Domine, ita nobiscum misericorditer agere, ut meritis tuæ sanctissimæ Passionis, et intercessione beatæ Mariæ semper Virginis, et omnium Sanctorum tuorum, in eodem regno nos cum omnibus Sanctis et Electis tuis semper facias congaudere. Qui vivis et regnas cum Deo Patre, in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum.

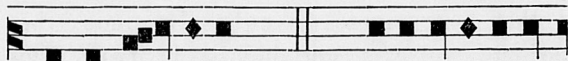
Dienaars: Amen.

Dan besproeit de priester het lijkje met gewijd water en bewierookt het, gelijk ook het graf: daarna wordt het begraven.

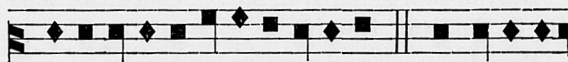
In het terugkeeren naar de kerk (of naar het altaar) zingt of bidt men beurtelings:

Antiphoon.

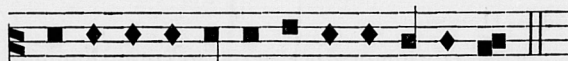
Ton. VII. Fin. I.

Be-ne-di-ci-te. ^{Cant. trium} puerorum. Benedí-ci-te om-

ni-a ó-pera Dómini Dómino * lau-dá-te et

su-per-ex-al-tá-te e-um in sæ-cu-la.

Benedicite angeli Dómini Domino: * benedicite cœli Domino.

Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos
Domino: * benedicite omnes virtutes Dñi
Domino.

Benedicite sol et luna Domino: * benedicite
stellæ cæli Domino.

Benedicite omnis imber et ros Domino: *
benedicite omnes spiritus Dñi Domino.

Benedicite ignis et æstus Domino; * bene-
dicite frigus et æstus Domino.

Benedicite rores et pruina Domino: * be-
nedicite gelu et frigus Domino.

Benedicite glacies et nives Domino: * bene-
dicite noctes et dies Domino.

Benedicite lux et tenebræ Domino: * bene-
dicite fulgura et nubes Domino.

Benedicat terra Dominum: * laudet, et su-
perexaltet in sæcula.

Benedicite montes et colles Domino; * be-
nedicite universa germinantia in terra Do-
mino.

Benedicite fontes Domino: * benedicite ma-
ria et flûmina Domino.

Benedicite cete et omnia, quæ moventur in
aquis, Domino; * benedicite omnes volucres
cæli Domino.

Benedicite omnes bestię et pĕcora Domino:
* benedicite filii hōminum Domino.

Benedicat Israel Dominum: * laudet et su-
perexaltet eum in sæcula.

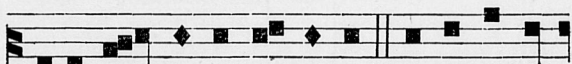
Benedicite sacerdotes Dómini Domino; *
benedicite servi Dómini Domino.

Benedicite spiritus, et animæ justórum Do-
mino: * benedicite sancti, et humiles córdé
Domino.

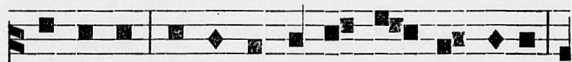
Benedicite Anania, Azaria, Mísaël Domino:
* laudate, et superexaltate eum in sæcula.

Benedicamus Patrem, et Filium, cum sancto
Spiritu: * laudemus, et superexaltemus eum
in sæcula.

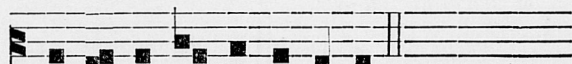
Benedictus es, Domine, in firmaménto cœli:
* et laudabilis, et gloriosus, et superexaltátus
in sæcula.

Be-ne-di- ci- te Dóminum om-nes e- léc-

ti e- jus, á- gi- te di- es læ- tí- ti- æ,

et con- fi- té- mi- ni il- li.

Aan het altaar gekomen bidt men:

Priester: Dominus vobiscum.

Dienaars: Et cum spiritu tuo.

Priester: OREMUS.

Deus, qui miro ordine Angelorum ministeria, hominumque dispensas: concede propitius; ut a quibus tibi ministrantibus in cœlo semper assistitur, ab his in terra vita nostra muniatur. Per Christum Dominum nostrum.

Dienaars: Amen.

Daarna keert men naar de sacristie terug.

AANHANGSEL.

I. Het afleggen der Geloofsbelijdenis.

227. Daar in sommige gevallen de geloofsbelijdenis moet worden afgelegd, hebben wij voor het gemak des kosteren en van dengenen, die dit moet verrichten, hier bijgevoegd hetgeen daartoe moet bereid worden, alsmede de vertaling van het formulier dezer geloofsbelijdenis, zooals zij ons door ons Supplement van het Ritueel ¹⁾ gegeven wordt.

228. De koster legge dan gereed in de sacristie een superplie met *witte* ²⁾ stool voor den priester die de geloofsbelijdenis afneemt; en op de plaats, waar het geschiedt, een Evangelie- of Misboek.

229. *Als de priester daar gekomen is, waar deze belijdenis wordt afgelegd, knielt de persoon, die dit doen moet, voor hem neder en bidt met luide stem:*

Ik N.... geloof vastelijk en belijd openlijk al hetgene de Geloofsbelijdenis van de heilige Roomsche Kerk behelst, te weten:

Ik geloof in éénen God, den almachtigen Vader, Schepper van Hemel en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare dingen. En in eenen Heer Jesus Christus, Gods éénigen Zoon, en uit den Vader voor alle eeuwen geboren, God van God, licht van het licht, waren God van den waren God,

1) Pag. 38. — 2) Zie Pont. Rom. *Ordo ad reconc. Apostatam etc.*

geboren en niet gemaakt, van één wezen met den Vader, door wien alles gemaakt is. Die om ons menschen en om onze zaligheid uit den Hemel is nedergedaald, en het vleesch heeft aangenomen door den H. Geest uit de Maagd Maria, en is Mensch geworden. Hij is voor ons ook gekruist onder Pontius Pilatus. Hij heeft geleden, is begraven. En Hij is volgens de Schriftuur ten derden dag verreezen. En Hij is opgeklommen ten Hemel, zit aan de rechterhand des Vaders. En Hij zal met heerlijkheid wederkomen, om de levenden en de dooden te oordeelen, en zijn Rijk zal geen einde hebben. En in den H. Geest, den Heer en levendmakende, die uit den Vader en den Zoon voortkomt, die met den Vader en den Zoon te zamen aangebeden en medeverheerlijkt wordt, die door de Profeten gesproken heeft. En ééne heilige, Katholijke en Apostelijken Kerk. Ik belijd één Doopsel ter vergeving der zonden. En ik verwacht de verrijzenis der dooden en het eeuwige leven. Amen.

Ik geloof en neem vastelijken aan, de Apostelijken en Kerkelijken overleveringen en alle andere gebruiken en instellingen van dezelfde Kerk. Ook neem ik de heilige Schrift aan, volgens den zin, dien onze Moeder de H. Kerk gehouden heeft en nog houdt, aan welke het toekomt te oordeelen over den waren zin en de uitlegging der heilige Schrift, en ik zal die nooit verstaan, of uitleggen, dan volgens het algemeen gevoelen der Vaderen.

Ik belijd ook, dat er waarlijken en eigenlijken zeven Sacramenten der nieuwe Wet zijn, van Jesus Christus onzen Heer ingesteld, en tot zaligheid der menschen noodzakelijken, schoon ze allen aan een ieder niet noodig zijn; namelijk: het Doopsel, het Vormsel, het H. Sacrament des Altaars, de Biecht, het laatste Oliesel, het Priesterschap en het Huwelijken; en dat deze Sacramenten genade geven; ook dat

het Doopsel, het Vormsel en het Priesterschap zonder heiligschending niet meer dan eens kunnen ontvangen worden. Ik neem aan, de aangenomene en goedgekeurde gebruiken der Katholieke Kerk, in de plechtige bediening der voornoemde Sacramenten.

Ik neem ook aan en keur goed, al hetgene de heilige Kerkvergadering van Trente over de Erfzonde en de Rechtvaardigmaking heeft beslist en uitgesproken. Ook belijd ik, dat in de Mis eene ware, eigenlijke en verzoenende Offerande voor de levenden en de dooden aan God wordt opgedragen, en dat in het H. Sacrament des Altaars het ligchaam en bloed van onzen Heer Jesus Christus, met zijne Ziel en zijne Godheid, waarlijk, in der daad en in wezen tegenwoordig is, en dat de geheele zelfstandigheid van het brood in zijn Ligchaam, en de geheele zelfstandigheid van den wijn in zijn Bloed veranderd wordt, welke verandering in de Katholieke Kerk Transsubstantiatie genoemd wordt. Ook belijd ik, dat men onder iedere gedaante Christus geheel en volkomen, in het Sacrament waarlijk ontvangt. Ik geloof vastelijk, dat er een vagevuur is, en dat de zielen aldaar door de voorbiddingen der geloovigen geholpen worden; en insgelijks dat men de Heiligen, die met Christus heerschen, mag eeren en aanroepen; dat zij God voor ons bidden, en dat men hunne overblijfselen mag vereeren.

Ik belijd vastelijk, dat men de beelden van Christus, van de altijd Maagd geblevene Moeder Gods, en van andere Heiligen mag hebben en houden, en aan dezelve de schuldige eer en achting bewijzen.

Ik belijd ook, dat de macht om Aflaten te verleenen door Christus aan de Kerk gegeven is, en dat de Aflaten den Christenen allerheilzaamst zijn. Ik erken de heilige, Katholieke, Apostolijke, Roomsche Kerk als de Moeder en opperste van alle Kerken, en ik beloof en zweer, oprechtelijk te gehoorzamen

aan den Roomschen Paus, die is de Opvolger van den Vorst der Apostelen, den H. Petrus, en de Stedehouder van Jesus Christus.

Ik neem ook aan en belijd zonder eenige twijfeling, al het overige door de heilige Kerkregels en door de algemeene Kerkvergaderingen, bijzonder door de heilige Vergadering te Trente en door het algemeen Concilie van het Vaticaan geleerd, uitgesproken en verklaard, voornamelijk omtrent het Primaat van den Roomschen Paus en zijn onfeilbaar Leeraarsambt. Ik veroordeel, verwerp en doem tevens, al hetgene daartegen is, en alle ketterijen, die door de Kerk veroordeeld, verworpen en gedoemd zijn.

Dit waar Katholijk geloof, buiten hetwelk niemand kan zalig worden, en hetwelk ik tegenwoordig vrijwillig belijd, en in waarheid houd, ditzelfde Geloof, belooft en zweert ik N...., met Gods hulp tot den laatsten adem mijns levens geheel en onvervalscht bestendig te behouden en te belijden, en naar mijn vermogen te zorgen, dat het van mijne onderdanen, en van degenen, die mij zullen aanbevolen zijn, gehouden, geleerd en verkondigd worde.

Daarna legt hij zijn hand op het boek, dat hem daartoe door den priester wordt aangeboden, en zegt:

Zoo helpe mij God en deze heilige Evangeliën Gods.

**II. Lijst der dagen waarop het in de verschillende
diocesen geoorloofd is het H. Sacrament
uit te stellen.**

A. IN HET AARTSBISDOM VAN UTRECHT.

In de Monstrans

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of
het Lof :

Op het feest van: Kerstmis (25 Dec.).

» den H. Stephanus (26 Dec.).

» de Besnijdenis des Heeren (1 Jan.).

» de HH. Driekoningen (6 Jan.).

» Paschen en den 2^{den} Paaschdag.

» Hemelvaart des Heeren.

» Pinksteren en den 2^{den} Pink-
sterdag.

» het H. Sacrament en den zondag
onder de octaaf.

» Maria's Zuivering (2 Febr.).

» » Boodschap (25 Maart).

» » Tenhemelopneming (15
Aug.).

» » Geboorte (8 Sept.).

» » Onbevleete Ontvangen
(8 Dec.).

» den H. Jozef (19 Maart).

» de HH. Petrus en Paulus (29
Juni).

» Alle Heiligen (1 Nov.).

» den H. Willibrordus (7 Nov.).

» den Patroon der *plaats, kerk*
of kapel.

» den Patroon van een *Orde of*
Religieuze congregatie.

Op het feest van Kerkwijding.

Op den dag der eerste H. Communie.

» van Gedurige Aanbidding.

Op den 1sten dag of den 1sten Zondag en den laatsten dag van de maand *Mei*, van eene *Missie* of van eene *Novene*, welke plechtig gevierd wordt.

In de eerste plechtige Mis van een nieuw gewijd priester en bij plechtige processiën.

Gedurende het veertig uren gebed.

In de Ciborie

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van: den zoeten naam Jezus (2de Zondag na Driekoningen).

» de H. Drievuldigheid.

Op iederen dag der octaaf van H. Sacramentsdag.

Op den eersten Zondag van elke maand.

Op de dagen, waarop men gewoon is een Mis met uitstelling te zingen.

Driemaal door het jaar, op dagen door den Pastoor te verkiezen.

In het Lof op iederen Zon- en Feestdag voor het volk; en in iedere parochiale kerk op elken dag door de week.

B. IN HET BISDOM VAN ROERMOND.

In de Monstrans

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van: Kerstmis (25 Dec.).

» Driekoningen (6 Jan.).

» Paschen.

» Hemelvaart des Heeren.

» Pinksteren.

» H. Sacramentsdag en gedurende de dagen van de Octaaf.

Op het feest van: Maria's Tenhemelopneming (15 Aug.).

» Maria's Onbevleete Ontvangenis (8 Dec.).

» den H. Jozef (19 Maart).

» de HH. Apostelen Petrus en Paulus (29 Juni).

» Alle Heiligen (1 Nov.).

» den Patroon der *plaats*, der *kerk* en van eene *Orde* of *Religieuze Congregatie*.

» Kerkwijding.

In de plechtige Mis, welke opgedragen wordt op de Zondagen, die volgen op de feesten van de *HH. Driekoningen, het II. Sacrament, de HH. Petrus en Paulus en de Onbevleete Ontvangenis*.

Op den laatsten Zondag na Pinksteren.

In de gulden Mis.

Bij het veertig uren gebed en bij gedurige aanbidding.

In vier bijzondere Missen door het jaar.

Op den eersten en laatsten dag van eene Missie, van een plechtige Novene, van de maand Mei, op den dag van de 1ste H. Communie der kinderen.

In de Ciborie

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van den H. Stephanus (26 Dec.).

» de Besnijdenis des Heeren (1 Jan.).

» den naam Jezus (2de Zondag na Driekoningen).

» den 2^{den} Paaschdag.

» den 2^{den} Pinksterdag.

» de H. Drievuldigheid.

» Maria's Zuivering (2 Febr.).

Op het feest van Maria's Boodschap (25 Maart).

» » Geboorte (8 Sept.).

» de Bescherming van St Jozef (3den Zondag na Paschen).

» de H. Engelbewaarders.

Driemaal in het jaar, op dagen door den Pastoor te verkiezen.

Op een der Zondagen van de maand als wegens een of ander Broederschap veel geloovigen tot de H. Communie naderen.

In de H. Mis iederen Donderdag, waar men n. l. gewoon is deze H. Mis ter eere van het H. Sacrament te zingen, en op andere dagen als er n. l. een *gezongen* H. Mis met uitstelling wettig gesticht is.

In het lof op iederen Zon- en Feestdag; in alle kerken, waar het H. Sacrament bewaard wordt, *tweemaal* door de week; en in de parochiale kerken der steden op iederen dag der week.

C. IN HET BISDOM VAN HAARLEM.

In de Monstrans

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van: Kerstmis, (en wel in twee plechtige Missen).

» den H. Stephanus (26 Dec.).

» de Besnijdenis des Heeren (1 Jan.).

» de HH. Driekoningen (6 Jan.).

» Paschen.

» den 2den Paaschdag.

» 's Heeren Hemelvaart.

» Pinksteren.

» den 2den Pinksterdag.

» Sacramentsdag en op iederen dag van de octaaf.

- Op het feest van : Maria's Onbevleete Ontvangenis
(8 Dec.).
- » Maria's Zuivering (2 Febr.).
- » » Geboorte (8 Sept.).
- » » Tenhemelopneming (15
Aug.).
- » de HH. Apostelen Petrus en Paulus.
- » Alle Heiligen.
- » den H. Willibrordus (7 Nov.).
- » den Patroon der plaats en der kerk.
- » Kerkwijding.
- Op een Zondag der maand door den Pastoor te
verkiezen.
- Op den eersten en laatsten dag van eene Missie, of
van een plechtigheid, waarbij gepreekt wordt en
welke ten minste drie dagen duurt.
- Op den eersten en laatsten dag der maand Mei.
- Op den dag der 1ste H. Communie van de kinderen.
- In het lof van Oudejaarsavond (31 Dec.).
- Bij het veertig uren gebed.

In de Ciborie

zoowel bij de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van den zoeten naam Jezus.

» de H. Drievuldigheid.

Op iederen Donderdag, waar namelijk de godvruch-
tige oefening van Gedurige Aanbidding of eene
zoodanige wettig goedgekeurde stichting bestaat.

In de Vespers of het Lof op iederen Zon- en Feest-
dag.

In het Lof, op twee dagen der week in elke pu-
blike kerk; op elken dag der Missie of buiten-
gewone, ten minste drie dagen durende, plech-
tigheid met predicatie; dagelijks gedurende de
Novenen van Maria's Onbevleete Ontvangenis,
Tenhemelopneming en van Alle Heiligen.

NB. 1. Dit alles geldt ook voor bidplaatsen van gestichten, waar de H. Mis mag worden opgedragen en het H. Sacrament bewaard wordt.

2. In kerken waar het Broederschap van het Onbevlekt Hart van Maria is opgericht, kan de uitstelling zoowel onder de Vespers als het Lof geschieden.

D. IN HET BISDOM VAN S'-BOSCH.

In de Monstrans

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Op het feest van: Kerstinis (25 Dec.).

» den H. Stephanus (26 Dec.).

» de HH. Driekoningen (6 Jan.).

» Paschen.

» den 2^{den} Paaschdag.

» Hemelvaart.

» Pinksteren.

» den 2^{den} Pinksterdag.

» het H. Sacrament en den Zondag onder de octaaf.

» de HH. Petrus en Paulus (29 Juni).

» Maria's Onbevleete Ontvangenis (8 Dec.).

» Maria's Hemelvaart (15 Aug.).

» den Patroon van de plaats, van de kerk of kapel, van eene Orde of Religieuze Congregatie.

Op den dag der Eerste H. Communie.

» van Gedurige Aanbidding.

Op den 1sten en laatsten dag (of op den 1sten en laatsten Zondag) van Mei.

Op den 1sten en laatsten dag eener Missie of plechtige Novene.

In de plechtige Mis van een nieuwgewijd priester en in plechtige processien.

Gedurende de drie dagen van het 40 uren gebed.

In de Ciborie

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof.

Gedurende de octaaf van H. Sacramentsdag.

Op het feest van: Maria's Zuivering (2 Febr.).

» » Boodschap (25 Maart).

» » Geboorte (8 Sept.).

» Kerkwijding.

Op iederen 1sten Zondag van de maand.

Op iederen dag der week, waarop men gewoon is een H. Mis met uitstelling te zingen.

Driemaal door het jaar volgens goedkeuring des Pastoors.

In het Lof op alle Zon- en Feestdagen en in elke parochiale kerk op iederen dag der week.

E. IN HET BISKOPDOM VAN BREDA.

In de Monstrans of de Ciborie

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof.

Op het feest van: Kerstmis (en wel in de twee plechtige Missen).

» de Besnijdenis des Heeren (1 Jan.).

» de HH. Driekoningen (6 Jan.).

» Paschen.

» Pinksteren.

de H. Drievuldigheid.

» H. Sacramentsdag (ook op den Zondag onder de octave en den octaafdag van dit feest).

» het H. Hart van Jezus (of de Zondag daaropvolgende in kerken, waar het Broederschap van het H. Hart is opgericht).

» Maria's Hemelvaart (15 Aug.).

Op het feest van: Maria's Onbevleete Ontvangenis
(8 Dec.).

» de HH. Petrus en Paulus (29 Juni).

» Alle Heiligen (1 Nov.).

» den Patroon der *plaats, kerk of kapel*.

» van eene Orde of Religieuze Congregatie.

» Kerkwijding.

Op den laatsten dag van December (zoo er n.l. een plechtige Mis of Lof tot dankzegging gezongen wordt).

Op den dag der 1ste H. Communie van de kinderen.

Op den dag van gedurige aanbidding.

Op den eersten en laatsten dag (of den eersten en laatsten Zondag) van Mei.

Op den eersten en laatsten dag van eene Missie, Novene of plechtig te vieren Driedaagsche oefening.

Op één Zondag van iedere maand, en één dag in de week volgens goeddunken van den Pastoor uit te kiezen.

Bij het veertig uren gebed.

Iederen Zon- en Feestdag in het Lof.

In de Ciborie

zoowel in de Hoogmis als in de Vespers of het Lof:

Dagelijks gedurende de octaaf van H. Sacramentsdag.

Op het feest van: Maria's Zuivering (2 Febr.).

» » Boodschap (25 Maart).

» » Geboorte (8 Sept.).

Dagelijks gedurende eene Missie, Novene of Driedaagsche oefening en daarenboven driemaal in het jaar volgens goedvinden van den Pastoor.

Driemalen in de week en daarenboven dagelijks in eene octaaf, welke bijzonder gevierd wordt, doch slechts in het *Lof*.

I N H O U D.

	Bladz.
<i>Een woord aan den lezer</i>	III
I ^{ste} HOOFDSTUK. Algemeene Regels voor den Koster	7
I. In de Kerk	10
II. Aan het Altaar	14
III. In de Sacristie	25
II ^{de} HOOFDSTUK. Bijzondere Regels voor den Koster.	
§ 1. Bij de gewone Plechtigheden der H. Kerk.	
I. Stille H. Mis	42
II. Gezongen H. Mis	44
III. Gezongen H. Mis der Overledenen	45
IV. Plechtige H. Mis.	46
V. Plechtige H. Mis der Overledenen	50
VI. Uitvaart en Begrafenis voor Volwassenen	54
VII. Uitvaart en Begrafenis voor kleine Kin- deren	57
VIII. Gewone Vespers	59
IX. Plechtige Vespers	60
X. Gewoon Lof	60
XI. Plechtig Lof	62
XII. Uitstelling en Vereering van Reliquieën	62
XIII. Zegeningen	64
XIV. Communie buiten de H. Mis	66
XV. Kruisweg	66
§ 2. Bij de buitengewone Plechtigheden der H. Kerk.	
1. De Adventtijd	68
2. Het Kerstfeest	70

3. De Zondagen Septuagesima, Sexagesima en Quinquagesima	71
4. Feest van Maria's Zuivering	72
5. Aschwoensdag	74
6. Tijd der Vasten	75
7. Palmzondag	76
8. Witte Donderdag.	
I. De Donkere Metten	78
II. De H. Mis en Processie	81
III. De Ontblooting der Altaren	85
IV. De Voetwassching	86
9. Goede Vrijdag.	
I. De Donkere Metten	87
II. De Plechtigheden	88
III. De Ontblooting der Altaren.	91
IV. Zegen met de Reliquie van het heil- lig Kruis	92
10. Paaschzaterdag.	
I. Donkere Metten	92
II. De Plechtigheden	92
11. Paschen	99
12. Feestdag van den H. Marcus en de drie Kruisdagen	100
13. Feest van 's Heeren Hemelvaart	101
14. Pinksterzaterdag	101
15. Pinksteren	102
16. Feest van het H. Sacrament	103
17. Uitstelling van het H. Sacrament bij het 40 uren gebed	104
III ^{de} HOOFDSTUK. De Toediening der HH. Sacramenten.	
§ 1. Het H. Doopsel.	
I. Toeberheidselen	109
II. Doopsel der kinderen	111
III. Doopsel der volwassenen	119
§ 2. Het Sacrament der Biecht	136

§ 3. Het H. Sacrament det Altaars.	
I. Toediening van het H. Sacrament buiten de H. Mis	136
II. Toediening van het H. Sacrament aan Zieken.	
1. Toebereidselen	139
2. Toediening der H. Communie . . .	141
§ 4. Het H. Oliesel.	
I. Toebereidselen	145
II. Toediening van het H. Oliesel . . .	146
§ 5. Het Sacrament des Huwelijks.	
I. Toebereidselen	151
II. Toediening van het Sacrament des Hu- welijks	151
III. Zegening van het Huwelijk	154
IV. Zegening der Vrouw na de Bevalling .	155
IV ^{de} HOOFDSTUK. Orde der Uitvaart en Begrafenis.	
§ 1. Begrafenis van Volwassenen.	158
§ 2. Uitvaart bij afwezigheid van het Lijk . .	172
§ 3. Begrafenis van gedoopte Kinderen . . .	173
AANHANGSEL. I. De Geloofsbelijdenis	187
II. Lijst der dagen waarop het in de verschillende diocesen geoorloofd is het H. Sacrament uit te stellen . . .	191
ZAAK-REGISTER	202

ZAAK-REGISTER.

NB. *De getallen geven de nummers van dit Handboekje aan.*

A.

Absolutie der dooden. Toeberheidselen **71-74.** Orde der — **222.**

Advent. Regels door den koster gedurende dezen tijd te onderhouden **104-110.**

Albe moet van linnen of pellen zijn **43**, *gezegend* worden **44**, zindelijk wezen **15. 45.**

Altaar hoe het bekleed moet zijn **14-19**; er mag niets aanwezig zijn onder de H. Mis dan hetgeen tot het Offer of tot versiering dient **37.**

Altaardwaal moet van linnen of pellen zijn **14. 43. 16**, behalve in het officie en de Mis der overledenen, dan is het *zwart* **65. 70. 1**, en bij uitstelling van het H. Sacrament altijd *wit* **52. 69. 1, 90. 176. 187**; bij de zegening der kaarsen op Maria's Zuivering *paars* **117**, insgelijks bij de plechtigheden die geschieden op Paasch- en Pinksterzaterdag tot 't einde der Litanie **165. 176.**

Amict moet van linnen of pellen zijn **43**, *gezegend*

worden **44**, in het midden een kruisje hebben **55. 1**, zindelijk wezen **15. 45.**

Ampullen moeten van glas of kristal zijn **38**, gouden of zilveren (niet van tin of lood) worden *geduld* **38**, noot 4, behooren van een deksel voorzien **38**, goed onderscheiden **38**, en vooral zindelijk te zijn **38.**

Antependium (voorhangsel van het altaar) is verplichtend als het altaar niet van marmer of rijk versierd is **16**; moet, zooveel mogelijk, in kleur overeenkomen met de kleur van den dag **16**, behalve in het officie en de Mis der overledenen, dan is het *zwart* **65. 70. 1**, en bij uitstelling van het H. Sacrament altijd *wit* **52. 69. 1, 90. 176. 187**; bij de zegening der kaarsen op Maria's Zuivering *paars* **117**, insgelijks bij de plechtigheden die geschieden op Paasch- en Pinksterzaterdag tot 't einde der Litanie **165. 176.**

Asch voor Aschwoensdag en in de Missen der overmoet droog en van palm, het ledenen **65. 70. 6. 79**, wel vorig jaar gewijd, gemaakt echter bij uitstelling van het zijn **121**, hetgeen overblijft H. Sacrament **69. 6, 90**, wordt in het heilig putje in de **Mis** op Zondag *Gaudete* **107**, (zie ook **108**), geworpen **122**.

Aschwijding. Toebered-
selen in de *sacristie* **113** **138. 4. en Paaschzaterdag**
(113), het *Priesterkoor* **119. 163. 8**, mogen niet vóór of
120, aan het *altaar* **121**. op het tabernakel staan **21**.

B.

Beelden van Heiligen mogen niet *voor* of op het tabernakel staan **21**, behoo-
ren bij het 40 uren gebed niet op het altaar te zijn **186**, moeten zoowel op de altaren als in de kerk, van Zaterdag voor Passiezondag tot Paaschzaterdag bedekt worden **125**, worden ook niet geplaatst op de credenstafel **67. 1, NB**.

Begravenis. Orde der begrafenis van *volwassenen* **217-221**, van gedoopte *kin-
deren* **224-227**. Zie verder **Uitvaart**.

Biecht. Voor de toedie-
ning daartoe een *paarse* stoel noodig **199^b**.

Bloemen kunnen tus-
schen de kandelaars geplaatst worden **19**, behalve in de
verboden tijden **105. 123**,

C.

Canonborden moeten al-
leen onder de H. Mis op het
altaar staan **17**, op andere
tijden weggenomen of onder
het dekkleed geborgen **17. 59**, onder het lof niet aan-
wezig zijn **90**, noch ook op
Goeden Vrijdag **152**.

Chrismale behoort op den
altaarsteen gelegd te wor-
den **14**.

Ciborie moet *gezegend*
worden **34**; wie ze mag
aanraken **34**.

Collecte wanneer zij ge-
houden moet worden **11**.

Communie buiten de H.
Mis: wat daartoe bereid moet
worden **98. 99**. Toediening
ervan in de kerk **201**, aan
zieken **202-207**.

Communiedwaal moet
geheel van *linnen* of *pellen*
zijn **26. 43**. en niet over

de communiebank worden uitgespreid, tenzij bij het uitreiken der H. Communie **26**.

Conopaeum. Wat het is **22**, not. 6. In de Mis der overledene is het *paars* **22**. **65. 70.** 1, bij uitstelling van het H. Sacrament *wit* **52. 69. 167**, schijnt in ons land niet verplichtend **22**, not. 6.

Corporale moet van *linnen* of *pellen* wezen **43**, *gezegend* worden **44**, zindelijk zijn **15. 45**, mag niet in het midden, maar aan den rand een kruisje hebben **55**. 1, moet gewasschen worden door gewijde personen **31**, wie ze aan mag raken **35. 36**, worde niet buiten de beurs gedragen **90**, not. 1.

Credenstafel. Wat zij is **67**. 1, moet gebruikt worden in plechtige Missen **67**, wat er op mag staan **67**. 1 en N.B., in een Mis der overledenen en op Goeden Vrijdag is zij niet ter zijden bedekt **70. 3, 152. 1**.

D.

Dalmatiek behoort *gezegend* te worden **49**, zie verder *Gewaad*.

Doopsel. Toebereidselen daartoe in de sacristie **194**, bij den ingang der kerk **195**, in de doopkapel **196**. Toediening van het Doopsel aan volwassenen **198**, aan kinderen **197**.

Doopvont. Wat tot de wijding ervan bereid moet worden **166**, moet rein zijn **166**. N.B. wordt gewijd op Paaschzaterdag **166**. en op Pinksterzaterdag **175**.

Draaghemel voor het Allerheiligste, wordt gebruikt bij processies met het H. Sacrament **137. 181. 184**.

G.

Gaudete-Zondag. Regels voor dezen dag **107**.

Geloofsbelijdenis **227-230**.

Gewaad. Priestergewaad behoort van *zijde* of *halfzijde* te zijn, *goud-* of *zilverlaken* is geoorloofd, maar geen andere stof **50**. 1, moet de liturgische kleur hebben **50. 3, blauw, geel** of *geheel goud* (geen goudlaken) zijn verboden **50. 5**, goudlaken kan men gebruiken voor *wit, rood* of *groen*, doch niet voor *paars* **50. 3**; de kruisen en balken moeten

ook als hoofdkleur de voorgeschrevene hebben **50. 3**, moet goed bewaard worden **53. 54.**

Godslamp. Eén lamp ten minste moet voor het tabernakel, waar het H. Sacrament rust, branden **21**, en verzorgd worden door den kosten **21.**

Goede Vrijdag 150-162.

H.

Handdoeken moeten zindelijk en wekelijks in de sacristie veranderd worden **29**, die van „vóór en ná de H. Mis” moeten niet tot andere doeleinden gebruikt worden **29.**

Hemelvaartsdag 173.

Hostiën, hoedanig zij moeten zijn **40**, moeten vooral versch zijn **40.**

Huwelijk. Toeberheidselen tot de bediening van het — **211**; toediening van het — **212**; zegening ervan **212, 214.**

K.

Kaarsen, welke van *was* moeten zijn **20, 66, 4, 78, 115, 132, 2, 133, 135. 6, 139. 2, 151. 5, 152. 6, 153, 164. 5, 6, 165**, mogen niet

op het tabernakel staan **24**; gele was wordt gebruikt in de Missen en het officie der overledenen **64. 70. 2, 78**, in de donkere Metten van Witten Donderdag, Goeden Vrijdag en Paasch-zaterdag **132. 2, 133**, op Goeden Vrijdag **152. 6, 153**, behalve in de processie **151. 5.** Witte was is passend op andere tijden **20**, wordt vooral verlangd bij uitsteling en processie met het Allerheiligste **69. 3, 135. 6, 151. 5, 180. 5, 188.**

Kaarswijding. Toeberheidselen in de sacristie **113.** het Priesterkoor **114-117**, aan het altaar **117.**

Kandelaars. Stof waarvan zij gemaakt worden **19**; op het hoogaltaar staan er gewoonlijk zes **19**; in den Advent en de Vasten zijn vier voldoende **105. 123**; op de zijaltaren moeten er ten minste twee staan **19**; maken een sieraad van het altaar uit, mogen niet verborgen worden achter bloemen, maar moeten, wat het verplichte getal aangaat, op het altaar en in rechte lijn staan **19**; behooren bij de Mis en het officie der dooden,

nismede in de Metten der Goede week en op Goeden Vrijdag van eenvoudiger stof te wezen **70. 6, 133. 153.**

Kandelaar driehoekige — voor de metten in de goede week **132. 2.**

Kandelaar voor de paaschkaars **164. 5.**

Katafalk wordt in het midden der kerk geplaatst **71**, behalve bij onmogelijkheid **71. noot 2**, bekleeding en versiering **71**. Zie verder **73.**

Kazuifel moet *gezegend* worden **49**; vereischten en stof, zie *Gewaad*.

Kelk moet *geconsacreerd* worden **33**, verliest zijn consecratie op verschillende wijzen **33**, wie hem mag aanraken **33.**

Kelkdoekje moet van linnen of pellen zijn **43**, behoeft niet gezegend te worden **44**, wie het mag aanraken **35, 36**, moet gewasschen worden door gewijde personen **31. 42**, zindelijk zijn **15**, heeft in het midden een kruisje **55. 1.**

Kerk. Regels voor de zindelijkheid **6. 7**, voor den eerbied **4.**

Kerstfeest 110. 111.

Koorkap behoort geze-

gend te worden **49**. Stof zie *Gewaad*.

Koster. Ambt van groot gewicht **1**, gedrag **1-5**, vereischten **1. 2**, manier van handelen in de kerk **4**, aan het altaar **3. 12**, in de sacristie **5**; verhouding tegenover den pastoor of wettige overheid **5**, tegenover andere geestelijken **5.**

Kribje op Kerstmis. **111.**

Kruis met Christusbeeld, zichtbaar voor priester en volk, moet op elk altaar zijn **18**, behoort van dezelfde stof te zijn als de kandelaars **19**, kan weggenomen worden bij uitstelling van het Allerheiligste **18**, mag niet op de credenstafel staan **67. 1**, NB. noch op de katafalk **71**, noch in den troonhemel van 't Allerheiligste **94. noot 8**, wordt bedekt op Zaterdag vóór Passie-zondag **125**, ontdekt op Goeden Vrijdag **157**, wordt alsdan bijzonder vereerd **153. 160.**

Kruis. Reliquie van het H. — **103. 161.** Zie verder *Reliquieën*.

Kruisdagen (De drie) **171. 172.**

Kruisweg 101-103.

L.

Lectare. Zondag — **124.**

Zie *Gaudete*.

Lijk van een volwassene, wat daarbij aanwezig moet zijn **75**, van een priester of gewijd persoon **76**, van een kind **82**, waar het in de kerk geplaatst moet worden **78. 80.**

Lijkkleed **73.**

Lof. Gewoon — **88-91.**

» Plechtig — **91.92.**

Lunula moet *gezegend* worden **34**, wie ze mag aanraken **34.**

M.

Manipel moet *gezegend* worden **49**; stof ervan zie *Gewaad*; moet drie kruisjes hebben **55. 2.**

Marcusdag St. **171. 172.**

Netten in de goede week. Wat daartoe bereid moet worden **131-134. 150. 162**; ceremoniën daarbij te verrichten **134.**

Mis. Stille H. Mis **56-60.**

Gezongen H. Mis **60-64.** der overledenen **64. 65.** Plechtige H. Mis **66-69.** met uitstelling **69**, der overledenen **70.**

O.

Olie H. Wie de ampullen **178.**

met H. Olie mag aanraken **37. 210.**

Olie voor de godslamp, welke die moet zijn **21.**

Oliesel H. Toeberheidselen **207-209.** Toediening ervan **210.**

P.

Paaschkaars, hoe zij moet zijn **164**, 5. NB.; wanneer zij ontstoken moet worden **170**; moet ook gebruikt worden op Pinksterzaterdag bij het wijden van de vont **175.**

Paaschzaterdag **162-169.**

Palla moet *gezegend* worden **44**, van linnen of pellen zijn **43**, gewaschen worden door gewijde personen **31**, wie ze mag aanraken **35. 36**, moet zindelijk zijn **15. 45.**

Palmzondag **126-130.**

Paschen **169. 170.**

Passiezondag **125.**

Pateen moet *geconsecreerd* worden **33**, verliest de consecratie op verschillende wijzen **33**, wie ze mag aanraken **33.**

Pinksteren **178. 179.**

Pinksterzaterdag **174-**

Pixls, zie *ciborie*.

Processie met het H. Sacrament **180. 184. 193.**

R.

Reliquieën mogen tusschen de kandelaars staan, tenzij de tijd het verbiedt **19**, nimmer op het tabernakel of voor de deur ervan, als het H. Sacrament er aanwezig is **24**, ook niet uitgesteld op het altaar, als het H. Sacrament uitgesteld is **69. 2**, of in een mis der overledenen **70. 6**; wat voor de uitstelling en vereering vereischt wordt **93. 94**, wat, als de zegen er mede gegeven wordt **95. 102. 161.**

S.

Sacristie is een deel der kerk **5**, zindelijkheid **28**, droogheid **28**, er moet een godvruchtig stilzwijgen onderhouden worden **5**.

Sacramenten. Uitmantendheid en doel der H. —; hoe zij toegediend moeten worden. Bladz. **109. Be-merking.**

Sacrament des Altaars. Processie met het — **180-184. 193.** Toediening van het — **200**, aan zieken **202-207.** Uitstelling van

het — in de H. Mis **69**, in een Lof **88-92**, bij het veertig urengebed **165-193**; wanneer zij geoorloofd is in de Aartsdiocees van Utrecht bladz. **191**, in de diocees van Roermond bladz. **192**, Haarlem bladz. **194**, 's Bosch bladz. **196**, Breda bladz. **197.**

Sacrarium of heilig putje **30. 31.**

Sleutels van het tabernakel **23.**

Stool moet *gezegend* worden **49**, in het midden een kruisje hebben **55. 2, 3**; stof zie *Gewaad*.

T.

Tabernakel hoe het versierd moet zijn **22**, door wie de sleutels ervan be- waard moeten worden **23**, óp het tabernakel of er vóór mogen geen bloemen, kaarsen, beelden of reliquieën staan **21.**

Tapijten. Zindelijkheid ervan **25**, waar het tapijt moet liggen in een Mis der overledenen **70. 5.**

Tuniek, kleeding van den Subdiaken, behoort *ge- zegend* te worden **49**. Stof zie *Gewaad*.

U.

Uitvaart voor Volwassenen. Toebereidselen **74-80**. Orde der — **217-221**. bij afwezigheid van 't lijk **221-224**. voor kinderen **82**. Orde der — **224-227**.

V.

Vaasje met water bij het uitreiken der H. Communie **27**; het gebruikte water ervan wordt in het Sacrament geworpen **27. 31**.

Vasten. Regels door den koster gedurende dezen tijd te onderhouden **123-126**.

Veertig uren gebed **185-193**.

Vespers. Gewone — **84-87**. Plechtige — **87**.

Voetwassching op Witten Donderdag **146-150**.

W.

Was zie *Kaarsen*.

Waschvaten voor het lijnwaad **42**.

Wierookvat. Zindelijkheid ervan **41**.

Wijn voor de H. Mis, hoe hij moet wezen **39**.

Wijwater moet elke week vernieuwd **8**, en 's Zondags

gewijd worden **62**, het oude wordt in het Sacrament geworpen **31**.

Wijwatersvat. Zuiverheid ervan **8. 41**.

Witte Donderdag **131-150**.

Z.

Zegening van gewaad **44. 47. 49**, van andere voorwerpen of personen **96. 97**, van een vrouw na de bevalling **215. 216**, van het Huwelijk **213. 214**.

Ziekenbusje voor het H. Sacrament moet *gezegend* worden **34**. Zie verder *Giborie*.

Zindelijkheid wordt in alles aanbevolen, in de kerk **6-10**, aan het altaar **13**, op de sacristie **28**.

Zitbank voor den priester en assistenten **67. 3**; moet staan aan den epistelkant tegenover de zijtrappen van het altaar **67. 3, 85**; bekleeding **67. 3**, in een Mis der overledenen **70. 4**, op goeden Vrijdag **152. 10**.

Zuivering, feest van Maria's — **111-118**.

VERBETERINGEN.

De lezer gelieve de volgende ingeslopen fouten te verbeteren :

Blz. 11. 21 ^e regel	<i>staat</i> : vigiliedageu,	<i>lees</i> : vigiliedagen.
» 18. 20 en 23 r.	» kanonborden	» canonborden.
» 19. noot 1.	» ordonannces	» ordonnances.
» 35. 9 ^e regel	» 16	» 15.
» 43. 4 ^e »	» Evangeliete	» Evangelie te.
» 67. noot 2.	» n ^o 103	» n ^{os} 93. 95.
» 67. » 3.	» n ^o 89	» n ^o 94.
» 92. 1 ^e regel	» ZEGENING	» ZEGEN.
» 92. 4 ^e »	» Zegening	» Zegen.
» 92. 7 ^e »	» 94. 95.	» 93—95.
» 104. 4 ^e »	» baldaquin	» baldachin.
» 109. noot 1.	» inites	» initio.
» 111. 3 ^e regel	» watten	» wat.

